

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**PETROL BORU HATLARININ TÜRK DIŞ
POLİTİKASINA ETKİSİ**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan: **Erdoğan TEKİN**

İSTANBUL, 2010

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**PETROL BORU HATLARININ TÜRK DIŞ
POLİTİKASINA ETKİSİ**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:
Erdoğan TEKİN
Öğrenci No:
080771005

Danışman:
Prof. Dr. Mithat BAYDUR

İSTANBUL, 2010

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Petrol Boru Hatlarının Türk Dış Politikasına Etkisi” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. .../.../...

Aday: Erdoğan TEKİN

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

11.05.2010

Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler* Anabilim dalı *Uluslararası İlişkiler* Bilim dalı yüksek lisans öğrencilerinden 080771005 numaralı *Erdoğan Tekin*'in "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**PETROL BORU HATLARININ TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ**" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 03.05.2010 tarih ve 2010/13 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (75 dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~oyçokluğu/oybirliği~~ ile ~~Kabul/Red veya Düzeltme~~ kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
PROF.DR.MİTHAT BAYDUR

ÜYE
YRD.DOÇ.DR.MUZAFFER ÜREKLİ

ÜYE
YRD.DOÇ.DR.GONCA BAYRAKTAR DURGUN

PETROL BORU HATLARININ TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ

Tezi Hazırlayan: Erdoğan TEKİN

ÖZET

Petrolün varlığının ortaya çıkışıyla beraber petrol mücadelesi de başlamıştır, bu tarihten sonra dünya siyasetine yön veren en büyük unsur petrol olmuştur. İlk çok uluslu devletler de petrol temelinde kurulmuş, dünya dış politikasının da öncelikle petrol tabanlı etkilenmesine yol açmıştır. Başta I. Dünya Savaşı, II. Dünya Savaşı, Körfez Savaşları ile Afganistan Savaşı'nın küresel boyutunda görünmeyen yüzünün petrol olduğu bilinen ve artık gizlenmeyen bir geçektir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan, Türkiye Cumhuriyetine geçişteki siyasi ve ekonomik durum, yanı başımızdaki enerji yataklarına uzaktan bakmamıza ve bir politika üretemememize neden olmuştur. Soğuk Savaş yıllarında ise NATO'nun siyasetine kendimizi bıraktık. Bu dönem Türk Petrol Politikasının en zayıf dönemidir.

İran – Irak Savaşının hemen öncesinde, Irak (Kerkük) petrollerinin dünya pazarına açılması için Kerkük – Ceyhan Petrol Boru Hattıyla Türkiye'nin üstlendiği rol, soğuk savaşın bitmesi ile Hazar Petrollerinin güçlü Rusya'nın elinde koz olmasını istemeyen Amerika ve İngiltere'nin de desteği ile açılan Bakü – Tiflis – Ceyhan Boru hattı ile başrole dönüşmüştür.

Bu çalışma; boru hatlarıyla dünya pazarlarına aktarılan petrolün Türk dış politikasına etkisini ve Türkiye'nin güvenli bir enerji koridoru haline gelmesini anlatmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Petrol, Petrol Boru Hatları, Enerji Koridoru, Enerji Güvenliği, Dış Politika, Jeopolitik.

EFFECTS OF PETROLEUM PIPELINES TO TURKISH FOREIGN AFFAIRS

Prepared by: Erdoğan TEKİN

ABSTRACT

Challenge for petroleum has started just after the discovery of petroleum and since then petroleum has been the most important factor dominating world policy. The first multi-national states/commonwealth are established on the basis of petroleum and the foreign affairs are designed in accordance. It is a well known and common fact that the main reason, that was not mentioned clearly, of World War I, World War II, Gulf War and Afghanistan war was petroleum. Political and economic conditions during shift from Ottoman Empire to Turkish Republic prevented us making regular policies about energy sources around us. During Cold War, we were just obeying the rules decided by NATO. That term is the weakest term of Turkish Petroleum Policy.

Just before Iran-Iraq War, the role of Turkey with Kirkuk-Ceyhan Oil Pipeline, designed with the aim of making Iraq Petroleum available for the world market, has turned in to the most important role with Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline prepared by the support of England and the United States of America that wanted to avoid dominance of Russia on Caspian Petroleum after the end of Cold War.

That study focuses on the effects of petroleum, transmitted to the world market from Turkey via pipelines, of Turkish Foreign Policy and describes how Turkey has become a secure energy corridor.

Key Words: Petroleum, Pipelines, Energy Corridor, Energy Security, Foreign Policy, Geopolitics.

İÇİNDEKİLER

Yemin Metni	
Türkçe Özet ve Anahtar Kelimeler	
İngilizce Özet ve Anahtar Kelimeler (Abstract)	
Haritalar Listesi.....	III
Kısaltmalar.....	IV
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM ENERJİDE PETROLÜN YERİ

1. Petrolün Tarih Sahnesine Çıkışı.....	6
2. Devletlerin Tarihteki Petrol Politikaları.....	8
3. Petrol Mücadeleleri.....	17

II. BÖLÜM TÜRKİYE’NİN PETROL POLİTİKASI

1. Enerji Güvenliği.....	22
1.1. Enerji Arz Güvenliği.....	23
1.2. Enerji Ulaşım Güvenliği.....	26
2. Enerji Politikası.....	27
2.1. Ulusal Enerji Politikası.....	29
2.2. Uluslararası Enerji Politikası.....	39
2.3. Devletlerin Enerji Politikası.....	43

III. BÖLÜM PETROL BORU HATLARI VE TÜRKİYE

1. Petrol Arzı ve Uluslararası Politikada Önemi ve Etkisi.....	46
1.1. Dünya Petrol Rezervleri ve Petrol Arzı.....	48
1.2. Petrolün Uluslararası Politikada Önemi ve Etkisi.....	54

2. Türkiye'nin Petrol Boru Hatları Güzergâhı Açısından Jeopolitik Konumu.....	62
2.1. Türkiye'nin Jeopolitik Önemi.....	63
2.2. Bakü – Tiflis – Ceyhan Boru Hattı Bakımından Jeopolitik Konum.....	65
2.3. Kerkük – Yumurtalık Boru Hattı Bakımından Jeopolitik Konum.....	66
3. Petrol Boru Hatlarının Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri.....	68
3.1. Alternatif Güzergâh Ülkelerden Kaynaklanabilecek Tehdit ve Riskler.....	69
3.2. Üretici ve Tüketici Ülkelerden Kaynaklanabilecek Tehdit ve Riskler.....	73
3.3. Türk Boğazları Açısından Petrol Taşımacılığının Oluşturduğu Tehdit ve Riskler.....	75
3.3.1. Boğazlarda Petrol Taşımacılığı.....	77
3.3.2. Boğazlarda Petrol Taşımacılığında Kaynaklanabilecek Tehdit ve Riskler.....	77
3.3.3. Boğazlardaki Petrol Taşımacılığına Karşı Türkiye'nin Tutum ve Politikası.....	79
4. Petrol Boru Hatlarının Türkiye'nin Ekonomisine Katkıları.....	83
4.1. Kira Gelirleri.....	83
4.2. Petrol İhtiyacını Karşılama.....	86
4.3. Ekonomik Taşıma.....	87

IV. BÖLÜM

PETROL BORU HATLARININ TÜRKİYE'NİN DIŞ İLİŞKİLERİNDEKİ YERİ

1. Küresel İlişkilerdeki Yeri.....	90
1.1. Türkiye – ABD İlişkilerindeki Yeri.....	92
1.2. Türkiye – AB İlişkilerindeki Yeri.....	99
1.3. Türkiye – Rusya İlişkilerindeki Yeri.....	102
2. Bölgesel İlişkilerdeki Yeri.....	108
2.1. Türkiye – Azerbaycan İlişkilerindeki Yeri.....	108
2.2. Türkiye – Diğer Türkî Cumhuriyetleri İlişkilerindeki Yeri.....	112
2.3. Türkiye – İran İlişkilerindeki Yeri.....	117
2.4. Türkiye – Irak İlişkilerindeki Yeri.....	118
2.5. Türkiye – Ortadoğu İlişkilerindeki Yeri.....	120
SONUÇ	122
KAYNAKÇA	126

HARİTALAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
1. Dünya Petrol Dağılımı.....	9
2. Dünya Petrol Rezervleri.....	50
3. Petrol Boru Hatları.....	63
4. BTC Ham Petrol Boru Hattı Güzergahı.....	66
5. Rus Petrolleri Nakliye Güzergahları.....	76
6. BTC Ham Petrol Boru Hattı.....	108
7. Türkiye’de Petrol Rafinerileri.....	110

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
BOTAŞ	: Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
YY.	: Yüz Yıl
BTC	: Bakü – Tiflis – Ceyhan
AEŞ.	: Avrupa Enerji Şartı
AB	: Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
G 8	: Gelişmiş 8 Ülke
AGSP	: Avrupa Savunma ve Güvenlik Politikası
vb.	: Ve Benzeri
IEA.	: Uluslararası Enerji Ajansı
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting Countries / Petrol İhraç Eden Ülkeler
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development - İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
AKKA.	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması
PBH.	: Petrol Boru Hattı
HBK / CPC	: Hazar Boru Hatları Konsorsiyumu
COMECON	: Doğu Bloğu Ülkeleri arasındaki iktisadi işbirliği örgütü
AIOC	: Bakü-Supsa Erken Üretim Petrol Boru Hattı Konsorsiyumu
TPAO	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
AUPK	: Azerbaycan Uluslararası Petrol Konsorsiyumu

BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
ACG	: Azeri-Çıralı-Güneşli
BCP	: Bakü-Ceyhan Projesini
HDH	: Hazar Denizi Havzası
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
APK	: Azerbaycan Petrolleri Konsorsiyumu
a.g.k.	: Adı Geçen Kaynak
a.g.m	: Adı Geçen Makale

GİRİŞ

Günümüzde dünya ekonomisinin en önemli unsuru enerjidir. Önümüzdeki yüzyılda ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmelerinin itici gücü, temel direği yine enerji olacaktır. Enerji çok kapsamlı bir kelime olmasına rağmen, bugün dünya enerji pazarında aranan ve enerji denilince ilk akla gelen petroldür.

Her ne kadar enerjide çeşitliliğe ihtiyaç duyulsa ve bu yönde büyük adımlar atılsa da tüm negatif yanlarına karşı petrol hala vazgeçilmezliğini korumaktadır. Petrolü eşsiz kılan faktörler ise: taşınabilirliği, farklı formülasyonlarla dönüştürülebilmesi ve nihayetinde boru hatlarıyla kesintisiz aktarımının sağlanabilmesidir.

Uluslararası ilişkilerde petrol uğruna feda edilmeyen maddi ve manevi hiçbir olgu olmamıştır. Petrolün varlığı tespit edildiğinden bu yana; onu ele geçirme, onu kullanma, sahiplenme bu konuda tek yetkili olma hususları, uluslararası ilişkilerin ilk sırasına oturmuştur.

Petrolün uluslararası vazgeçilmezliği, çıkarıldığı ve “asıl mekanlar” (Orta Doğu ve Kafkasya) olarak tanımlanan bölgelerden dünya pazarları için naklini zorunlu hale getirmiştir. Sanayi devriminden itibaren enerji kaynaklarına sahip olmak, üretimini elde tutmak ve en önemlisi taşıma güzergahlarını denetim altında bulundurmak ve bu uğurda uluslararası mücadelelerde başarılı olmak devletlerin temel amaçları arasında olmuştur.

Petrolün diğer bölgelerde azalıyor olması ve yerine alternatif enerji kaynağının tam anlamıyla bulunamaması, Orta Doğu ve Avrasya'nın önemini artırırken güç mücadelelerinin bu bölgelerde yoğunlaştığı görülmektedir

Bu tez konusunun seçiminde yanı başımızda meydana gelen savaşların enerji savaşları olması ve petrol uğruna yapılan mücadelelerin bölgede giderek artması etkili olmuştur. Bunun yanı sıra Türkiye'nin petrol mücadelelerinin en yoğun yaşandığı bölgede yer alması sebebiyle, bir petrol politikası oluşturma ihtiyacı önemli bir rol oynamıştır.

Çalışmada, temel araştırma metodu olarak, kaynak taraması yöntemi kullanılmıştır. Böylece ele alınan konu tüm yönleriyle detaylı olarak ele alınmış ve gerekli tüm incelemeler

yapılmış olacaktır. Yapılan araştırmada kullanılan tüm doküman ve yayınlar açık kaynaklardır. Petrol ile ilgili yayınlar ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Bu çalışma ile Türkiye'nin petrol politikasındaki eksiklikler belirlenerek ne gibi çözümler üretilebileceği ve sağlam temeller üzerinde oluşturulacak bir petrol politikasının Türkiye'ye ekonomik ve dünya siyasi arenasında söz sahibi olarak ne gibi avantajlar sağlayacağı anlatılmak istenmiştir. Böylece tüm devletlerin gözünün üzerinde olduğu ve gün geçtikçe artan petrol yarışında Türkiye ilk sıralarda yerini alacaktır.

Petrolün Türkiye'deki varlığı bilindiği gibi sınırlı olup özellikle enerji koridoru olma yolunda büyük hedefleri olan Türkiye, bu koridoru petrol boru hatlarıyla sağlamaya çalışmaktadır. Petrol boru hatlarının Türk siyasetine etkileri üzerine de kapsamlı bir çalışma olmaması bu çalışmanın önemini daha da arttırmaktadır.

Bu çalışma yapılırken literatür (teorik) çalışma esnasında karşılaşılan en büyük zorluk konuyla ilgili farklı bilgilere ulaşmamak olmuştur. Bu husus özellikle yayınlanan kitaplar, basın, internet gibi açık kaynaklardan derlenerek oluşturulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada dayanan varsayımların başında Türkiye'nin bir enerji koridoruna dönüşmeye başladığı ve bu durumun kendi isteğinden ziyade diğer devlet politikalarının Türkiye ile ortak payda da buluştuğu için gerçekleştiği ve buna rağmen bu durumun Türkiye'ye uluslararası politikada söz sahibi olma avantajı sağladığıdır. Ayrıca petrolün enerjide henüz alternatifi olmayan bir kaynak olduğu, enerji koridoru olmamıza rağmen iki adet petrol boru hattının yeterli görülmediği, enerji koridoru olma isteğimizin gerçekleşmeye başladığı tespiti yapılmıştır.

Dünyanın en zengin petrol yataklarına komşu olan Türkiye'nin, bir petrol politikası geliştirme ve bu zenginlikten mümkün olan en yüksek seviyede istifade etme gerekliliği olmasına rağmen henüz tam anlamıyla bir petrol politikası oluşturulamaması varsayımı üzerinde durulmuştur.

Bunların yanı sıra Türkiye her ne kadar zengin petrol bölgelerine komşu olsa da çıkarılan petrol miktarı çok azdır bu nedenle Türkiye petrol boru hatları ağını kendi üzerinden geçirerek bir enerji koridoru haline gelme yönünde politika izlemektedir. Ancak Türkiye'nin

bu politikasını gerçekleştirmek için petrol boru hattı ağını daha da güçlendirerek genişletmesi gerekmektedir.

Boru hatlarının Türk dış politikasına etkisinin araştırılması belki petrol politikası oluşturulması yönünde bir kaynak, bir kıvılcım, bir temel oluşturulması amacıyla özenli olarak hazırlanmaya çalışılmıştır. Bu çalışma içinde petrolün tarihi, dünyaya etkisi, petrol üzerine çıkan savaşlar, enerjide petrolün yeri, Türkiye'nin petrol politikası, enerji güvenliği, enerji politikası gibi ulusal ve uluslararası düzeyde çalışmalara yer verilmiştir. Yine petrol ve Türkiye ile ilgili petrol arzı, petrol boru hatları, güvenlik, boğazlar, ekonomiye katkıları ile dünya ve bölgesel ilişkiler ayrıntılı incelenmiştir. Tez çalışmasının ayrıntıları bu küçük ölçekli çalışmayla sınırlı tutulmaya çalışılmıştır. Dünya siyasetinin baş aktörleri, zaman ve mekan gözetmeden jeoekonomik ve jeopolitik tüm faaliyetlerini petrol üzerine yaptığı düşünülürse bu çalışma denizde bir damla kalacaktır.

Çalışma yapılırken Cumhuriyetin kuruluşunda bugüne kadar tüm petrol faaliyetleri incelenmiştir. Özellikle şu hususlara yer verilmeye veya cevapları aranmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde, petrol tarihinden bahsedilmiştir. Bu kapsamda, insanlık tarihinin keşfedilmiş ilk petrol yatağının hazar Denizi'nin batısında yer alan Abşeron yarımadası ve Bakü şehri olduğu, petrolün ilk zamanlarda insanlara sadece sızıntı yoluyla ulaştığı ancak Amerika'nın petrole ulaşmasıyla yeni bir çağın kapısının açıldığı, petrolün sızıntı yoluyla ulaşma döneminin sona erdiği, insanın petrole bilinçli olarak ulaşma ve ona sahip olma mücadelesinin başladığı ve I. Dünya savaşında petrolün artık bir güç olduğu varsayımının kabul edildiği ve kanıtlandığı anlatılmıştır.

Bununla birlikte; donanmalarda, otomotiv sektöründe, patlayıcı yapımında ve sanayide kullanılmaya başlamasıyla, stratejik önemi daha da artan petrolü ele geçirme ve kullanma mücadelelerinin gittikçe hızlandığından bahsedilerek, başta ABD ve İngiltere olmak üzere diğer devletlerin bu mücadeledeki yerleri anlatılmıştır.

Önemi gittikçe artan petrol üzerinde birçok devlet kendine bir politika belirlemişken, çok zengin petrol yataklarına sahip olan Osmanlı'nın kendine bir petrol politikası oluşturamadığından bahsedilmiş, Osmanlı ve TBMM hükümetlerinin bu konudaki tavırları ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir.

İkinci bölümde, 21. yy ile yeni bir döneme giren dünyada öne çıkan kriterinin enerji olması ile özellikle enerji güvenliği ve Türkiye'nin enerji politikası üzerinde durulmuştur. Ayrıca, enerji temini ve enerji güvenliği, devlet politikaları üzerinde belirleyici rol oynayan faktörlerdir. 21. yy'da petrol kaynaklarını ele geçirme mücadelesi ve imtiyaz arayışları yüzünden Orta Doğu ve Avrasya'nın önemi artmaktadır. Enerji arz güvenliğinin ve enerji ulaşım güvenliğinin de böylece daha fazla önem arz etmekte olduğundan bahsedilmiştir.

Türkiye'nin enerji politikası konusuyla ilgili ise iç ve dış politika konularında bilgi verilerek Türkiye'nin ulusal ve uluslararası politikasına yön veren etkenlere değinilmiş, ulusal ve uluslararası politikamızda ne gibi eksiklerin olduğu değerlendirilmiş ve bu eksikliklerin nasıl giderileceğinden bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde; ilk olarak petrol rezervlerinden, uluslararası politikadaki öneminden ve etkisinden bahsedilmiştir. Petrolün uluslararası politikadaki büyük etkisi üzerinde durulmuş daha sonra Türkiye'nin petrol boru hatları bakımından jeopolitik konumun bir değerlendirmesi yapılmıştır, kısaca Türkiye'nin BTC ve Kerkük – Yumurtalık boru hatları açısından jeopolitik ve jeostratejik konumu değerlendirilmiş, bölgede ABD'nin müttefiki olması, istikrarlı ve güvenilir bir ülke olması, ayrıca boru hatları bakımından daha ekonomik ve rahat taşımacılığa imkan sunması açısından değerlendirme yapılarak, bu hatların Türkiye güvenliğine olan etkileri tartışılmıştır.

Boru Hatları'nın Türkiye üzerinden geçmesi, Alternatif güzergah ülkelerden kaynaklanan riskler, bu hatların Türkiye'den geçmesine engel olmak için izlenen politikalarından kaynaklanan riskler, üretici ve tüketici ülkelerden kaynaklanan riskler incelenerek, Türk boğazlarında petrol taşımacılığında kaynaklanan risklere değinilmiş bu durumun ekonomik ve doğal boyutta doğurabileceği tehlikeler, bu tehlikelerin neler olabileceği ve Türkiye'nin bu duruma karşı tutumundan bahsedilmiştir.

Petrol boru hatlarının Türkiye üzerinden geçmesinin ekonomik olarak getirileri de vardır. Bunların başlıcaları petrol boru hatlarından alınan kira ücretleri, petrol ihtiyacının bu hatlardan gelen petrole daha ucuza karşılanması ve diğer taşıma imkanlarına göre çok daha ekonomik olan taşıma imkanları olduğu üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölümde; Petrol boru hatlarının Türkiye'nin dış ilişkilerindeki yeri üzerinde durularak, küresel ölçekte ABD, AB ve Rusya ile olan ilişkilerdeki yerinden bahsedilmiş, büyük Ortadoğu projesinin ortaya çıkışıyla birlikte ABD ve AB arasındaki enerji rekabetinin tüm boyutları anlatılmış, Rusya'nın ise Türkiye'yi önemli bir rakip ve ABD'nin müttefiki olarak görmesinden kaynaklanan bir rekabet içinde olduğu belirtilerek, küreselleşmenin bu petrol mücadeleleri üzerindeki hızlandırıcı etkisi belirtilmiştir.

Daha sonra Türkiye'ye yakın ülkeler ve Türkiye ile petrol bağı bulunan Azerbaycan, İran, Irak, diğer Türki Cumhuriyetler ve Orta Doğu ülkeleri ile olan ilişkilere ayrı ayrı değinilerek kısaca aradaki ilişkiler ve petrolün bu ilişkilere etkileri üzerinde durularak bilgi verilerek tez sonlandırılmıştır.

I.BÖLÜM

ENERJİDE PETROLÜN YERİ

1. Petrolün Tarih Sahnesine Çıkışı

Ulaştırma, sanayi, enerji, konut ve tarım alanlarında yoğun olarak kullanılan petrol, adını Yunanca-Latince taş anlamına gelen “petra” ile yağ anlamına gelen “oleum” sözcüklerinden almaktadır. Petrol yer altında rezervuar denen kumtaşları veya kireçtaşları içerisinde bulunduğu için bu şekilde adlandırılmıştır.¹ Eski Greklerden daha önce, Mezopotamya dillerinde naptu kelimesi taşıyağı anlamında kullanılmıştır. Daha sonra bu kelime nafta olarak evrimleşmiş ve bugün pek çok dilin kelime hazinesine ham petrol veya petrolden elde edilen gazyağı ve benzin türü hidrokarbon sıvıları belirtmek üzere girmiştir.²

Petrolün nasıl oluştuğu tam olarak bilinmemektedir. Ancak milyonlarca yıl önce denizlerle kaplı olan yerküre içerisindeki binlerce bitki ve hayvan artıklarının çürümesiyle yer tabanında birikmesi ve zaman içerisinde deniz sularının çekilmesiyle bu artıkların üzerinin kum ve toprakla kapanmış olabileceği ve daha sonra ise yerin altında oluşan sıcaklık ve basıncın etkisiyle petrolün oluşmuş olabileceği düşünülmektedir. Milyonlarca yıl süren bu oluşum sonucunda yerin altında sıkışan petrol, bazen yerkabuğundaki çatlaklardan dışarı çıkarak havuzları ve katran çukurlarını oluşturmakta bazen de yerin altındaki geçirgen tabakalarda birikerek rezervuar olarak adlandırılan yerlerde birikmektedir.³

İnsanlık tarihinin keşfedilmiş ilk petrol yatağı Hazar Denizi'nin batısında yer alan Abşeron yarımadası ve Bakü şehridir. Bakü etrafında sönmeyen yanar gazın ve petrolün olduğu hakkında bilgi veren ilk kaynaklar Bizans, Ermeni ve Arap kaynaklarıdır. Ortaçağ'ın en uzun gezisini gerçekleştiren Marco Polo da eserinde Bakü ve Hazar kıyılarındaki petrolden bahsetmektedir. Azerbaycan ve Rus coğrafyacıları da XV. Yüzyılda Bakü petrollerine eserlerinde yer vermişlerdir. Petrol icat edildiği andan günümüze kadar, milletlerin sosyo-iktisadi gelişmelerinde en büyük vazgeçilmez güç olmuştur. XX. yüzyılın tarihinin

¹ Yıldırım, S., Dünyada ve Türkiye’de Petrol, 2003, Ankara, s. 8

² SAREM, Uluslararası Petrol Piyasasının Ekonomik Analizi, Ankara,2008, s.1

³ Arı, T., Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Bursa, 2008, s.144

oluşmasında önemli bir rol oynayan petrol, 2000'li yıllar boyunca da yeni stratejilerin, siyasetlerin bütününe oluşturacaktır.⁴

Bakü, on dokuzuncu yüzyılın sadece ilk yıllarından itibaren Rus İmparatorluğu'na bağlı kalmış, bir dükalığın parçasıydı. Bakü'de ilk petrol üretim teşebbüsleri 1770 yılında Bakü Hanı tarafından yapılmış, fakat bu teşebbüs verimli olmamıştır.⁵ O zamana kadar bu yörede ilkel de olsa bir petrol endüstrisi doğmuş ve gelişmeye başlamıştı.1829 yılına kadar el ile kazılarak açılmış kuyu sayısı 82'yi buluyordu. Ne var ki verim çok azdı. Gerek bölgenin geriliği ve yeniliklere uzak kalışı, gerekse ufacak petrol sanayini bir devlet tekeli gibi idare eden yıkıcı, zalim ve yeteneksiz Çarlık idaresi yüzünden, petrol sanayinin gelişmesi tehlikeli şekilde kısıtlanmıştı. Ancak 1870'lerin başında Rus hükümeti tekel sistemini kaldırıp bölgeyi özel teşebbüse ve rekabete açtı. Sonuçta, bir özel teşebbüs patlaması oldu. El ile kazılan petrol kuyusu devri artık kapanmıştı. İlk kuyular 1871-1872 yıllarında kazıldı ve 1873 yılına gelinceye kadar yirmi rafineriden fazlası faaliyete geçti.⁶

Amerika'da ise Albay Edwin L. Drake 27 ağustos 1859 günü 21 metre derinlikte petrole ulaşmıştır. Bu başarılı deneme ile yeni bir çağın kapısı açılmıştır. Petrolün insana sızıntı yoluyla ulaştığı dönem sona ermiş ve insanın petrolü bilinçli olarak arama ve onu bulma dönemi başlamıştır.⁷ Osmanlı topraklarındaki petrol sızıntılarından henüz kuyu delme yöntemi ile üretim yapılmadığı ve sızan petrolün deve kervanı ile taşındığı yıllarda, ABD'de petrol, 1859 yılından beri kuyu açılarak çıkarılmış, başlangıçta ahşaptan yapılmış varillerle taşınırken, daha sonra tren istasyonlarına boru hattı ile nakledilmiş, ardından da uzun mesafelere boru hatları döşenmiş daha sonra da tanker taşımacılığına geçilmiştir. Petrole sahip iki ülkenin petrolden yararlanma becerileri, bu örneklerden daha açık görülmektedir.⁸

Petrol yataklarının yüksek verimliliği nedeni ile Kafkasya'da yirminci yüzyıl başında petrol üretiminin süratle artmaya başladığını gözlemledik. Bu gelişmede, Nobel Kardeşler ve Rothscild firmalarının ayrı ayrı ve daha sonra da ortaklaşa yürüttükleri çalışmaların önemli payı olmuştur. Bu bağlamda, petrol üretim alanlarından Batum Limanı'na kadar inşa edilen

⁴ Kürkçüoğlu, E., "V-XV. Yüzyıllarda Bakü Petrolleri Ve Bölgenin Sosyo-Ekonomik Hayatına Etkileri", A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 27, Erzurum, 2005, s.247

⁵ Çelik, K., Kalaycı, C., Azeri Petrolünün Dünü ve Bugünü, Trabzon

⁶ Yergin, D., Petrol, Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü, İstanbul, 2003, s.55

⁷ Uluğbay, H., İmparatorluktan Cumhuriyet'e Petropolitik, Ankara, 2008., s.24

⁸ Uluğbay, a.g.k., s.39

önce demiryolu ve daha sonra da boru hatlarının ve ayrıca tanker taşımacılığında sağlanan atılımların önemli katkısı olmuştur.⁹

2. Devletlerin Tarihteki Petrol Politikaları

Geçtiğimiz yüzyıl boyunca dünyamızda kömür çağından petrol çağına geçiş döneminin sancuları yaşanmıştır. Söz konusu döneme, petrol rezervlerini ele geçirme ve kontrol etme çabası damgasını vurmuştur. Dünyadaki siyasal ve ekonomik güç, petrol ham maddesi etrafında ve temelde önceleri İngiltere ve daha sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin oluşturduğu politikalar çerçevesinde şekillenmiştir.¹⁰

Dünyadaki enerji kaynakları içinde belki de en önemli yeri işgal eden petrol, gelişmekte olan teknolojilerin motor görevini üstlenmiştir.¹¹ Bir ülkenin önemli hammadde kaynaklarına sahip olması ülke açısından önemli bir güç faktörüdür. Hammadde kaynakları endüstriyel üretim için ve asıl önemlisi savaşabilecek güce sahip olmak için çok büyük önem taşır. Nitekim savaşın mekanikleşmesi ölçüsünde ulusal güç açısından hammaddelerin kontrollerinin mutlak önemlerinin artmasının yanında, bazı hammaddelerin nispi önemi de artmış bulunmaktadır. Bu çerçevede özellikle I. Dünya Savaşı'ndan bu yana petrol ve günümüzde doğalgaz, gerek endüstride gerekse savaş alanında önemli bir enerji kaynağı haline gelmiştir. Bu nedenle, dünyanın petrol ve doğalgaz bulunan bölgeleri ve devletleri uluslararası politika açısından oldukça önemli bir duruma gelmiştir.

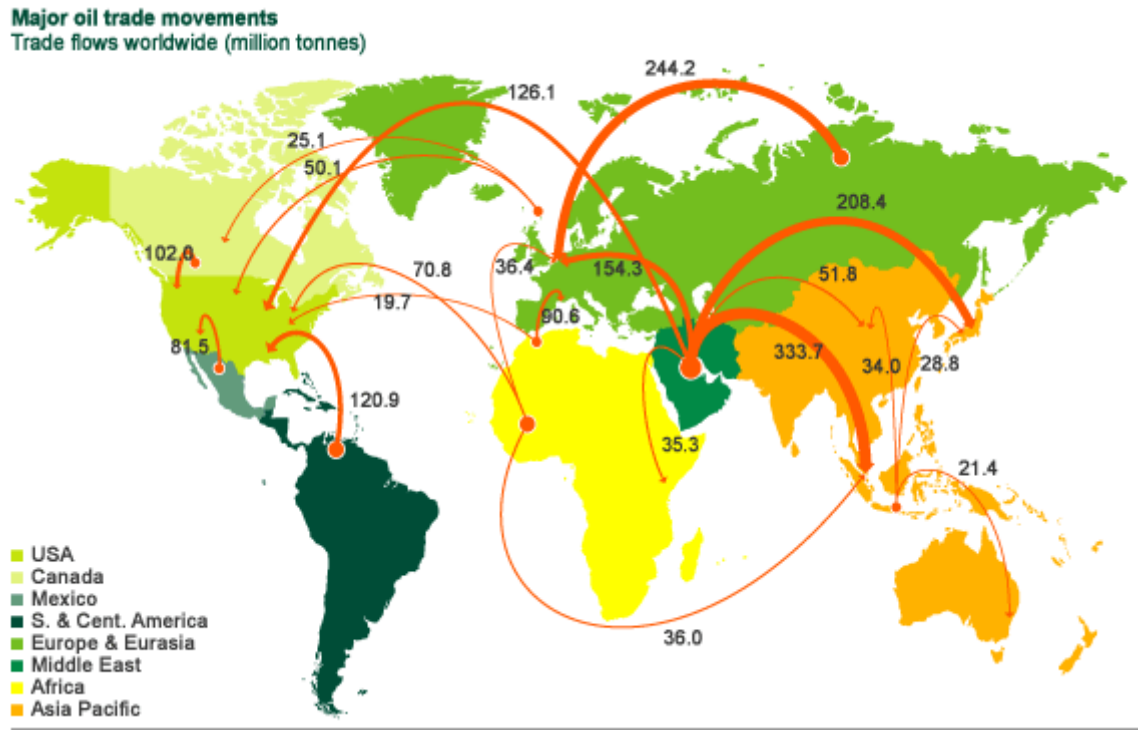
Petrolün “güç” olduğu varsayımı daha Birinci Dünya Savaşı sırasında savaş meydanlarında kanıtlanmıştı. Bu olgu petrol şirketleriyle Amerika'daki eyaletler arası ilişkide yeni bir çağın başlangıcı olmuştur. Bu ilişkiler, hiç kuşkusuz arz ve talebin ilkel dürtüsü ile körüklenmekteydi. Kimde petrol olduğu, kimin petrol istediği, bu petrolün ne değerinde olduğu devamlı soruluyordu. Ancak şimdi denkleme sokulması gereken sadece pazaryeri ekonomisi olmayıp, daha başka faktörler de rol almaya başlamıştı. Petrolün güç olduğu kabul edilirse, hükümranlığın da sembolü olduğu kabul edilmeliydi. Bu ise kaçınılmaz olarak petrol

⁹ Uluğbay, a.g.k., s.66

¹⁰ Sevim, C., “Geçmişten Günümüze Enerji Güvenliği ve Paradigma Değişimleri”, Sarem, Sayı 13, 2009, s.94

¹¹ Yüce, Ç. K., “Hazar Enerji Kaynaklarının Türk Cumhuriyetleri İçin Önemi ve Bölgedeki Yeni Büyük Oyun”, Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, İstanbul, 2008, s.161

şirketlerinin hedefleriyle, eyaletlerin çıkarları arasında bir çıkar çatışması, uluslararası politikanın da sonsuza kadar sürecek olan belirleyicisi olduğu anlamına geliyordu.¹²

Harita 1: <http://www.ccs.neu.edu>

Özellikle I. Dünya Savaşı başta olmak üzere ülkelerin petrolle ilgili politikaları:

İngiltere;

İngiltere eski dışişleri bakanı olarak 19. yy sonlarında görev yapan H.T. Palmerston, “Bizim sonsuza dek yanımızda olacak dostlarımız yoktur ve bizim sürekli kalıcı düşmanlarımız da yoktur. Bizim, sürekli ve sonsuza dek var olacak çıkarlarımız vardır ve işte bu çıkarlarımızı izlemek bizim görevimizdir.”¹³ Diyerek petrol politikalarının atasözünü söylemiştir.

İngiliz petrol stratejisinin temelini de oluşturan savaş gemilerinde yakıt olarak petrol kullanılmaya başlanmasında İngiliz Savunma Bakanı Churchill, ilerdeki günlerde şu gerekçeyi açıklayacaktı: “Petrole bağımlı olarak çalışan çok sayıda gemi yapmıştık. Bu,

¹² Yergin, a.g.k., s.223

¹³ Uluğbay, a.g.k., s.41

denizlerdeki üstünlüğümüzü petrole dayıyoruz anlamına gelir. Öte yandan adalarımızda işe yarayacak miktarda petrol yoktur. Petrol istediğimize göre onu elde etmenin iki yolu vardı: Ya barış içinde deniz taşımacılığı ile getirmek; ya da savaş yaparak uzak ülkelerden elde etmek. Diğer taraftan kendi topraklarımız altında, madenlerde emin şekilde yatan dünyanın en iyi kaliteli, en üst düzey kömürüne sahiptik. Demek ki donanmayı bir daha geri dönmek üzere petrole bağlamakla ‘bir dertler denizine karşı silahlanmış oluyorduk. Yalnız şunu da kesin olarak biliyorum ki, bizi bekleyen zorluklara ve risklere göğüs germek koşuluyla donanmanın tüm gücünü ve etkinliğini çok daha yüksek bir düzeye çıkaracaktık. Bu daha iyi gemi, daha iyi mürettebat, daha yüksek ekonomik düzey, daha yoğun formda savaş gücü demekti bir tek cümleyle bu atılımda, girişimin esas ödülü egemenlik olmuştur.”¹⁴

İngiltere’nin İran’dan sonra Osmanlı topraklarındaki petrole de yoğun olarak ilgilenmesi ve girişimcilerine politik destek vermesi, sadece ticari amaçlı değildir. Daha önce de denildiği üzere, bu ülke donanmasında petrolü yakıt olarak kullanma kararındadır ve bu konuda çok önemli yol almıştır. Bu başarılı çalışmanın yaşama geçirilmesine 1904 yılında başlanmıştır. Triptz’in Almanya’nın donanmasını güçlendirmesine yanıt olarak, Amiral Fisher’in gayretleri ile dretnot ve kruvazör tipi savaş gemileri geliştirilmektedir. 1889’da çıkarılan İngiliz deniz savunma yasasının temel felsefesi, Avrupa’daki iki büyük donanmanın (Fransa ve Rusya) toplam ateş gücünden daha fazla güce sahip olmaktır.¹⁵

Dışişleri bakanlığı müsteşarı Arthur Nicolson ve Bakan Sir E. Grey de şu notları düşmüşlerdir, “Hedefimiz, Basra Körfezi ile onu tamamlar nitelikte olan Mezopotamya’daki İngiliz çıkarlarını korumaktır. Söz konusu çıkarlarımız, Almanya’nın tekelci demiryolu programı ile tehdit edilmektedir”¹⁶

12 Mart 1920 günü parlamentoda konuşan petrol işlerinden sorumlu bakan Sir Hamar Greenwood da şu açıklamalarda bulunmuştur: “...Trajedi, bu ülkeye gelen petrolün %80’inin ABD ve Meksika’da üretilmesine karşılık sadece %2’sinin İngiliz bayrağı altındaki topraklarda çıkarılmasıdır (size) söz veririm ki hükümet ve benim başında bulunduğum idare, petrolün ve daha çok petrolün İngiliz bayrağı tarafından kontrol edilmesinin yaşamsal öneminin farkındadır. Yeryüzünde petrol aramaya açık olup da petrol aramadığımız tek bir

¹⁴ Yergin, a.g.k., s.152

¹⁵ Uluğbay, a.g.k., s.76

¹⁶ Uluğbay, a.g.k., s.125

yer bile yoktur. Petrolün kaynağından tüketicisine kadar İngiliz hükümeti tarafından kontrol edilebileceği tüm petrol kaynaklarını ele geçirmek için büyük çaba sarf etmekteyiz.” Sir Greenwood’un bu açıklamasından tam on bir gün sonra, bu kez kabine arkadaşı Donanma Bakanı Walter Hume Long, 23 Mart 1920 günü petrol teknolojisi Uzmanları Enstitüsü’nde konuşarak Hükümeti’nin petrolü ele geçirme politikasının altını şöyle çizmiştir: “Dünyadaki halen bilinen petrol yataklarını ele geçirebilirsek, dilediğimiz gibi kullanabiliriz. Eğer Büyük Britanya, ‘ele geçirilebilir’ petrol sahalarına sahip olma fırsatını elinden kaçırırsa Hükümet, ‘ulusal çıkarlar bakımından en uygun zamanda harekete geçmemekle suçlanacaktır.’ Olağan dışı fırsatların eşiğindedeyiz; ya biz bu kapıdan girmek için elimizden geleni yapacağız veya başkaları girecek ve geleceğin anahtarına sahip olacaktır.” Mezopotamya’ya yönelik olarak İngiltere’nin o güne kadar izlediği ve o günden sonrası için hedeflediği politika bundan daha açık dile getirilemezdi.¹⁷

1914 yaz mevsimine kadar, İngiltere donanması tam anlamıyla petrole angaje olmuş, İngiliz hükümeti de ünlü Petrol şirketi Anglo-Pers’in ana hissedarı rolünü üstlenmişti. Bu suretle petrol ilk defa olarak fakat kesinlikle son defa değil, milli politikanın bir aleti ve en önde gelen stratejik bir metası konumuna geliyordu.¹⁸ Görüldüğü üzere, İngiltere, ilerinin petrol zenginliğini sergileyecek ve o tarihlerde petrol varlığı olduğu kanıtlanmış veya potansiyeli olduğu tahmin edilen Basra Körfezi sahilindeki tüm toprakları, İmparatorluğunun boynuna bir kolye gibi takan diplomatik düzenlemeleri savaş öncesinden başlatmış ve savaş döneminde tamamlamıştır.¹⁹

ABD;

İngiltere, petrol için Anadolu’da bu bölücülük oyununu sahneye koyarken, Atlantik ötesinden bir başka aktör de uluslararası petrol rekabeti arenasına adımını yeniden atıyordu. ABD dışişleri bakanı, 16 Ağustos 1919 tarihinde tüm diplomatik temsilciliklerine gönderdiği bir genelge ile buldukları ülkelerde güvenilir Amerikan firmalarınca yapılacak petrol ayrıcalığı girişimlerine gerekli bütün yasal desteğin verilmesini istemiştir.²⁰

Amerikan şirketleri, Osmanlı topraklarındaki petrole bu aşamada ilgilenmeseler bile, Mezopotamya bölgesindeki Ermenilere filantropi (hayırseverlik) hizmeti vermek üzere gelen

¹⁷ Uluğbay, a.g.k., s.239

¹⁸ Yergin, a.g.k., s.160

¹⁹ Uluğbay, a.g.k., s.210

²⁰ Uluğbay, a.g.k., s.210

Amerikalı misyonerler, yardım işlerinden çok, yöredeki petrol pınarları ile ilgileniyordu.²¹ Amerika hem bir petrol kıtlığı hem de rekabet korkusu içindeydi. Bu iki korku Amerikan Şirketlerini dünya çapında petrol aracılığına ve mevcut üretimi satın almaya itiyordu. Stratejide yapılacak değişikliklerin, tankerlerde, boru hatlarında ve sondaj tekniklerinde yapılacak teknolojik değişikliklerle desteklenmesi gerekiyordu. Teknolojik yenilik fiziki güçlüklerin ve mesafe sorunun ortadan kaldırılmasında da yararlı olacaktı. Savaştan önce bu iki sorun global araştırmada ve üretim faaliyetinde engel teşkil etmişti. Artık tüm Amerika'nın gözü Ortadoğu'ya, özellikle de İngiliz mandasındaki Mezopotamya'ya çevrilmişti. Ancak oradaki kapıda henüz belirgin bir biçimde açık değildi.²²

Amerikan şirketleri de son zamanlarda dünya çapında petrol üretimi için bir kampanya başlatmıştı. Kampanyanın Amerika'yı Ortadoğu'ya itmesi kaçınılmazdı. Birinci Dünya Savaşı bitiminde ve 1920'lerin ilk yıllarında Amerikan petrol sanayii ve birçok hükümet temsilcisi petrol kaynaklarının yakında kuruyacağı korkusuna kapılmış ve bu onlarda sabit fikir haline gelmişti. Savaş süresince yaşanmış olaylar -"Benzinsiz pazar günleri"- ve petrolün savaşta oynadığı rol dikkate alındığında, bu korkunun yersiz olmadığı anlaşılır. Amerika'nın karşısındaki en ciddi uluslararası problemin yabancı petrol rezervindeki eksiklik olduğunu söylüyordu. Başkan Wilson da, büyük esefle, bu görüşe katılıyor ve "Ne yurt içinde ne de yurt dışında yeterli petrol bulmamızı garantileyecek hiçbir yöntemimiz yoktu." diyordu.²³

İran konsorsiyumunun kurulmasıyla Birleşik Devletler petrolde ve Ortadoğu'nun kaypak politikasında başrolü almış, en büyük güç olmuştu. İranlıların döneklilikleri yüzünden zaman zaman üretimde kesilmeler olduysa da bunlar tahmin edilenden çok daha çabuk gideriliyordu. Yine de arada Ortadoğu petrolüne çok fazla bağımlı olmaktan şikayet edenler oluyordu. Musaddık'ın düşürülmesinden ve Şah'ın tekrar iktidara gelmesinden sonra Tahran'daki Amerikan Büyükelçisi ve Ortadoğu'dan sorumlu eski Bakan Yardımcısı Loy Henderson oturup, düşüncelerini toplamak ve durumu değerlendirmek istemişti. Vardığı sonuç şuydu: Musaddık'ın sahneden çekilmesiyle uzun vadeli sorunlar, özellikle de petrol rezervlerinin güvenliğiyle ilgili olanlar çözülmüş değildi. 1953 yılında, ileriye dönük tahminlerini şöyle özetlemiştir: "Öyle anlaşılıyor ki, yakın bir gelecekte... Ortadoğu ülkeleri... bir araya gelip şirket operasyonlarını çok olumsuz ve tehlikeli etkileyecek

²¹ Uluğbay, a.g.k., s.49

²² Yergin, a.g.k., s. 191

²³ Yergin, a.g.k., s.189

birleştirilmiş bir politika üzerinde anlaşmaya varacaklardır. Bu kaçınılmazdır. Batı'nın Ortadoğu petrolüne olan bugünkü bağımlılığı sürdürdükçe ve bu bağımlılık giderek arttıkça, sonunda Avrupalı tüketiciler onların ayağına düşmeye ve merhametine sığınmaya mahkumdur.”²⁴

ABD giderek petrole daha çok bağımlı bir toplum olma yolundaydı. Birleşik Devletler artık kendi gereksinimini yerli üretimle karşılayamıyordu. Arkada bıraktığı I. Dünya Savaşı ona milli güç açısından petrolün ne derece önemli ve yaşamsal olduğunu kanıtlamıştı. Artık Amerikalı liderler de politikaya yön verenler de “milli güvenlik” kavramının çok daha ayrıntılı bir tanımlamasını yapmaya yönelmişti. Bu, savaş sonu güç dengesini gerçek anlamda yansıtabilecek, Sovyetler Birliği'yle giderek büyümekte olan çatışmayı gösterecek ve kontrolün artık İngiltere'den, dünyanın süper gücü olma yolundaki ABD'ye geçtiğini belli edecek bir tanımlama olmalıydı.²⁵

Rusya,

Rus petrol endüstrisi özellikle Bakü dolayında, I. Dünya Savaşı'nın başlamasından evvelki on yıl içinde düşüş göstermiştir. Uygulanan teknoloji durgun, geri kalmış ve Batı standartlarının altında bir teknolojiydi. Artık eski görkemli devri, dünya pazarında dinamik güç olduğu günler geride kalmış. 1904 - 1913 arasında Rusya'nın dünya petrol ihracatındaki hissesi yüzde 31'den yüzde 9'a düşmüştür. 1905'te başlayan ihtilal dalgası her ne kadar Bakü'yü yirmi yıl süreyle dünya petrol pazarında artık etkisiz duruma getirmişse de, Bakü yine de Avrupa'nın yakın çevresi için en önemli petrol kaynağı olma konumunu korumuştur. Bu nedenle Bakü, ihtilale rağmen, hala devam eden global çatışmalarda en büyük ve en kesin ödüllerden biri olmaya devam ediyordu.²⁶

1907 yılının Osmanlı coğrafyası açısından önemli bir olayı da, 31 ağustos günü varılan bir mutabakat ile İngiltere ve Rusya'nın İran'ı kendi aralarında nüfuz bölgelerine ayırmalarıdır. Buna göre, İran'ın kuzey bölgesi Rusya'nın, güneyi ise İngiltere'nin nüfuz alanı olarak belirleniyor ve arada bir kuşak tarafsız bölge olarak tanımlanıyordu.²⁷

²⁴ Yergin, a.g.k., s.452

²⁵ Yergin, a.g.k., s.405

²⁶ Yergin, a.g.k., s.131

²⁷ Ulugbay, a.g.k., s.84

Almanya,

1902 yılında Almanya’da bir kitap yayımlayan Dr. Paul Rohrbach eserinde, Mezopotamya bölgesinin bitümen, nafta ve doğalgaz içinde yüzdüğünü ve bu yöre petrol kaynaklarının zenginliği kanıtlanmış Bakü Havzası’ndan daha büyük fırsatlarla dolu olduğunu belirtmiştir.²⁸

Mezopotamya, artık sadece İngiltere – Osmanlı ve Almanya – Osmanlı ikili temaslarında gündeme gelmekten çıkmıştır. İngiltere ve Almanya’nın ikili gündemine de girmeye başlamıştır. Ancak işin ilginç, taraflar bu görüşmelerde zihinlerdeki “petrol” sözcüğünü dile getirmekten uzak durmuşlardır.

Kayser Wilhem II’ ye de sunulan raporda bir elçi “Osmanlı toprakları içerisindeki demiryolu projesinin mutlaka Almanya’nın denetiminde olmasını önermiştir; Fakat bir alanı kendimiz için hak olarak görmeliyiz, o da Anadolu demiryollarındaki mevcut ayrıcalığımızın Dicle ve Fırat nehirleri üzerinden Basra Körfezi’ne değin uzanmasıdır.” bu raporun, biraz önce tırnak içine alınan cümlesinin yanına, imparator, “şüphesiz” kaydını koyarak Almanya’nın Doğuya Yönelme (Drang nach Osten) politikasının Osmanlı Devleti’ne yönelik kısmını vurgulamıştır.²⁹

“Almanya’nın savaş planlarında Türklerin güçlenmesi diye bir düşünce yoktur. Zira daha önce İngiltere ile yaptıkları pazarlıkta Osmanlı Devletinin parçalanmasında pay sahibi olmayı Kayser özellikle istemiştir. Almanya için önemli olan Berlin – Bağdat Demiryolu güzergahına, yani bütün Mezopotamya’ya sahip olmaktır. Kazanacağı böyle bir hakka karşılık Mısır’ın İngilizler’de kalmasına Alman politikası çoktan razıdır...”³⁰ Bu sayede Mezopotamya petrollerine ulaşmayı hedef edinmişti; ancak bu politikasını ne I. Dünya Savaşı’nda ne de II. Dünya Savaşı’nda gerçekleştirememiştir.

Osmanlı,

Osmanlı topraklarında varlığını asırlardır kanıtlamış petrol zenginliklerinin, teknolojinin süratle geliştiği ve devletin ciddi mali açmaz içinde bulunduğu bir ortamda araştırılması, geliştirilmesi ve işletilmesi için henüz etkin bir devlet politikası oluşturulmadığı

²⁸ Uluğbay, a.g.k., s.67

²⁹ Uluğbay, a.g.k., s.47

³⁰ Uluğbay, a.g.k., s.198

görülmektedir.³¹ Abdülhamit II, 20 Eylül 1898 tarihinde çıkardığı bir fermanla, güney Mezopotamya petrol yataklarını da Hazine-i Hassa'ya devretmiştir. Musul ve Bağdat vilayetleri petrollerinin birlikte ele alınmasının gerekçesi de ilginçtir. Ferman'a göre Musul ve Bağdat Bölgelerindeki petroler ancak birlikte işletildikleri takdirde karlı ve verimli olacaktır.³² Sultan Abdülhamit II'nin petrole yönelik ulusal bir politikası yoktur, ancak, bu konuda kişisel tercihleri vardır.³³

Osmanlı'nın politikasının olmamasının yegane göstergesi bu alıntıda net olarak görülmüştür. "Mahut Şevket Paşa kararını vermiştir. Sait Paşa'ya İngiltere Hükümeti'nin bile bu konularda Parlamento'ya danışmadan yetki kullandığını söylemiştir. Sadrazam'ın konuya bakış açısı çok ilginç ve Londra'daki görüşmelerin sonucunu etkileyecek nitelikte olduğundan, bu görüşünü kendi sözcüklerinden öğrenmek uygun olacaktır; "Kuveyt ve Katar gibi çölden ibaret iki kaza yüzünden İngiltere ile ihtilaf çıkaramayız. Bu ehemmiyetsiz topraklardan ne gibi faydamız olabilir? Kuveyt ve Katar'ı İngiltere'ye bırakmaya ve zengin Irak vilayetimiz ile uğraşmaya karar verdim" Aynı dönemde, Churchill bir uzman grubunu İran ve körfez civarındaki petrol kaynaklarını incelemekle görevlendirmiştir. Yine aynı dönemde, Kuveyt Şeyhi bu karardan beş altı ay sonra ülkesi topraklarındaki petrolü işletme yetkisini İngiltere'ye verecektir. Sadrazam'ın İngiltere'nin bile parlamentoya danışmadan yetki kullanması konusundaki anlayışına demokratik yaşamımızda sıklıkla rastlamamız ise üzerinde toplum olarak düşünmemiz gereken bir husustur. Bütün bu olaylar yan yana geldiğinde, Osmanlı Devleti'nin demokrasi, sınai anlayış ve ekonomik kaynaklarını değerlendirmede çağının ne kadar gerisinde kaldığı açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır."³⁴

TBMM Hükümeti;

Türkiye'yi Lozan'da temsil edenler Musul konusunda ısrarlı ve hatta savaşı göze almış tavır sergilerken bu topraklardaki petrol varlığı ile ilgili olarak uzlaşmaya açık bir strateji izlemektedirler. Zira diğer devletlerin düşüncesinin Musul'un Irak'ta veya Türkiye'de olmasından çok, petrol konusunda en güvenli ortamın nasıl bir düzenleme ile sağlanabileceği olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle de görüşmelerde petrol konusunda önerilere açık ve esnek davranılmaktadır. Ancak, petrol konusu İngiltere'yi Amerika ve Fransa'yı bir arada tutan yapııştırıcıdır. Üç devletin her biri bu konuda aralarında çıkacak bir çekişmeden kimin galip

³¹ Uluğbay, a.g.k., s.44

³² Uluğbay, a.g.k., s.48

³³ Uluğbay, a.g.k., s.50

³⁴ Uluğbay, a.g.k., s.152

çıkacağından emin olmadıkları için, Türkiye'nin önerilerine yanıt vermekten uzak durmaktadırlar.³⁵

Lozan Heyeti Ankara'dan ayrılmadan önce hükümetin verdiği talimat kesindir "Süleymaniye, Kerkük ve Musul Livaları istenecek, konferansta başka bir durum ortaya çıkar ise hükümetten talimat alınacaktır." Musul için kesin bir Türk tutumu vardır, geri almak. Ancak, konu petrol – toprak değişimi şeklini aldığına nasıl bir tavır izleneceğine ilişkin seçenek bir strateji önceden oluşturulmamıştır. Ankara'nın başlangıç yönergesine göre hükümetten yeni talimat istenecektir. Petrol – Toprak değişimine göre, başlangıçta bir strateji oluşturulmasını da doğal karşılamak gerekir. Zira Kurtuluş Savaşı'nın temel hedefi Misak-ı Milliye dahil toprakları geri almaktır. İsmet Paşa'nın petrolden hisse karşılığı Musul'dan vazgeçmeyi müzakere etmek istememesi de anlaşılır bir tutumdur. Lozan'a yönelik meclis müzakereleri çok sert geçecektir diğer taraftan İngiliz petrol önerisi, pay miktarının ne kadar olacağı gibi somut unsurları da içermiyordu. Ancak Doktor Rıza Nur'un Curzon'a yönelik öngörüsü doğru çıkacaktır.³⁶

Lord Curzon, Musul sorununu, Lahey Adalet Divanı'nın veya Milletler Cemiyeti'nin hakemliğine sunulması önerisini iletmiştir.³⁷ Musul sorunu Türkiye Cumhuriyeti döneminde istemediğimiz bir çözüme kavuşmuştur.

Türkiye, yakın çevresinde ortaya çıkmaya başlayan petrol rezervlerini görerek, 1930'lu yılların ortasında petrol konusunu ciddi anlamda ele almaya başladı. Daha önce altın ve maden arama diye iki daire mevcut iken, 1934 yılında, İktisat bakanı Celal Bayar'ın ve Başvekil İsmet İnönü'nün girişimleriyle bir de petrol arama dairesi kuruldu.³⁸

Petrol arama çalışması olarak İşçivre'nin Bale Üniversitesinden Ing. Otto W. Gutzwiller adlı bir zat tarafından 1 Mayıs 1920 de Mürefte-Marmara havzasının kesitleriyle beraber jeolojik etütleri yapılmıştır. Ancak bunun raporu bulunamamıştır.³⁹

³⁵ Uluğbay, a.g.k., s.297

³⁶ Uluğbay, a.g.k., s.299

³⁷ Uluğbay, a.g.k., s.306

³⁸ Yanmaz, Ş., "Türkiye'nin Petrol Macerası – II", Panorama Dergisi, Sayı 2, Ankara, 2004,

³⁹ Lokman, K., Türkiye'de Petrol Arama Amacıyla Yapılan Jeolojik Etütler, Ankara, 1969, s. 222

3. Petrol Mücadeleleri

İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon, 21 Kasım 1918 günü yaptığı bir konuşmada, petrolün Birinci Dünya Savaşı'nda oynadığı önemli rolü şu cümle ile vurgulamıştır: “Gelecek kuşaklar, müttefiklerin zafere petrol dalgaları üzerinde yüzerek ulaştığını yazacaklardır.”⁴⁰

Petrol, milli stratejilerle ve dünya politikaları ile sıkıca kucaklanmış bir mal olarak görülüyordu. Birinci Dünya Savaşı sırasında, kullanılan “içten patlamalı motorlar”, atların ve kömürle çalışan lokomotifin yerini alınca, petrol milli gücün bir simgesi haline geldi ve önemi bir kez daha kanıtlandı. Gerek Uzakdoğu'da gerekse Avrupa'da II. Dünya Savaşı'nın da çıkışı ve gelişmesinde petrol en önemli etken oldu. Nitekim Japonlar Pearl Harbour'a Doğu Hint Adaları'ndaki petrol kaynaklarına el koyan ordularını korumak amacıyla saldırmıştır. Hitler'in Sovyetler Birliği'ni işgal etmesindeki en önemli stratejik hedef, Kafkasya'daki petrol yataklarını ele geçirmektir. Ancak, zamanla Amerika'nın petrol konusundaki üstünlüğü ve kararlılığı ortaya çıkacak ve savaş henüz son bulmadan Almanya'nın ve Japonya'nın petrol tankları tamtakır boşalacaktı.⁴¹

1910 yılından başlayarak Osmanlı petrollerine yönelik rekabet giderek yoğunlaşmıştır. Bu gelişme bir rastlantı değildir. Devrin en güçlü savaş donanmasına sahip İngiltere'nin yerini inşa ettirdiği savaş gemilerinin yanında mevcut gemilerini de süratle fueloil yakan sisteme çevirmekte oluşu, başta ABD ve Almanya olmak üzere diğer devletleri de bu adımları atmaya zorlamıştır. Sonuçta 1910 yılı sonrasında gerek ulaştırma ve sanayi sektöründen ve gerek savaş donanmasından petrole yönelik talep büyümüştür. 1910 yılında ABD'de ilk defa benzin satışları gazyağı satışlarını geride bırakmıştır. Bu gelişmede, elektrik enerjisinin kentlerde yaygın olarak kullanılmasının etkisi olduğu kadar emekleme çağında olsa bile süratle artmaya devam eden otomobil üretiminin rolü de vardır. ABD'nin, artan iç tüketim nedeni ile petrol ihracatını kısmak zorunda kalması dünyada fueloil fiyatlarını tırmandırmıştır. Yükselen fiyatlar ve petrolün stratejik madde haline gelişi, sanayileşmiş ülkelerin, özellikle 1911 yılından sonra dünya petrol yataklarını ele geçirme yarışını hızlandırmıştır. Bu gelişme, Osmanlı topraklarındaki petroleri ele geçirme rekabetinin yoğunlaşmasına da neden olmuştur.⁴²

⁴⁰ Uluğbay, a.g.k., s.227

⁴¹ Yergin, a.g.k., s.11

⁴² Uluğbay, a.g.k., s.103

1912 yılının ikinci yarısından itibaren, Mezopotamya petrolerine yönelik İngiliz – Alman çekişmesi yeni boyutlar içinde hareketlilik kazanmıştır. İki ülke arasındaki rekabetin güçlenmesini etkileyen iki unsur vardır. Bu maddenin stratejik önemi; savaş gemilerinde yakıt olarak fueloil giderek kömürün yerini almaya başlamıştır. Sivil ve savaş otomotiv sanayisindeki gelişmelerin süratlenmesi vb bu alanlardan, birkaç donanmadaki kullanımlar, ilgili hükümetlerin yöre petrolerine verdikleri önemi artırmış ve şirketlerine arka çıkmada daha enerjik davranmaya zorlamıştır.⁴³

Mezopotamya ve çevresine yönelik gizli pazarlıklar sadece Almanya ile İngiltere arasında yapılmamaktadır. Yöredeki durumunu sağlama bağlamak amacıyla Almanya, Fransa ile de gizli görüşmeler yürütmektedir. İki ülke, Şubat 1914'te imzaladıkları bir anlaşma ile Fransa, orta ve güney Anadolu, kuzey Suriye ve Mezopotamya'yı (diğer bir deyişle Bağdat Demiryolu güzergahını) demiryolları bakımından Almanya'nın çıkar alanı olarak kabul ettiğini bildirmiştir. Karşılığında da Almanya, Kuzey Anadolu ve Suriye'nin geri kalan yerlerine (Filistin dahil) benzeri amaçlar için Fransız etki alanı olarak kabul edilmiştir.⁴⁴

II. Dünya Savaşı'ndan evvel Amerikan askeri gücü, petrol konusunun herhangi büyük bir sorun yaratabileceğini hiç hesaba katmamıştı. Ordunun ne kadar petrol kullanıldığı konusunda bilgisi olmadığı gibi herhangi bir kayıt da tutulmamıştı. İnsanlar Birinci Dünya Savaşı'yla İkinci Dünya Savaşı arasında kıyaslamalar yapıyor, II. Dünya Savaşı'nın esasta birinciden çok farklı olacağına dair kırık dökük bir şeyler söylüyordu, o kadar. İlk savaş statik bir savaştı. İkincisi ise bir hareket savaşıydı. Savaşın en karanlık günlerinde, Churchill onuruna verilen bir ziyafette Stalin'in yapmış olduğu bir harekete değinmek yerinde olur. Bu ziyafette Stalin şerefe kadeh kaldırarak ve konuklardan da aynı şeyi isteyerek şöyle demiştir: “Bu bir makine ve oktan savaşıdır. Kadehimi Amerikan oto sanayisine ve Amerikan petrol endüstrisine kaldırarak içiyorum.” Demek ki, bir hareket ve makine savaşı olan II. Dünya Savaşı aynı zamanda çok daha fazla petrol tüketen bir savaş olmaya adaydı. Tüketimin dorukta olduğu bir noktada II. Dünya Savaşı'nda, Avrupa'daki Amerikan kuvvetleri I.Dünya Savaşı'ndakinden yüz kat fazla benzin tüketmişti.⁴⁵

⁴³ Uluğbay, a.g.k., s.141

⁴⁴ Uluğbay, a.g.k., s.178

⁴⁵ Yergin, a.g.k., s.363

Osmanlı'da bir gazeteci olan Parvus Efendi, 1914 yılında yazdığı “Genel Savaş’ın Sonuçları; İngiltere Galip Gelirse” başlıklı yazıda yapılmıştır; “...Petrol kaynaklarına bizzat sahip olmak isteyen İngiltere, onları Irak’tan başka bir yerde bulamayacağını biliyor. Dolayısıyla müttefik devletlerin zafer ve galibiyeti durumunda Osmanlı petrol kaynaklarının bulunduğu yöreye Türkiye’nin toprak bütünlüğünü bozacak bir saldırı olabileceğini düşündüren nedenler vardır. Osmanlı Devleti’ni bölme ve dağıtma yolunda ilk saldırının İngiltere’den geleceği düşünülmelidir.”⁴⁶ İngiltere 5 Kasım 1914 günü Osmanlı Devleti’ne savaş ilan ettiğine Mezopotamya’ya yönelik ön hazırlıkları tamamlamıştır.⁴⁷ Büyük Dünya Savaşı petrolün ulusların stratejisinde temel unsur olduğu gerçeğini açık seçik ortaya çıkarmıştı.⁴⁸

Savaşın İngiltere açısından ilk önemli etkisi yabancı petrole bağımlı olarak savaşmanın verdiği fiziki ve lojistik sorunlar olmuştur. İngiltere bu mücadeleyi geniş ölçüde ABD’den ithal ettiği petrole sürdürmüştür. Savaş döneminde ABD, İngiltere ve müttefiklerinin petrol gereksiniminin %80’inin karşılandığı belirtilmektedir. Harp başladığında İngiltere’nin sömürgelerinde (Hindistan, Trinidad, Kanada, Mısır, Brunei) üretilen petrol dünya üretiminin ancak % 4’üne yaklaşıyordu. Bu konuda yaşanan sorunla İngiltere’nin petrole ilişkin politikalarını savaş boyunca ve savaş sonrasında değişik açılardan şekillendirmiştir.⁴⁹ İngiliz hükümetini bu petrol tesislerini korumaya iten hususların başında bu üretim merkezinin bölgedeki donanmanın fueloil ihtiyacını sağlaması olduğu kadar petrolden elde edilen tuluolün patlayıcısı üretiminde yeni bir hammadde olarak büyük önem kazanmasıdır.⁵⁰

İngiltere ve ortaklarının Osmanlı İmparatorluğu’nu savaş sonrasında paylaşma planlarına yönelik politik hazırlıklar, hemen savaşın başında başlamış ve bir dizi anlaşma yapılmasına konu olmuştur. Bunlardan sırası ile 4 Mart-10 Nisan 1915 tarihleri sırasında Rusya, İngiltere ve Fransa arasında diplomatik yazışmaların oluşturduğu İstanbul Anlaşması 26 Nisan 1915 tarihli Londra Anlaşması Nisan – Ekim 1916 arsında yapılan “Sykes-Picot

⁴⁶ Uluğbay, a.g.k., s.193

⁴⁷ Uluğbay, a.g.k., s.196

⁴⁸ Yergin, a.g.k., s.180

⁴⁹ Uluğbay, a.g.k., s.197

⁵⁰ Uluğbay, a.g.k., s.197

Anlaşması” ve nihayet Nisan – Ağustos 1917 döneminde sonuçlandırılan “Saint-Jean Maurienne Anlaşması”dır.⁵¹

Savaşın sonuna petrol sahalarını ele geçirmek sadece politikacılarının emeli olmaktan çıkmış aynı zamanda iş aleminin de beklentisi haline gelmiştir. Bu beklentiyi İngiltere’de en etkin biçimde dile getiren Ticaret Bakanı Runciman olmuştur. Bakan 10 Ocak 1916 günü parlamentoda yaptığı bir konuşmada hükümetten dünyanın sadece kömür yataklarını değil aynı zamanda petrol kaynaklarını da İngiltere’nin denetimi altına almasını istemiştir.⁵² Savaşın sonunda petrol sahalarını kimin ele geçireceği sadece İngilizlerin değil Almanların da politikalarını ve askeri planını etkilemekteydi bu çerçevede savaşın bütün hararetiyle sürdüğü 1916 yılı zarfında Almanya’da yayımlanan Petroleum ve Frankfurter Zeitung gazetelerinde Orta Doğu’daki petrolün önemi birçok yazı ile vurgulanmıştır.⁵³

20. yy ile birlikte kızıştığını gördüğümüz Ortadoğu petrol kaynaklarını ele geçirme çekişmesinin savaş sonrasında ulaştığı yeni boyutları izlemeye başlayabiliriz. Bu mücadelenin şiddetlenmesinde, 1900’lü yıllarla başlayan ve savaş sırasında hızlanan petrol tüketimine yönelik yeni buluşlar ve gelişmeler önemli rol oynamıştır. Patlayıcı üretiminde bir petrol ürünü olan tuluol temel hammadde haline gelmiştir. Savaş gemilerinin petrolle çalışmasının sağladığı üstünlükler kanıtlanmıştır. Uçaklar savaşta önemli roller üstlenmiştir. Kara taşıt araçları da savaşta büyük avantajlar sağlamıştır. Bu buluşlar ve kullanımlar petrolün stratejik madde sıfatını kazanmasına ciddi katkıda bulunmuşlardır.⁵⁴ Savaş sonu dünyasında sadece petrol şirketleri için değil, tüm batılı ülkeler için petrolün “çekim merkezi” artık Ortadoğu’ya kayıyordu. Bunun sonuçları bütün ilgililer için anlatılmayacak kadar büyük olmuştur.⁵⁵

Mezopotamya petroleri üzerinde oynanan oyunların yakın tarihimizi şekillendirdiğini inceledikten sonra, bu bilgiler ışığında bulunduğumuz coğrafyada, 1980 yılından bu yana yer alan olaylara kısaca göz atmak uygun olacaktır. Irak – İran savaşı ile başlayan Kafkasya’da Azerbaycan – Ermenistan çatışmasıyla devam eden, Irak’ın Kuveyt’i işgaline ve sonrasında Körfez savaşına yol açan ve nihayet ABD’nin Irak’a operasyon düzenleyip bu ülkeyi işgal etmesine Saddam yönetiminin devrilmesine ve bu ülkede geçici bir yönetim kurulmasına

⁵¹ Uluğbay, a.g.k., s.200

⁵² Uluğbay, a.g.k., s.208

⁵³ Uluğbay, a.g.k., s.208

⁵⁴ Uluğbay, a.g.k., s.225

⁵⁵ Yergin, a.g.k., s.401

varan bir seri sıcak çatışma, ülkemizin bulunduğu coğrafyaya egemen olagelmıştır. Irak, işgal edilmiş, bir yönetim kurulmuş ancak ülkeye barış gelememiş, iç çatışmalar yüz binlerce Iraklı'nın ölümüne, sakat kalması ve ülke dışına göç etmesine yol açmıştır. Şimdi de ABD – İran gerginliği tırmanmaya devam etmektedir.⁵⁶

⁵⁶ Uluğbay, a.g.k., s.389

II. BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN PETROL POLİTİKASI

Gelişimin vazgeçilmez unsurlarından biri olduğunu her geçen gün daha güçlü delillerle kanıtlayan enerji ve enerjinin verimli kullanımı, hızlı bir küreselleşme sürecinde bulunan dünyamızda, arz kaynağı ülkelerle talep merkezlerinin çeşitli taşıma yolları ve en önemlisi boru hatlarıyla birbirine bağlanmasını zorunlu kılmıştır.⁵⁷

1. Enerji Güvenliği

21. yüzyılla birlikte dünya yeni bir döneme girdi. Bu yüzyılın öne çıkan belirleyici kriteri enerji olacaktır. Uluslararası ilişkilerde yakınlaşmaları, çatışmaları, blokları enerji temini ve enerji güvenliği yaklaşımları belirleyecektir.⁵⁸ Küresel rekabet içerisinde petrol arz, kaynak, lojistik ve ulaşım güvenliği; petrol ithal eden ülkelerin tamamına yakınında ulusal güvenlik ile ilgili önemli hususlar kapsamında yer almaktadır.⁵⁹

Günümüzde terör örgütlerinin sabotajları ve deniz taşımacılığında yaşanan korsan saldırılara karşı; başta ABD olmak üzere Fransa, Almanya, Rusya ve Çin gibi küresel rekabette önemli konumdaki ülkelerin, siyasi ve ekonomik açılımlarının yanında güvenlik boyutunda stratejiler ortaya koyabildikleri gözlenmektedir. Dünya petrol ticaretinde bölgeler arasında taşınacak olan miktarın önümüzdeki dönemde giderek artacak olması, ulaştırma yollarının kontrolünün önemini gün geçtikçe arttırmaktadır. Dolayısıyla sadece petrol rezervlerinin değil, bu rezervlerin üretiminin tüketiciye ulaşmasını sağlayacak olan deniz yolları ve boru hatları güzergâhlarının kontrolü, özellikle küresel rekabet alanında yer alan ülkelerin güç mücadelesi alanları olması bakımından dikkat çekici bir özellik taşımaktadır. Özellikle küresel rekabette petrol güvenliğinin sağlanması konusunda, dünyada meydana gelen farklı tehditleri ele almak ve ortaya çıkan sonuçlarla da güvenlik boyutunda değerlendirmeler yapmak gerekmektedir. Bu kapsamda günümüzdeki güvenlik tehditleri, petrol arz kaynağından ihtiyaç duyulan noktaya kadar geçen tüm unsurları etkilemektedir. Bu olası tehditler şunlardır:

⁵⁷ Aklin, K., “Küresel Petrol Stratejilerinin Jeopolitik Açısından Dünya ve Türkiye Üzerindeki Etkinleri”, İstanbul, 2006, s.4

⁵⁸ <http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=560&kat=5>.

⁵⁹ Aklin,, a.g.k., s.46

- Petrol arz, ulaşım, taşıma ve rafineri kaynaklarına yönelik terörist saldırı ve sabotajlar,
- Deniz yolu güzergâhlarına ve petrol tankerlerine yapılan korsan saldırılar,
- Küresel ölçekte yapılan siyasi, ekonomik ve askeri yaptırımlar.⁶⁰

Türkiye geçmişte Orta Doğu petrollerine dayalı petrol ithalatında petrol krizleri, sıcak savaşlar gibi sebeplerden dolayı büyük maddi kayıplara uğramıştır. Körfez savaşından sonra Irak'a uygulanan ekonomik ambargo sebebiyle Irak-Türkiye ham petrol boru hattının çalışmamasının şuna kadar ki zararı 40 milyar doları geçmiştir. Sadece BOTAŞ'ın 25 milyar dolarlık zararı tazmin edilmemiştir. Yine geçmişte yaşanan 1973 –1977 petrol krizlerinde Türkiye'deki enerji sektörü ve ekonomisi büyük bir çıkmaza girmiştir.⁶¹

21.yy güç mücadelelerinin gittikçe artan oranda enerji kaynaklarını ele geçirmek, hiç değilse kontrol etmek veya imtiyazlar sağlamak yanında enerji temininin sürekliliğini sağlamak üzere enerji kaynakları ve yolları üzerinde devam edeceği belirgindir söz konusu enerji kaynaklarının hızla azalacak olması ve yerine ikame edecek bir alternatifin henüz bulunamaması öte yandan küresel ısınma gibi çevre sorunlarının getirdiği diğer sorunlar Orta Doğu ve Avrasya'nın önemini artırırken güç mücadelelerinin daha çok bu bölgeler üzerinde olacağı dikte etmektedir.⁶²

Günümüzde gelişmiş toplumlarda enerji konusunda, kaynak çeşitliliğini ve jeopolitik gerçekleri dikkate alan enerji güvenliği modelleri öne çıkmaya başlamıştır. Ülkelerini yönetenler enerjiyi kesintisiz, güvenilir, temiz ve ucuz yollardan bulmak ve bu kaynakları da mutlaka çeşitlendirmek durumundadır.⁶³

1.1. Enerji Arz Güvenliği

Enerji arz güvenliği, ülkelerin gelişmelerini; ekonomik ve ulusal güvenliklerini temelden etkileyen bir olgudur. Bu nedenle, enerji kaynaklarını kesintisiz, güvenilir, ucuz, temiz ve çeşitlendirilmiş kaynaklardan sağlayabilmek ve verimli kullanmak, her ülkenin

⁶⁰ Aklin, a.g.k., s.46

⁶¹ Çaylı, B., Hazar Petrolleri Petrol Boru Hattı Projeleri ve Türkiye, İstanbul, 2002, s.103.

⁶² Yılmaz, S., "Enerji Güvenliği" Jeopolitik Dergisi, Sayı:65, İstanbul, 2009, s.16

⁶³ Çaylı, a.g.k., s.100

güvence altına alması gereken hususlardır.⁶⁴ Ülkelerin gelişmelerinin en temel unsuru enerjidir. Bu nedenle her ülke ihtiyaç duyduğu enerjiyi kesintisiz, hızlı, güvenilir, temiz ve ucuz yollardan bulmak ve kaynaklarında mutlaka çeşitlendirmek durumundadır. Klasik enerji kaynakları ve geri kalmış teknolojilerin dönülmez tahribatlara yol açmaması içinse sürdürülebilir kalkınma kavramı geliştirilmiştir. Gelişmiş ülkeler enerji ekonomi ve çevre bilim dengesini gözeterek, kaynak çeşitliliğini ve jeopolitik gerçekleri dikkate alan enerji güvenliği modelleri olmaya başlamıştır.⁶⁵

Dünya petrol kaynaklarında meydana gelebilecek herhangi bir kesinti, ülkelerin ithalat seviyelerine bakılmaksızın ekonomi ve siyasi stratejilerini önemli ölçüde etkileyebilecektir.⁶⁶ Bu sebepten dolayı petrol güvenliği, petrole erişimi oluşturan ulusal ve uluslararası petrol alt yapısının verimliliğine bağlıdır. Çünkü yetersiz petrol arzı, ulusal güvenliği tehlikeli bir durum içerisinde bırakabilmektedir. Petrol arz güvenliğinin sağlanması için; petrol kaynaklarının çeşitliliğini genişletmek, verimli petrol tüketimi yapabilmek ve bu kapsamda uluslararası rekabet alanında petrol pazarını etkili yönetmek gerekmektedir.⁶⁷

Uluslararası ilişkiler açısından petrolün güvenlik boyutu, ekonomik ve siyasal boyutunun önüne geçebilecek niteliktedir. Özellikle 11 Eylül 2001 sonrası dönemde, petrol ve doğalgaz kaynakları bakımından zengin olan ve enerji kaynaklarının ulaştırılmasında jeopolitik konumları nedeniyle büyük rol oynayan ülkelerde, meydana gelebilecek olası siyasi ve ekonomik risklere karşılık oluşabilecek arz güvenliğini tehdit eden güvenlik unsurlarının önemli olduğu gözlenmektedir.⁶⁸

Petrol arzının güvenliğinin sağlanması ve devamının korunması ulusal güvenlikle ilgili önemli bir konudur. Petrol arzı ve fiyatları, ekonomik istikrar ve refah ile ilgili başlıca hususlar olup, ülke vatandaşları bu konuların doğrudan ya da dolaylı olarak hükümetlerin sorumluluğunda olduğu kanaatlerine sahiptir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde ülkelerin dış politikasının önemli bir parçası konumunda yer alan petrol, aynı zamanda başta tüketici ülke vatandaşları, yatırımcılar ve finans mekanizmaları olmak üzere toplumu ilgilendirdiğinden aynı zamanda bir iç politika unsuru da olması bakımından önemli olduğu gözlenmektedir.

⁶⁴ Pamir, N., "Enerji Arz Güvenliği ve Türkiye" Stratejik Analiz, Sayı. Mart, İstanbul, 2007, s.14.

⁶⁵ Pamir, a.g.k., s.,14

⁶⁶ Nahum, J., "Enerji Oyunu Programı Söyleşisi" POAŞ Genel Müdürü CNN Haber Programı, 2006.

⁶⁷ Aklin, a.g.k., s.46

⁶⁸ Aklin, a.g.k., s.46

Ayrıca petrol arzının ve ulaşımının kesintisiz sağlanması için, oluşabilecek risklerin başta kullanım, çevre olmak üzere tüm ülkeyi etkileyecek olması bakımından, hükümetler uyguladıkları politikalar kapsamında; küresel rekabet alanında uzlaşsın ya da olmasın, enerji piyasası lideri durumundaki ham petrolün dünya piyasasındaki yerine ve fiyatlarına öncelik vermekte ve buna göre stratejilerini ortaya koymaktadırlar.⁶⁹

İstenilen miktarda enerji kaynağının herhangi bir nedenle kesintiye uğramaması ve aynı zamanda, ani fiyat artışlarının ciddi ekonomik krizlere yol açmaması için ülkelerin politikalarında “enerji arzının güvenliği” en temel hedef olarak yer almaktadır. Bu kapsamda da; küresel petrol stratejilerinde arz güvenliğinin sağlanamayacak olması durumunda, önemli sonuçlar meydana gelebileceği değerlendirilmektedir. Bu sonuçlardan ilki petrol krizlerinin olma ihtimali, ikincisi de petrol kaynaklarında dışa bağımlılığın artmasıdır. Nitekim gelişmiş ülkelerin yönetim kademelerinde sıkça enerji ve bu kapsamda petrol arzının güvenliği tartışılmakta ve bu bağlamda yabancı petrole olan bağımlılığı azaltmanın yolları aranmaktadır.⁷⁰ Ayrıca Türkiye’de petrolde arzın güvenliği konusunda Türkiye’nin kaynaklarını ve nakil hatlarını çeşitlendirmesi ve petrol ve gaz için transit ülke konumunu güçlendirmesi planlanmaktadır.⁷¹

Bütün değerlendirmelerin yanında, ülkelerin küresel petrol stratejilerinde, petrol arz kaynaklarının tüm unsurlarına yönelik tehditlere karşı; ülkeler güvenlik gerekçelerini göz önüne alarak belirtilen bölgelerde siyasi ve ekonomik yaptırımların yanı sıra gerektiğinde askeri varlıklar ve güçler tesis edilebilmektedirler. Özellikle geçmişten itibaren günümüze kadar geçen süre içerisinde dünyada, hidrokarbon enerji kaynaklarının rezervlerini, bu kaynakların taşıma yollarını ve ticaretini kontrol etmeye yönelik strateji ve politikaların bir parçası olarak askeri güç kullanılmıştır. Bu açıdan başta ABD olmak üzere Rusya, Çin gibi küresel rekabette önemli rol oynayan ülkelerin bu gücü kullanmalarına yönelik önemli adımlarının incelenmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.⁷²

⁶⁹ Bradley, R., *Oil Gas and Government*, London Rowman and Littlefield, 1996, s.57-58.

⁷⁰ Aklin, a.g.k., s.105

⁷¹ Alemdaroğlu, N., *Enerji sektörünün Geleceği Alternatif Enerji Kaynakları ve Türkiye’nin Önündeki Fırsatlar*, İstanbul, 2007, s. 45

⁷² Aklin, K., *Küresel Petrol Stratejilerinin Jeopolitik Açısından Dünya ve Türkiye Üzerindeki Etkileri*, İstanbul, 2006, s.49

1.2. Enerji Ulaşım Güvenliği

Petrol üretim ve dağıtım tesisleri, boru hatları ve enerji alanındaki çok uluslu şirketlerin faaliyetleri; günümüzde terör örgütlerinin hedefi hâline gelmiştir. Boru hatları, binlerce mil yol almakta ve dünyanın birçok istikrarsız bölge ve ülkesinden geçmektedir. Yalnızca Suudi Arabistan'da 10.000 mil boru hattı ve Irak'ta çoğunluğu yerin üstünde, kolayca sabotaj hedefi hâline gelebilecek 4.000 mil boru hattı mevcuttur. Basit bir patlayıcı aracın, boru hattında delik açabilme ve kullanılamaz hâle getirebilme kapasitesine sahip olduğu düşünülürse, boru hatlarının uzunluğu sebebiyle korunmaları çok zor olmakta ve bundan dolayı teröristlerin kolayca hedefleri hâline gelebilmektedir. Boru hatlarına yapılan saldırıların tümü ekonomik kayıplara sebebiyet vermektedir.⁷³

1980 yılından günümüze kadar geçen süre içerisinde büyük ölçekte, uluslararası petrol tesislerine yönelik terör, sabotaj ve diğer şiddet eylemleri sayısı yaklaşık olarak 110'dur. Bölgeler ve ülkeler kapsamında ise Orta Doğu 18, Kuzey ve Sahra Güneyi Afrika 17, Kuzey Amerika 2, Avrupa 17, Asya 6 ve Latin Amerika'da 50'ye yakın olay meydana gelmiştir. Özellikle Venezüella'da 21 ve Arjantin'de 30'a yakın terörist saldırı ve eylemlerin meydana gelişi küresel ölçekte tüm dünya piyasalarını etkilemiştir. Petrol üretim ve dağıtım kaynakları kapsamında ise; 48'i boru hatlarına, petrol sahalarına ve tesislerine ve istasyonlarına, 70'i aşkını ise petrol ve doğalgaz arayan ekiplere yönelik saldırılar ve tesis yapımında çalışan personelin fidye için kaçırılması şeklinde yapılmış sabotajlardır. Bu saldırıların yanında, ABD'nin Irak müdahalesi sonrası terör örgütleri tarafından Orta Doğu bölgesinde meydana gelen saldırıların sayısı da gün geçtikçe artmaktadır.⁷⁴

Genel değerlendirme kapsamında; incelenen petrol boru hatları ile ortaya konacak politikalarla Türkiye'nin özellikle Orta Doğu, Hazar Havzası ve Orta Asya'nın zengin enerji kaynaklarının ulaştırılmasında sadece bölgede değil, küresel ölçekteki rekabette de önemli bir ülke konumunda yer alabileceği öngörülmektedir. Türkiye ortaya koyacağı politika ve stratejilerle; güvenlik koridorunun en önemli parçasını oluşturarak, başta batı olmak üzere farklı pazarların çok önem verdiği "enerji arz güvenliği" açısından da sağlam bir geçiş ülke konumunda yer alabilecektir. Aynı zamanda petrolün yanında doğalgaz boru hatları ile birleştirilen projelerle Türkiye sadece Doğu-Batı değil, bunun yanında Kuzey-Güney Enerji Koridoru'nun oluşturulmasında da önemli avantajlara sahip olabilecektir. Bununla birlikte

⁷³ Aklin, a.g.k., s.47

⁷⁴ Aklin, a.g.k., s.48

Türkiye'nin, caydırıcı güç unsuru olarak bölgesel ve küresel enerji güvenliğine doğrudan katkı sağlayabileceği öngörülmektedir. Bunun sağlanması için Türkiye'nin bölgesel çatışma ve istikrarsızlık risklerini en aza indirebilecek ve bölge ülkelerindeki iç istikrarın korunmasına yönelik diplomasi uygulamasının gerekecektir. Türkiye'nin burada ortaya koyacağı etkili politikalar neticesinde, öncelikle kendi enerji güvenliğini ve daha sonraki aşamada ise yakın çevresinden geçmekte olan enerji yollarının güvenliğine katkı sağlayarak, güçlü bir konumda yer alabileceği değerlendirilmektedir.⁷⁵

2. Enerji Politikası

Zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip Orta Doğu ve Hazar bölgesine komşu olan Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle küresel enerji piyasasında hem tüketici, hem tedarikçi hem de yatırımcı olarak önemli rol oynuyor. Birden çok kritik role sahip olan Türkiye'nin çok boyutlu bir enerji politikası geliştirmesi, bölgedeki etkinliğini arttırması için hayati bir unsurdur. Dünyanın en zengin enerji bölgesinde, hidrokarbon rezervleriyle kutsanmamış tek ülke olan Türkiye'nin, kendi ulusal güvenliği için petrol ve doğalgaz kaynaklarına ve üretici ülkelere olan bağımlılığını asgari düzeye indirmesi artık bir zorunluluk haline geldi. Doğalgazda Rusya'ya ve Hazar bölgesine, petrolde ise Orta Doğu'ya olan bağımlılığımız ulusal güvenliğimizi tehdit edici seviyelere ulaşabilir.⁷⁶

Enerji, ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişimlerinin olmazsa olmaz girdisidir. Enerjiye ve ülke yönetimine yön verenler, halkın bu en temel gereksinimini kesintisiz, güvenilir, zamanında, ucuz ve temiz biçimde sağlamak zorundadırlar. Bu gereklilik, konuttaki tüketicimiz için olduğu kadar, sanayicimiz ve esnafımız için de aynen geçerlidir. Küreselleşen dünyada, ülkemiz sanayisinin, nihai ürünün maliyeti içindeki en temel ve en ağırlıklı girdisi olarak enerjinin, kesintisiz, güvenilir kaynaklardan ve ucuz temini olmazsa olmaz bir ön gerekliliktir. Ne var ki, ülkemizin enerji alanında yaşanmakta olan gerçekler, bu temel gereksinimlerle uyum içinde olmak bir yana, taban tabana tezat teşkil eder durumdadır.⁷⁷

Doğu-Batı enerji koridoru olarak Türkiye, tüketici rolünün haricinde enerji piyasalarında tedarikçi rolünü de üstleniyor. Sürekli duymaya alıştığımız ve artık bir retorik haline gelmeye başlayan Türkiye'nin Doğu ve Batı arasındaki köprü rolü, belki de en çok

⁷⁵ Aklın, a.g.k., s.259, 260

⁷⁶ <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=210560>.(20.01.2007)

⁷⁷ Çaylı, a.g.k., s. 100

enerji konusunda somutlaşıyor. İstanbul Boğazi ve boru hatları sayesinde Türkiye bugün küresel enerji denkleminde önemli bir ağırlığa sahiptir.⁷⁸

Bugün ülkeler beş ayrı coğrafi bölgeye petrolü çekebilmek için birbirleri ile yarışmaktadırlar. Bu bölgeler: Karadeniz, Akdeniz, Basra körfezi, Hint Okyanusu ve Çin denizidir. Bu beş temel coğrafya içerisinde Karadeniz ve Akdeniz ön plandadır. Akdeniz’i Hazar Denizi’nin Azeri petroleri, Karadeniz’i ise Hazar Denizi’nin doğusundaki Kazak petroleri ön plana çıkarmaktadır. Ancak Karadeniz dünyaya açılan bir çıkış noktası değil, bir ara bölge ve bir çıkış yoludur. Ulaşılması istenen deniz dünya petrolünün 1/6’sını taşıyan Akdeniz’dir.⁷⁹ Çağdaş jeopolitik teoriler içinde Türkiye önemli bir konumda yer almaktadır. Türkiye, üzerinde ve yakın çevresinde dünya güç dengesini etkileyecek düzeyde, sürekli ve çok yönlü menfaat ve çatışmalara sahne olan, çok hassas bir coğrafi konuma sahiptir.⁸⁰

Bugün, yeni enerji haritalarını incelediğimizde ülkeleri bir ağ gibi kaplayan, sınırları çoktan aşmış olan, üstelik mevcut boru hattı sistemlerinden daha yaygın şekilde kendini belli eden “planlanan” boru hattı sistemleriyle karşılaşmaktayız. Burada en fazla göze çarpan bölgeler, dünya ispatlanmış doğalgaz rezervlerinin yaklaşık %40’ına, petrol rezervlerinin ise %67’sine sahip olan Orta Doğu ve Orta Asya ile talep yoğun Batı ülkeleri arasında doğal bir köprü konumunda bulunan Türkiye’dir.⁸¹

Bazılarının yaptığı gibi kuzey-güney şemasını Doğu Akdeniz’e uygulamayı istemek, coğrafi konum olarak tamamen kuzey cephesinde bulunan Türkiye söz konusu olunca daha da çok sorunla karşılaşılıyor. Kuşkusuz iktisadi ve demografik açıdan “Güney” ülkelerine benziyor ama Afrika’daki Orta Doğu ülkeleri Avrupa sömürge güçlerinin hakimiyetine girmişken, Türkiye XX Yüzyılın başına kadar büyük bir imparatorluktu. Bunun bugün hala önemli jeopolitik sonuçları vardır.⁸²

⁷⁸ <http://www.radikal.com.tr.haber.php?haberno=210560> (13.01.2010)

⁷⁹ Taylı, B., “Karadeniz Jeopolitik Önemini Kaybetti mi?” Tunceli, 2007 s.3

⁸⁰ Aklin, a.g.k., s.197

⁸¹ Aklin, a.g.k., s.4

⁸² Lacoste, Y., Büyük Oyunu Anlamak Jeopolitik: Bugünün Uzun Tarihi, İstanbul, 2008, s. 227

2.1. Ulusal Enerji Politikası

Türkiye içinde bulunduğu coğrafi konumu nedeniyle petrol üreten ülkelerle tüketici ülkeler arasında transit ülkedir. Boru hatlarının uğradığı Türkiye güvenli bir transit ülkedir. Bu nedenle Türkiye'nin başta Avrupa olmak üzere dünya küresel pazarlarına petrol ihraç etmek gibi stratejik bir hedefi vardır. Yine enerji tüketiminde dünya ortalamasının altında olan ve enerji alanında %80 dışa bağımlı olan Türkiye aynı zamanda Hazar petroleri için önemli bir pazardır. Enerji açığının 21.yy da daha da artacağı düşünülecek olursa, Türkiye BTC boru hattından petrolün taşıma maliyetini en aza indirerek ucuz petrol temin edecek ve bu yolla iç tüketimindeki petrol açığını kapatacaktır. BTC projesi, petrol ve gaz açısından tüm tüketici ülkelere olduğu gibi Türkiye'ye de yeni seçenekler sunarak enerji kaynaklarını çeşitlendirmesini sağlayacaktır⁸³

Türkiye'de enerji konusu ve politikaları incelendiğinde, genelde enerjinin arzı birincil olarak gündeme gelmekte, hızla gelişen ülkemizde uzun dönemli ve kararlı enerji politikalarında eksiklikler görülmektedir. İktidardaki hükümetlere bağlı olarak değişen enerji politikaları, dünyadaki gelişmeleri ve uzun dönemli politikaları gözetken, ülkenin enerji koşullarını göz önüne alan, ülkemizdeki teknolojik araştırma ve gelişmeleri destekleyen politikalar olmaktan uzaktır.⁸⁴

Bilindiği gibi Türkiye petrol ürünleri konusunda neredeyse dışa bağımlı haldedir. Aynı zamanda yurt içi petrol üretimi de yıldan yıla geriye gitmektedir. Dışarıdan ithal edilen petrole yapılan yıllık ödeme ise 3 milyar dolar civarındadır. Son beş yılda artan petrol fiyatları ile bu rakamlar 45 milyar doları bulmuştur. Türkiye bu enerji dar boğazını aşmak için akaryakıt istikrar fonu benzeri formlar oluşturmuştur. Bu fonları oluşturma amacı ise bir yandan petrol üretimini artırmaya yönelik finansal destek ve bir taraftan da artan petrol fiyatlarını ulusal ekonomi açısından dengelemektedir. Bu fonların ise yerinde kullanılıp kullanılmadığı tartışmaya açıktır. Petrol ürünlerinde dışa bağımlı olmanın birçok sakıncası olduğundan enerji çeşitliliği ve alternatif petrol üreticileri bulma zorunluluğu da hayati önem arz etmektedir.⁸⁵

⁸³ Erdoğan, N., "BTC (Bakü-Tiflis-Ceyhan) Ham Petrol Boru Hattının Siyasi Boyutu", İstanbul, 2004, s.121.

⁸⁴ İTÜ, Türkiye'de Enerji ve Geleceği, İstanbul, 2007, s.5.

⁸⁵ Çaylı, a.g.k., s.76

Türkiye her ne kadar dünyanın petrol gözdesi olan Orta Doğu petrol üreticisi ülkelere komşuda olsa geçmişte yaşanan petrol krizlerinden şüphesiz ki etkilenmiştir. Yine Orta Doğu üzerinde yaşanan istikrarsızlıklar (körfez Savaşı vb.) yüzünden önemli zararlara da uğramıştır. Bu açıdan Hazar petroleri ve Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı Türkiye açısından büyük önemi arz etmektedir. Türkiye BTC petrol boru hattından geçecek petrolün önemli bir kısmını almayı da taahhüt etmiştir. Türkiye'nin ulusal enerji politikasının oluşturulmasında ise Avrupa Enerji Şartı(AEŞ) belirleyici olmaktadır. AEŞ'te belirlenen enerji politikaları imzalayan tüm ülkelerin ulusal programları niteliğindedir. Burada enerji sektörünün temel düzenleyici parametresi olan "rekabet" için pazardaki her türlü engelin düzenlenmesi ve ortadan kaldırılması taraf olan ülkelerin yükümlülükleri olarak konulmaktadır. Bu kapsamda çıkarılan yasalarla sektördeki kamu tekelleri parçalanarak bütünselliği bozulurken, yerli ya da yabancı şirketlere hem dikey, hem de yatay entegrasyon ve arz talebin önemli bir bölümünü kontrol olanağı sağlanmaktadır.⁸⁶

Petrol anlaşmalarındaki payı çok düşük olan Türkiye, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı güzergâhının gerçekleşmesi için büyük çabalar harcamıştır. Zira Türkiye, gerçekleşecek bu hattın önemli düzeyde siyasi ve ekonomik beklentileri vardır. Bu hat sayesinde Türkiye, petrol harcamalarını azaltmış olacaktır. Daha da önemlisi, Türkiye enerji kaynaklarının dünya piyasalarına arz edildiği ihraç yolları üzerinde kontrol gücüne ulaşmış olacaktır.⁸⁷ Petrol ve doğalgaz bakımından yeterli kaynağa sahip olmayan Türkiye enerji kaynaklarına yakın bir coğrafya da bulunması nedeniyle stratejik bir avantaja sahiptir bu avantaj gerek enerjinin temininde, gerekse enerji kaynaklarının gelişmiş batı ülkelerine taşınmasında Türkiye'ye stratejik bir üstünlük sağlamaktadır. Bu üstünlükten uzun vade de çıkar sağlayarak hızlı ve dengeli bir ekonomik büyüme sağlayacaktır. Hızla artacağı tahmin edilen enerji ihtiyacını gerektiği biçimde karşılayacak alternatifli çözümlerin ve politikaların üretilmesi zorunludur.⁸⁸

Gelinen noktada Türkiye'nin izleyeceği politika, daha çok Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı'nın ana petrol ihraç noktası olarak seçilmesidir. Zaten böyle de olmuştur. Boru hatları konusunda Türkiye'nin izleyeceği politika, Karadeniz'den geçecek petrol trafiğine engel olmak ve BTC seçeneğini hayata geçirmek yönünde olmuştur.⁸⁹ Günümüzde dünyada artan enerji ihtiyacına bağlı olarak Türkiye, son yıllarda belirtilen bölgelerde gerçekleştirilen zengin

⁸⁶ Çaylı, a.g.k., s.77

⁸⁷ Yüce, Ç., "Hazar Bölgesinde Tehlikeli Oyunlar Ve Türkiye" Jeopolitik Dergisi, Sayı 65, İstanbul, 2009, s.46

⁸⁸ Hacısalihoğlu, Y., Jeopolitik Hamleler Ve Türkiye, İstanbul, 2008,s.77

⁸⁹ Yüce., a.g.m, s.46

hidrokarbon keşifleri nedeniyle çıkarılacak ham petrol ve doğalgazın, ekonomik, güvenilir ve çevresel açıdan en uygun taşıma sistemleriyle dünya pazarlarına ulaştırılmasını amaçlayan çeşitli boru hattı projelerini gerçekleştirmek için çok yoğun bir çaba içinde olmuştur. Türkiye'nin sanayileşmeye paralel olarak, hızla artan ulusal enerji ihtiyacını çeşitli kaynaklardan karşılaması ve arz çeşitliliğine yönelik olarak da, önemli projelerde yer almasının gerekliliği öngörülmektedir. Bu kapsamda birbirinden önemli boru hattı projeleri ile bölge ülkelerinin bağımsızlıklarının pekiştirilmesi, sosyal ve ekonomik kalkınmalarına katkı yapılması ve bölgesel işbirliği imkânlarının arttırılması, Türkiye'nin stratejileri açısından önem arz etmektedir.⁹⁰

Doğu batı enerji koridoru kapsamında BTC ile Batı ülkelerine ham petrol taşınacak olması batının da üzerinde ısrarla durduğu enerji arz güvenliği adına kendileri için de önemli bir gelişme olacak ve aynı zamanda batı karşısında Türkiye'nin de elini kuvvetlendirecektir. Diğer bir deyişle, Türkiye'nin Soğuk Savaş yıllarında sahip olduğu jeopolitik vazgeçilmezlik niteliği farklı yönleriyle artarak devam etmektedir⁹¹ Enerji üretimindeki yetersizliğe rağmen Türkiye'nin yine de enerji piyasasında söz sahibi olması mümkündür. Bilindiği gibi Orta Doğu bölgesinde ve Hazar Havzası'nda bulunan petrol ve doğal gazın Batı ülkelerine ve özellikle Avrupa'ya taşınması önemli bir problemdir. Türkiye jeopolitik konumu itibarıyla enerji piyasasındaki en önemli transit ülkelerden biridir. Bu nedenle petrol ve doğal gaz boru hatlarının önemi ortaya çıkmaktadır. Türkiye, yapacağı uzun vadeli anlaşmalar sayesinde yüzyılın ilk çeyreğinde enerji üzerine meydana gelen gelişmelerin önemli bir oyuncusu haline gelme avantajını yakalayacaktır.⁹²

Türkiye, kara ve deniz güç merkezlerinin doğu-batı ve kuzey-güney doğrultusundaki hakimiyet alanı mücadelelerinin ve geçiş bölgelerinin merkezinde bulunmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda Avrasya merkez kara kütesini sıcak denizlere ve Afrika'ya bağlayan iki önemli kara geçiş bölgesi (Balkanlar ve Kafkasya) ve bir deniz geçiş bölgesi (Marmara Denizi ve boğazlar) ülkemizde kesişmekte ve bu bölgeleri jeoekonomik kaynak merkezleri olan Ortadoğu ve Hazar Havzası'na bağlamaktadır. Doğu-batı doğrultusunda ise Anadolu yarımadası, Avrasya'yı kuşatan yarımada kuşağının en önemli halkasıdır. Bu özelliğinden

⁹⁰ Aklın, a.g.k., s.222

⁹¹ Yılmaz, H., Küreselleşen Dünyada Hazır Enerji Kaynaklarının Dünya Enerji Pazarı İçindeki Konumu, Küresel Bölgesel Güçlerin Hazar Havzasına Yönelik Politikalarının Analizi, İstanbul, 2005, s.196

⁹² Çetin, A., "Dünya Enerji Kaynakları İle Küresel Tehdit Algılamaları Ve Türkiye", 2007, s.108

dolayı küresel güçler birbirlerine karşı durumlarını ve politikalarını belirlerken Türkiye'yi dikkate almak zorundadırlar.⁹³

Jeopolitik ve jeostratejik açıdan mevcut petrol ve doğalgazın uluslararası pazarlara istikrarlı biçimde nakli, Türkiye açısından önemli bir fırsattır. Türkiye geniş Akdeniz sahil şeridi ve Kıbrıs'la olan siyasi bağları dolayısıyla, Orta Doğu ve Hazar Havzası'ndan temin edilen petrol ve doğalgazın dış pazarlara ulaşım ve dağıtım yollarını kontrol altına alma imkânına sahiptir. Aynı zamanda Türkiye, bütün bu bölgelerle tarihi ve kültürel bağlarla sıkı sıkıya bağlıdır. Geçmişinden sahip olduğu yöneticilik mirası, Türkiye'yi bölgede bir kere daha lider olmaya zorlamaktadır. Türkiye, hem stratejik hem de ekonomik olarak bu bölgede kilit bir noktada yer almaktadır. Geliştireceği stratejilerle tüm Orta Doğu, Hazar ve Orta Asya'yı kapsayan bu alanda, kalıcı barışı temin edebilecek ve bunun sonucunda da böyle bir birlikten oluşacak ekonomik gücü idare edebilecek tarihi birikime sahiptir.⁹⁴

Günümüzde başta ABD olmak üzere AB'nin lider ülkeleri Fransa ve Almanya ile bunun yanında Çin gibi rekabet alanında rol oynayan ülkelerin küresel petrol stratejilerinde, “ucuz ithal petrolün doğal olarak tercih edilmesi ve dünya petrol fiyatlarının uygun bir seviyede dengelenmesi” yürütülen aktif politikadır. Aynı zamanda petrol ihracatçılarına komşu ülkelerle yakın müttefik ilişkiler kurmak, ülkelerin stratejik hedefleri içerisinde yer almaktadır. Tüm bu değerlendirmeler kapsamında Türkiye'nin belirtilen bölgelere coğrafi açıdan komşu olmasının yanında; siyasi, ekonomik ve askeri açıdan da istikrar göstermesi, ülkelerin küresel petrol stratejilerinde yer almasının en temel göstergesidir. Bu kapsamda Türkiye; Orta Doğu, Orta Asya ve Hazar Havzası bölgeleri üzerinde ;⁹⁵

- Transit ülke olması,
- Enerji merkezi olması,
- Boru hatlarının büyük ölçüde güvenliğini sağlayabilmesi,
- Hassas deniz geçiş yolları ve Boğazlara sahip olması bakımından, jeopolitik öneme sahip ülke konumundadır.

Türkiye, küresel petrol stratejileri kapsamında petrol arz ve talebin olduğu bölge coğrafyası içerisinde, arz kaynakları ile talebi buluşturan önemli bir enerji koridorunu

⁹³ Akpınar, E., “Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı ve Türkiye Jeopolitiğine Etkileri”, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt.25, s.231

⁹⁴ Aklin, a.g.k, s.205

⁹⁵ Aklin, a.g.k, s.206

oluşturmaktadır. Öncelikli olarak ortaya konulan Doğu - Batı arasındaki enerji koridorunun yanı sıra, Kuzey-Güney-Batı koridoru da stratejik açıdan önemlidir. Hem politik, hem ekonomik, hem de askeri strateji ve politikaların ele alınması sürecinde özellikle enerji hatlarının oluşturulması, güvenliğinin ve erişimin kolaylıkla sağlanması da temel hedefler arasında yer almaktadır.⁹⁶

Avrupa ülkelerinin ve ABD'nin Orta Asya ve Kafkasya stratejisinde kilit rol oynayan ülkelerden en önemlisi Türkiye'dir. Türkiye; bulunduğu bölge içinde ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan gelişmiş ülkelerin başında gelmesi, hem Avrupa hem Asya, hem de aynı zamanda bir Karadeniz ve Akdeniz ülkesi olması ve tüm bölgelerde güçlü ulaşım bağlantılarına sahip olması dolayısıyla, doğu-batı ve kuzey-güney eksenli uluslararası ulaştırma koridorlarının çekim merkezi konumundadır. Türkiye, jeostratejik ve jeopolitik açıdan önemli özellikler taşımaktadır. Coğrafi ve ekonomik açılardan Ortadoğu ve Hazar petrollerine yakın olması, Türk Cumhuriyetleri ile yakın ilişkileri, doğal kaynak bakımından zengin Kafkas ülkeleri ile ortak tarihsel ve kültürel geçmişe sahip olması, Karadeniz Bölgesi ve Türk Boğazlarının stratejik önemi, Avrupa Birliği ve Balkan ülkeleri ile olan yakın iş birliği, Akdeniz Bölgesi deniz ulaştırma hatlarının kesişim noktasında bulunması ve doğu ve batı ülkelerinin arasında bir geçiş ülkesi konumunda bulunması dolayısıyla uluslararası ulaştırma koridorları açısından stratejik bir rol oynamaktadır.⁹⁷

Türk Boğazları coğrafi açıdan incelendiğinde Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan tek yoldur. Tarihsel perspektifte tüm dönemlerde küresel stratejilerde Boğazların ele geçirilmesi amaç edinilmiştir. Bu bölgelerin egemenlik tesisi için pek çok ortaya konulan çatışma ve politikalarla, kontrol edilebilecek noktalar olarak da ele alındığı gözlenmektedir. Deniz ticaret yollarının birleştiği ve iki ayrı denizi birbirine bağlayan bu Boğazlar sahip oldukları jeopolitik durum nedeniyle de deniz ticaretinin kontrolünde önemli rol oynamaktadır. Boğazlar küresel rekabet alanında; ticaret ve ham madde akışı, ulaşım hatları, kıtalararası etkileşim, küresel ve bölgesel güvenlik stratejileri ve güç dengeleri açısından son derece belirleyici konumda bulunmaktadır.

Günümüzde Boğazların hem jeopolitik hem de jeostratejik açıdan önemi artarak devam etmektedir. Türkiye ve bölge ülkeleri ile birlikte küresel güçlerin ilgi odağında

⁹⁶ Aklın, a.g.k, s.207

⁹⁷ Oral, E., Karataş, Ç., "Uluslararası Ulaştırma Koridorlarında Türkiye'nin Stratejik Rolü" Sarem, Sayı 9, s.56

bulunan Boğazların ekonomik ve stratejik önemi, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte bölgede yaşanan değişimlerle artmıştır. Bunun yanında Hazar petrollerinin Karadeniz limanlarından tankerlerle deniz yolu ile taşınarak, Boğazlardan önce Ege'ye daha sonra da Akdeniz'e açılarak farklı piyasalara ulaştırılması, Boğazlardaki deniz trafiğinin artışı ortaya çıkarmıştır.⁹⁸

Tarihsel perspektifte yapılan inceleme göstermektedir ki; günümüze kadar geçen süre içerisinde yapılan anlaşmalar Boğazların önemini ortaya koymaktadır. Günümüzde de küresel rekabet alanında, öncelikle Hazar petrollerinin Karadeniz'den deniz yoluyla farklı piyasalara açılması kapsamında, Boğazların jeopolitik ve jeostratejik önemi daha da artmıştır. Özellikle Türkiye'nin Avrasya koridoru çerçevesinde artan önemi neticesinde, Hazar ve Orta Asya petrolünün ulaştırılması konusunda başta Rusya olmak üzere farklı güçler tarafından, hem ekonomik hem de politik stratejiler ortaya konulmaktadır. Bu kapsamda Türk Boğazları sadece Türkiye'nin değil, aynı zamanda ve daha da önemlisi Karadeniz kıyılarına yakın Merkezi Asya pazarları ve Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler, Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Rusya, Ukrayna, Moldova, Romanya ve Bulgaristan ile Türkiye'nin Karadeniz sahillerini Akdeniz'e, dolayısıyla Batı ekonomilerine bağlayan ulaştırma yollarının en önemli ve alternatifsiz odak noktalarıdır. Bu nedenle de Türk Boğazları'nın emniyeti sadece Türkiye için değil, yukarıda sayılan tüm ülkeler ile bu ülkelerle deniz ticareti yapan ve yapacak bölge dışındaki ülkeler için de önem taşımaktadır.⁹⁹

Günümüzde petrol talebinde ve arzında bulunan ülkelerin sayısının hızla artması ve bölgelerin genişlemesi nedeni ile enerji ve bu kapsamda özellikle petrole dayalı jeopolitiğin alanı da büyümekte ve ağırlık noktaları çeşitlenmektedir. Avrasya coğrafyası üzerinde; Orta Doğu, Orta Asya, Rusya ile Güneydoğu Asya ve Pasifik arasında petrol jeopolitiği genişlemektedir. Genişleyen jeopolitik alan içinde, enerji güvenliğinin sağlanması gereken bölge sayısı ile ihtiyaç duyan ülke sayısı da artmaktadır. Ancak günümüzde özellikle bölge, hidrokarbon rezervleri bakımından zengin potansiyele sahip olmasına karşın ülkelerin; siyasi, ekonomik ve sosyal yapıları istikrara sahip bulunmamaktadır. Bu kapsamda ülkelerin küresel petrol stratejilerinde öncelikle en büyük temellerinden birini oluşturan arz sürekliliği ve güvenilirliğinin, bu açıdan ele alınmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir. Orta Doğu ve Orta Asya'nın politik anlamda yönetimlerin değişken yapılarla hareket etmelerinin verdiği

⁹⁸ Aklin, a.g.k, s.211

⁹⁹ Aklin, a.g.k, s.215

kaygılara bağılı olarak, ülkelerin sahip olduğu petrol ve doğalgaz kaynaklarının piyasalara ulaştırılmasında problemlerin yaşanmamasında, geçiş ülkelerinin de aynı oranda istikrarı da stratejik açıdan önem taşımaktadır.¹⁰⁰

Türkiye; petrol ve doğalgaz bakımından zengin rezervlere sahip olan Orta Doğu, Hazar Bölgesi ve Orta Asya'ya coğrafi açıdan komşu olmasının yanında, uluslararası alanda başta siyasi ve ekonomik olmak üzere pek çok alanda meydana gelen gelişmelerden ve değişmelerden etkilenme gücüne sahip bulunmaktadır.¹⁰¹ Türkiye'nin jeopolitik konumu, ülkemizi gelecek yüzyılın en önemli enerji terminali yapma potansiyelindedir. Bu potansiyeli değerlendirerek Türkiye'yi 21. Yüzyılın "Avrasya Enerji Koridoru" konumuna getirmek, hükümetin sektördeki önceliklerinden biridir.¹⁰²

Gelecek 20 yıl içerisinde %50 oranında artması beklenen dünya enerji tüketiminin önemli bir bölümünün Avrasya'dan karşılanması öngörülmektedir. Denizlere kapalı olan Hazar Bölgesi her ne kadar zengin bir hidrokarbon potansiyeline sahipse de, uluslararası pazarda yer alması için sınırlı imkanları bulunmaktadır. Coğrafi konumu itibariyle Türkiye, Orta Asya, Kafkasya ve Orta Doğu'yu Akdeniz'e ve Avrupa'ya bağlayan güzergahların kesişme noktasında yer almaktadır. Coğrafi konumun verdiği bu avantajla, Türkiye'yi Doğu ve Batı arasında bir enerji koridoru ve bir enerji terminali yapmayı hedefleyen Ülke politikası doğrultusunda, Hazar Bölgesi'nde üretilen hidrokarbonun dünya pazarlarına istikrarlı, güvenilir, ekonomik ve çevreye uyumlu güzergahlar üzerinden nakledilmesi için geliştirilen projelere öncelik tanınacaktır.¹⁰³

Türkiye, Doğu ile Batı'nın petrol sevkiyatında, enerji ticaretinde bir köprü oluşturacak konumdadır. Gerekli şartlar sağlandığı takdirde Türkiye, İspanya ve İtalya'ya rakip olabilecek bir rafineri merkezi olabilecek bir duruma gelebilir. Ayrıca Türkiye, Avrasya ülkelerinin de yollarının kesiştiği bir konumda bulunması itibarıyla; gelişmiş batılı ülkelerin, bu ülkelere yapacağı ticari ilişkilerde de bir köprü oluşturabilecektir.

¹⁰⁰ Aklin, a.g.k., s.206

¹⁰¹ Aklin, a.g.k., s.207

¹⁰² Sempozyum, Enerjinin Önemi, Sınıflandırılması İle Kaynak İhtiyaç Dengesi Ve Gelecekteki Enerji Kaynakları, s.63

¹⁰³ Sempozyum, Enerjinin Önemi, Sınıflandırılması İle Kaynak İhtiyaç Dengesi Ve Gelecekteki Enerji Kaynakları, s.63

Ekonomik ve sosyal gelişmelerin itici gücü, temel direği olan enerjinin, elektrik, kömür, rüzgar, güneş, doğal gaz ve nükleer kaynaklar gibi çok çeşitleri olmasına rağmen, bugün dünya enerji pazarlarında en çok arananı ve akla geleni petroldür. Enerji kaynakları arasında petrol başköşeye oturtulunca, bulunduğu bölgelerin de dünyadaki diğer ülkeler tarafından ilgi odağı olduğu açıktır. Orta Doğu bölgesiyle birlikte dünyanın en zengin petrol yataklarına sahip olan Hazar Bölgesi petrolü, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra dünya sahnesine çıkmıştır denilebilir. 600.000 km² lik bir alanı kaplayan Hazar Denizi petrolerinin önemli bir kısmı Rusya'ya, Kazakistan'a, Azerbaycan'a ve Türkmenistan'a aittir. Azerbaycan bölgesi denizde keşfedilen en büyük petrol alanıdır ve buranın yüzeyden 1,7-4,0 milyar varil rezerv kapasitesi vardır. 1989 verilerine göre Azerbaycan petrolerinin %77'si Hazar Denizi'nden sağlanmaktadır. Azerbaycan'da toplam petrol rezervlerinin 3,3 milyar varil olduğu ve petrol bulunma ihtimali yüksek olan alanlar da dahil edildiğinde bu rezervin 7,7 milyar varile ulaşacağı tahmin edilmektedir.¹⁰⁴

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bağımsızlıklarını kazanan Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetleri'nden topraklarında petrol yataklarına sahip olanlar, petrolü en hızlı ve en güvenilir bir şekilde dünya pazarlarına ulaştırmak ve ekonomik kalkınmalarını bir an önce gerçekleştirmek istemektedirler. Türkiye, bu cumhuriyetler ile sayılamayacak kadar ortak noktaları olması sebebi ile oldukça avantajlı bir konuma gelmektedir.¹⁰⁵

Gerçekten de günümüzde adlarından oldukça fazla bahsedilen Irak, İran, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan gibi ülkelerdeki zengin petrol ve doğal gaz rezervlerinin dünya pazarlarına akıtılmasını sağlayacak büyük boru hattı projelerinde Türkiye her zaman “önemli geçiş ülkesi” olarak tanımlanmaktadır. Geçiş güzergâhları ile ulaşım yollarının kontrolünün sağlanması ile bu hatlar üzerindeki ülkelerin ekonomik, siyasi ve askeri açıdan istikrarının önemli olduğu ve ülkelerde yaşanılacak önemli bir jeopolitik faktöre bağlı risklerle, bu akışın azalacağı ya da duracağı öngörülerinde tercih edilebilir geçişlerin desteklendiği günümüz stratejik açılımlarında Türkiye; arz ve talep noktalarını birleştiren bir jeopolitik konumunun getirdiği, önemli avantajlara sahiptir.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Aklin, a.g.k., s.3

¹⁰⁵ Aklin, a.g.k., s.3

¹⁰⁶ Aklin, a.g.k., s.5

Tarih boyunca Asya ve Avrupa arasında stratejik bir köprü işlevi gören ve İpek Yolu'nun son bulduğu noktalardan biri durumundaki Türkiye, Orta Doğu petrollerinin bir bölümünün dünya pazarlarına ulaştırıldığı günümüzde de bu önemli özelliğini sürdürmektedir. BM'nin Irak'a uygulamakta olduğu ambargo nedeniyle bugün sınırlı kapasitede çalışmak zorunda kalan Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı, 70 milyon ton/yıl'ın üzerinde taşıma kapasitesiyle, ambargo öncesinde olduğu gibi büyük miktarlarda petrolü dünya pazarlarına ulaştırmak için gün saymaktadır. Ülkemiz, yakın bir gelecekte, bir yandan 677 Milyar varil ham petrol ve 49 Trilyon m³ doğal gaz rezervi bulunan enerji zengini Orta Doğu ülkelerinin, öte yandan sahip olduğu 200 Milyar varil petrol eşdeğeri hidrokarbon rezerv potansiyeli ile yeni yüzyılın en önemli enerji üretim merkezlerinden biri olmaya aday Hazar Havzası'nın, başta Avrupa olmak üzere dünyanın önde gelen enerji pazarlarına açılmasında çok büyük ve önemli bir rol üstlenecektir.¹⁰⁷

Türkiye; küresel açıdan enerji kaynak ve enerji güzergâhlarının; bölgesel açıdan ise su kaynaklarının öne çıktığı Avrasya'daki rekabet alanında Orta Doğu, Kafkasya, Orta Asya ve Kuzey Afrika bölgesinde, hem jeopolitik hem de jeostratejik öneme de sahip bulunmaktadır. Karadeniz ve Doğu Akdeniz'i denetleme imkânı sağlayan coğrafi konumu, küresel enerji güzergâhı oluşturma yeteneği, su kaynakları ile ABD'nin Irak'a müdahale sonrası Orta Doğu'da meydana gelen gelişmeler paralelinde; Irak, Suriye ve İran'a yakınlığı ve askeri gücü ile de öne çıkmaktadır. Avrasya'daki küresel güç mücadelesinde, coğrafi konumu ve askeri gücü ile önem kazanan Türkiye ile siyasi, ekonomik ve askeri alanlardaki stratejik işbirliği, uluslararası alanda rekabet eden ülkeler açısından önem taşımaktadır. Aynı zamanda NATO'nun, 2006 yılının Şubat ayı içerisinde Brüksel'de "Enerji Güvenliği" konulu toplantı yapmış olması dikkat çekicidir. "Petrole ve Orta Doğu Orta Asya'ya Bağımlılık" konusunun ele alındığı toplantıda, aynı zamanda petrol arz güvenliği konusu gelecek öngörülerini ile değerlendirilmiştir.¹⁰⁸

Enerji kaynağı zenginliğini arttıran ve önemli bir ekonomik güce dönüştüren Rusya'nın ortaya koyduğu stratejiler, hem petrol hem de doğalgaz boru hatları ile uyguladığı baskıcı ekonomik politikalar gündeme alınmıştır. Irak'ın içinde bulunduğu karmaşık durum, İran'ın uranyum zenginleştirme faaliyetlerine yönelik BM Güvenlik Konseyi'ne sevkinden

¹⁰⁷ Sempozyum, Enerjinin Önemi, Sınıflandırılması İle Kaynak İhtiyaç Dengesi Ve Gelecekteki Enerji Kaynakları, s.86, 87, 88

¹⁰⁸ Aklin, a.g.k., 198

çıkan durdurma kararına rağmen olası kriz tahminleri ile petrol bakımından zengin Orta Doğu Arap dünyasında yükselen Batı karşıtlığı ve istikrarsızlığın oluşturduğu jeopolitik gelişmelere bağlı olarak, petrolün varil başına ortalama 60-70 \$'a ulaşan fiyatı, NATO'nun ele aldığı konular arasında yer almıştır. Başta ABD olmak üzere enerji kaynaklarına ulaşma kaygısı taşıyan gelişmiş ülkeler konuyu, NATO'nun ve G-8'in gündemine almıştır. Tüm bu ele alınan konular değerlendirildiğinde Türkiye'nin; bölgeye coğrafi açıdan yakın olmasının yanında başta enerji arzının güvenli şekilde ulaştırılmasında en önemli geçiş güzergâhında olması, NATO'nun gelecek öngörülerinde ortaya koyacağı stratejilerin temelinde olacağına bir göstergesidir. Türkiye özellikle istikrarlı ve güvenli arz geçiş ülkesi olmasına yönelik olarak, hem NATO hem de G-8 üyesi ülkeleri ile kuracağı ilişkilerle, stratejilerini bu yönde uygulayarak güçlü bir konumda yer alabilecektir.¹⁰⁹

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olması ve dolayısıyla AGSP kapsamında da yer alması, Türkiye'nin güvenliğine etki ettiği kadar belki de daha fazla Avrupa ve dünya güvenliğine katkıda bulunacağı öngörülerini kapsamında Türkiye, dünyanın karşı karşıya olduğu birçok güvenlik sorununun çözülmesinde kilit bir role sahip olma potansiyeline fazlasıyla sahiptir. Güvenlik kaygılarının ve sorunlarının yoğunlaştığı Orta Doğu, Kafkasya, Orta Asya ve Afrika kıtasında bulunan devletler ile tarihi ve kültürel bağları bulunan Türkiye gibi bir devletin, AB üyesi olması tüm dünya, AB ve Türkiye için önemli bir fırsat olacaktır.¹¹⁰

Günümüzün iktisadi açıdan büyük gücü ve siyasi açıdan güç olma potansiyeline sahip olma yolunda ilerleyen AB'nin, hareket serbestliğini arkasına alacak olan Türkiye açısından da tam üyelik ciddi bir fırsat ortaya çıkarabilecektir. Ancak bunun yanında Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği AB'nin yukarıda sayılan bölgeler olmak üzere, dünyadaki jeopolitik faktörlerin yer aldığı başta Orta Doğu olmak üzere farklı noktalarına müdahale etmesini daha meşru hâle gelmesine olanak verebilecektir. Ancak bu şekilde ortaya konulacak politikalar ve ABD'nin Irak müdahalesi sonrası yaşanan benzeri durumlar, bölgede istikrarsızlığa neden olabilecektir. Bu devletlerin çoğunun Türkiye'nin komşusu olduğu ya da komşu olmasa dahi, söz konusu devletlerde ortaya çıkan olumsuzlukların Türkiye'nin güvenliğini yakından ilgilendirdiği göz önüne alındığında, bahse konu değişimlerin Türkiye'nin güvenliğine etki edeceği öngörülmekte olup, aktif politikaların iyi seçilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

¹⁰⁹ Aklin, a.g.k., s.199

¹¹⁰ Aklin, a.g.k., s.205

Bununla birlikte doğalgaz boru hatları ile Avrupa'nın dördüncü kaynak noktası olabilecek kapasitesi de bu artan gücü yükseltebilecektir. Bütün bunlar, Türkiye'nin kıtalar arası jeopolitik önemini daha da arttıracaktır.¹¹¹

Türkiye'nin siyasi, ekonomik, askeri rolünün artacağı öngörülmektedir. Yeni gelişmelere bağlı olarak da hem AB hem de ABD olmak üzere, başta Orta Doğu'da meydana gelen çatışmaların ortaya çıkardığı tehdit algılamasına karşı oluşturulacak stratejiler açısından, Türkiye'nin önemi daha da artabilecektir. Bu kapsamda da, gelecek siyasi ve askeri açılımlarda ortaya konulacak güç rekabetinde, Orta Doğu ve Hazar Havzası bölgelerine coğrafi açıdan yakınlığın vermiş olduğu hem jeopolitik hem de jeostratejik avantajları, Türkiye'nin proaktif politikalarla kullanabilmesinin, ulusal güvenliğin temininin ve sürekliliğinin sağlanması bakımından önem taşıyacağı öngörülmektedir¹¹²

Türkiye, aynı zamanda ABD petrol stratejileri için bir risk teşkil etmektedir. Henüz tam anlamıyla olgunlaşmış demokratik kurumların olmayışının yanında, ekonomik kırılganlıkların yaşanabilecek olma kapasitesinin varlığı; geçmişte olduğu gibi ülkeyi politik istikrarsızlıkların etkisine açık bırakabilecektir. Kuvvetli ve sağlıklı bir ekonomik büyüme olması öngörülerine rağmen Türkiye, kendine özgü enflasyonu ve yaygınlaşan işsizlik oranları ile gelecek anlamında riskler taşımaktadır. Ayrıca PKK'nın terörist sabotaj ve saldırıları, petrol geçiş yollarının güvenliğini tehlikeye attığı gibi, Türkiye'nin politik bütünlüğü açısından da tehdit oluşturmaktadır. Hazar ve Orta Asya petrolünün 2006 yılı içinde tamamlanacak olan BTC hattı ile Türkiye üzerinden geçişinde, tıpkı Irak petrol boru hatlarına yönelik olarak yapılan sabotaj ve saldırılar gündeme gelebilecektir. Bu kapsamda arz güvenliğinin sağlanmasına yönelik farklı tehditleri; Türkiye çok iyi değerlendirmeli ve bunun yanında önemli avantajlarını kendi lehine uluslararası arenada gösterebilecek politika ve stratejiler ortaya koyabilmelidir.¹¹³

2.2. Uluslararası Enerji Politikası

Enerji, günümüzde insan hayatının vazgeçilmez bir parçası ve dünyadaki sürdürülebilir kalkınma çabalarının en önemli araçlarından birisidir. 19. yüzyılda kömür,

¹¹¹ Aklin, a.g.k., s.205

¹¹² Aklin, a.g.k., s.205

¹¹³ Aklin, a.g.k., 208, 209

sanayileşen dünyada temel enerji kaynağı olmuş, yüzyıl sonunda yerini yavaş petrole bırakmıştır. Petrolün keşfinden itibaren 20. yüzyılın başında, petrol alanlarında imtiyaz sahibi olma mücadelesi uluslararası ilişkilerin temel belirleyicisi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında enerji kaynaklarına yakın ve sahip olma mücadelesi, bloklar arasında enerji deposu Orta Doğu üzerindeki çekişmeler dünya politikası açısından dikkat çekici olmuştur. Petrolün kullanılmaya başlanması dünyada yeni gelişmeleri beraberinde getirmiş ve petrol, 20. yüzyılda uluslararası politikanın temel unsurlarından biri hâline gelmiştir. 20. yüzyılın başından itibaren petrol dünya siyasetine damgasını vurmuş ve küresel boyutta enerji stratejilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur¹¹⁴.

Enerji, stratejik özelliği olan bir konudur. Teknik, sosyal ve ekonomik özelliklerle birlikte uluslararası ilişkiler, sürdürülebilir kalkınmayı amaçlayan ülkelerin enerji politikalarında dikkatle üzerinde durulması gereken konulardır. Ülkelerin gelişmeleri için gerekli enerjinin çeşitleri, rezerv, üretim ve tüketim durumları her ülke için ayrı ayrı koşullarda değerlendirilmek durumundadır¹¹⁵

Türkiye dış politikasındaki önceliklerini, kademeli olarak Rusya'dan Yeni Türk Cumhuriyetlerine ve diğer bölge ülkelerine kaydırmaktadır. Ne var ki; Türkiye' nin bölge ülkeleri ile ilişkilerinde, Rusya'ya karşı denge politikası gözetlemesine rağmen Rusya, Türkiye'nin üstlendiği bu yeni stratejik rolü kabullenememektedir. Çünkü Rusya eski SSCB'ye dahi tüm Müslüman bölgelerin Türkiye ile güçlü ilişkiler kurmasını, Rusya çıkarları ve nüfusu açısından bir tehdit unsur olarak algılamaktadır¹¹⁶

Bölgede Rus gücünden rahatsız olan Türkiye, iki ayrı strateji kullanmıştır. Birinci strateji, Rus ihtiraslarına direnmek ve Türkiye'yi savunmak için Avrupa ve ABD ile işbirliği yapmaktır. İkinci strateji dostluk ve ortaklıktan geçici olarak Rus liderliğini kabul etmeye kadar uzanan bir yöntemi içermektedir.¹¹⁷

Boru hatlarının sadece ekonomik yönü ele alınarak değerlendirilmemesi gerekmektedir. Bu konuda devletler, petrol şirketlerinden farklı olarak daha çok politik çıkarlarını ön plana çıkarmaktadırlar. Uluslararası dengeler, enerji stratejisinde enerjinin

¹¹⁴ Aklin, a.g.k., s.105

¹¹⁵ İTÜ, a.g.k., s.5.

¹¹⁶ Çaylı, a.g.k. s. 77.

¹¹⁷ Mehracov, S., Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattının Stratejik Önemi, Eskişehir, 2002, s.73.

ekonomik yönünden ziyade politik boyutunun önem kazanması sonucunu doğurmuştur. BTC boru hattının seçiminde de politik faktörlerin önemli rol oynadığı görülmektedir. Türkiye'nin Hazar Bölgesinde siyasi, stratejik, ekonomik çıkarlarının büyük ölçüde ABD ile örtüşmesi projenin gerçekleşmesine olumlu katkı sağlamıştır.¹¹⁸

Günümüzde petrol dünyanın en önemli enerji kaynağı olma niteliğini sürdürmektedir. Dünya ülkelerinin petrole olan bağımlılığının yanı sıra, Orta Doğu ülkelerinin büyük bir kısmının petrole dayalı ekonomik gelir sistemine sahip olmaları, petrol politikalarının gerek bölgede gerekse dünyada derin etkiler yarattığı bilinen bir gerçektir. Petrolün dünya ve bölge ekonomilerindeki yeri istatistiksel verilerle izah edildiği zaman, petrol politikalarının ne denli etkin olabileceği çarpıcı bir şekilde ortaya çıkacaktır.¹¹⁹

Değişen küresel tehdit algısında Türkiye'yi bekleyen risklerin neler olacağı, enerji kaynaklarına yakın bir bölgede olmanın ve enerji nakli konusunda sağlayabileceği stratejik avantajın nasıl kullanılacağı belirlenmelidir. Bu kapsamda Türkiye'nin enerji arz ve talebi ortaya konulmalı, enerjinin, özellikle petrol ve doğalgazın temininde Türkiye'nin elini güçlendirecek politikaların neler olabileceği irdelenmelidir. Bu tespitler çerçevesinde, AB müzakere süreci, Irak'taki belirsizlik, İran'da meydana gelebilecek muhtemel gelişmelerin yanında Hazar ve Orta Asya petroleri ile doğalgazın paylaşımı konusundaki mücadele ile petrol ve doğalgazın Akdeniz'e taşınması konularının da tartışılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Dünya yeni bir dengeye giderken Türkiye, sosyokültürel ve jeopolitik avantajlarını da kullanarak orta doğu ve hazar havzasında oynanan oyundan güçlenerek çıkabilmelidir.¹²⁰

İlginin yoğunlaştığı Avrasya, yeni egemenlik arayışlarının coğrafyasıdır. Türkiye bu coğrafyanın jeopolitik ve jeostratejik açıdan merkezindedir. Fas'tan Çin sınırına kadar uzanan genişletilmiş Orta Doğu'nun jeopolitik bölgelerinin kesişme alanı Türkiye'dir. Balkanlardan Kafkaslara, Karadeniz havzasına, Akdeniz'e, Hazardan Basra körfezine uzanan jeopolitik eksenler için Türkiye, jeostratejik merkez durumundadır.¹²¹

¹¹⁸ Mehracov, a.g.k., s.125.

¹¹⁹ Gürbüz, V., Petrol, Petrol Politikaları ve Ortadoğu: Global Politikaların Bölgesel Yansımaları ve Irak Savaşı, s.133.

¹²⁰ Çetin, a.g.k., s. 55

¹²¹ Hacısalihoğlu, a.g.k., s.77

“Orta Doğu ve Orta Asya’daki petrol ve doğalgaz kaynakları ile Avrupa arasında doğu-batı enerji köprüsü olmak” Türkiye’nin izleyebileceği en önemli enerji politikasıdır. Ancak 2006 yılı başında Ukrayna örneğinde görüldüğü gibi dışa ve tek kaynağa bağımlı enerji temin politikalarının da AB müzakere sürecinde bulunan ve ekonomik yönden istikrarı yakalayamamış bir ülke için önemli bir risk olduğu göz ardı edilmemelidir.¹²² BTC, Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hatları’ndan sonra petrolde ikinci büyük sınır aşan hattımız olacaktır. Halihazırda İran ile bir, Rusya Federasyonu ile iki doğalgaz boru hattı bağlantısı mevcuttur. Türkmenistan doğalgazının ve Kazakistan petrolünün dünya piyasalarına sunulması hususunda önemli bir alternatif durumundadır. Ayrıca Karadeniz, boğazlar ve Akdeniz’deki petrol ve doğalgaz taşımacılığı üzerinde söz sahibidir. Bütün bunların bir sonucu olarak Türkiye enerji arzı hususunda dünyanın kilit ülkelerinden biri haline gelmiştir. Kuşkusuz bu durum, bölgesel ve küresel plânda Türkiye’nin jeopolitik konumunu güçlendirmektedir.¹²³

Petrol anlaşmalarındaki payı çok düşük olan Türkiye, BTC güzergâhının gerçekleştirilmesi ile petrol enerji kaynaklarının dünya piyasalarına arz edildiği, ihraç yolları üzerinde kontrol gücüne ulaşmış olacaktır. Bununla birlikte doğalgaz boru hatları ile Avrupa’nın dördüncü kaynak noktası olabilecek kapasitesi de bu artan gücü yükseltebilecektir. Bütün bunlar, Türkiye’nin kıtalar arası jeopolitik önemini daha da arttıracaktır.¹²⁴ Petrolün çıkartıldığı bölge kadar, petrolün pazara ulaştırıldığı yer de çok önemlidir. Petrol çıkartıldığı yere büyük kazanç sağladığı gibi, pazarlandığı yere de ticari, ekonomik ve siyasi bir etkinlik kazandırır. Basra Körfezi’nden sonra dünyanın en zengin petrol yataklarını oluşturan Hazar Petrolleri’nin boru hattıyla Akdeniz’den dünya pazarlarına ulaştırılması Türkiye’nin uluslararası sahada ticari ve ekonomik bir merkez olmasını sağlayacağı gibi bölgedeki stratejik ve siyasi etkinliğini de çarpıcı bir şekilde arttıracaktır.¹²⁵

Türkiye yakın zamanda faaliyete geçen Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı başta olmak üzere inşa edilmesi planlanan diğer petrol ve doğal gaz boru hatlarıyla büyük avantajlara sahiptir. Bu avantajlarını akılcı bir biçimde kullanmak, enerji kaynaklarına sahip olmasa da anahtar konumunda olmak, gelecekte büyük faydalar sağlayacaktır. Bunun gerçekleşmesi için

¹²² Çetin., a.g.m, s.60

¹²³ Akpınar, a.g.m, s.245

¹²⁴ Aklin, a.g.k, s.205

¹²⁵ Aklin, a.g.k., s.3

orta ve uzun vadede çok dikkatli politikalar üretmek zorundadır.¹²⁶ Hazar havzası kaynaklarının Rusya dışındaki bir rota üzerinden batı pazarlarına aktarılmasında, Türkiye mevcut siyasi konjonktürde tek seçenek konumunda olup bu hususta Ankara, Washington ve Brüksel'in çıkarlarının büyük ölçüde örtüştüğü söylenebilir.¹²⁷ Bu doğrultuda ABD ve AB marifetiyle, bir şekilde Kazakistan'ın da Azerbaycan'a katılımının sağlanması halinde, BTC'nin Rusya hatlarına ciddi bir alternatif olması ve Kuzey Irak petrolünün de katkısıyla Ceyhan'ın zamanla bölgenin en önemli enerji terminaline dönüşmesi imkan dahilindedir.¹²⁸

2.3. Devletlerin Enerji Politikası

Orta Doğu, Kafkaslar, Hazar ve Orta Asya bölgelerindeki enerjinin Batı ve Doğu'ya (Japonya, Çin, Hindistan) nakli için geliştirilecek projeler, kaynaklar üzerinde hegemonya kurmayı amaçlayan plan stratejilerden arındırılmalıdır. Bunun yerine kolay ulaşılabilir, kesintisiz ve istikrarlı bir fiyatı öngören ekonomik ve ticari kriterleri esas alan plan ve stratejiler uygulanmalıdır. Bu durum, aynı zamanda global barış ve istikrara da önemli katkılarda bulunacaktır. Hegemonya hedefli stratejiler nedeniyle, "bulunulamayan veya fiyatları şişirilen enerjinin en pahalı enerji" olduğunu hiçbir zaman akıldan çıkarmamalıyız.¹²⁹

Günümüzde küresel güç olmak yolunda stratejiler ortaya koyan ülkelerin sahip olduğu gruplar, özellikle ham madde ve enerji kaynakları bakımından zengin bölge ve ülkelere doğru genişleyerek rekabete uluslararası bir boyut kazandırmaktadır. Bu kapsamda ham madde ve kaynakların en önemlisi olan ve ticari bakımdan olduğu kadar farklı alanlarda kullanılabilmesi açısından petrol, keşfiyle birlikte günümüze kadar geçen süreçte stratejik bir ham madde olarak değerlendirilmiştir.¹³⁰

Günümüzde de ülkeler; küresel rekabetin en önemli aracı olarak gördükleri petrole erişim ve bu kaynağı etkin olarak kullanabilmek amacıyla farklı stratejilerle uluslararası alanda rekabet etmektedirler. Başta ABD olmak üzere Rusya, AB'nin başat ülkeleri İngiltere, Fransa ve Almanya¹³¹ ile yükselen ekonomisiyle güçlenen Çin'in ulusal stratejilerinde, enerji kaynaklarını etkin olarak kullanabilmek, sahip olabilmek ve kontrolünü sağlayabilmek en

¹²⁶ Lacoste, a.g.k., 227

¹²⁷ Uslubaş, F., "Küresel Enerji Jeopolitiği Ve Türkiye", Jeopolitik Dergisi, Sayı 65, İstanbul, 2009, s.24

¹²⁸ Uslubaş, a.g.m., s.24

¹²⁹ Tarakçı, N., "Birleştiren Veya Çalıştıran Güç: Enerji" Jeopolitik Dergisi, Sayı:65, İstanbul, 2009, s.35

¹³⁰ Lacoste, a.g.k., s.179

¹³¹ Aklin, a.g.k., s.20

temel hedefler arasında yer almaktadır. Bu sebepten dolayı küresel rekabetin başladığı dönemden günümüze dek geçen süre içerisinde bir incelemenin yapılarak ham madde ve enerji kaynaklarına sahip olmak amacı ile ortaya konulan senaryolarla birlikte, ülkelerin küresel stratejileri ve bu stratejilerde enerjinin en önemli yakıtı olan petrolün rolünün detaylı olarak ele alınması gerekmektedir.¹³²

Rus ve Amerikan şirketlerinin de etkili olduğu Orta Asya'ya yerleşmenin yollarını arıyor. 1996'dan beri işbirliği operasyonları için Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ı bir araya getiren Şanghay grubunun da kökenin de Çin var. Diğer yandan Çin, Sibiryaya petrol ve gazına ulaşma mevzuunda Japonya ile açık rekabet halinde.¹³³ Küresel enerji stratejileri, bir ülkenin gücünden kaynaklanan, genelde stratejik hedeflere ulaşmayı amaçlayan ve dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkı sağlayan çok yönlü faaliyetler ve temaslar olarak nitelendirilmektedir. Enerji stratejileri, uzun soluklu bir uğraş olup bir ülkenin genel dış politika stratejisinin bir parçasıdır.¹³⁴ Günümüzde giderek artan bir biçimde enerji stratejileri ve politikaları ile bu politikaların ekonomik etkileri üzerinde çalışmalar yapılmaktadır.¹³⁵

Küresel petrol stratejileri kapsamında, geçmişte sanayi ile başlayıp günümüzde hayatın her parçasına giren ve de vazgeçilmez bir yakıt olacağını her geçen gün daha çok kanıtlayan petrol ve petrolün verimli kullanımı, hızlı bir küreselleşme sürecinde bulunan dünyada, arz kaynağı ülkelerle talep merkezlerinin birbirlerine boru hatlarıyla bağlanmasını zorunlu kılmaktadır.¹³⁶ Günümüzde ülkelerin politika ve stratejilerinde esas önemli olan hususun; petrole sahip olmak değil, petrolü en ekonomik şekilde uluslararası pazarlara ulaştırmak ve petrol ulaşım yollarının kontrolünde etkin olmaktır. Rekabette rol oynayan başta ABD olmak üzere ülkeler için artık petrolün bulunduğu coğrafya kadar, petrolün geçtiği ve pazara ulaştığı bölgeler de önem kazanmaktadır. Bu nedenle artık petrol mücadeleleri, tarihte olduğu dönemdeki gibi yalnızca askeri yaptırımlarla değil, ekonomik ve siyasi yaptırımlarla da sonuca ulaşabilme gücüne sahiptir.¹³⁷

¹³² Lacoste, a.g.k., s.179

¹³³ Lacoste, a.g.k., s.179

¹³⁴ Aklin, a.g.k., s.105

¹³⁵ Aklin, a.g.k., s.44

¹³⁶ Aklin, a.g.k., s.106

¹³⁷ Çetin, A., "Dünya Enerji Kaynakları İle Küresel Tehdit Algılamaları Ve Türkiye", Jandarma Dergisi, Sayı 109, İstanbul, 2006, s. 55

III. BÖLÜM

PETROL BORU HATLARI VE TÜRKİYE

Petrol ve doğal gaz kaynakları açısından fakir ve dışa bağımlı bir ülke olan Türkiye'nin üç bir tarafı bu enerji kaynakları açısından zengin ve ihracatçı ülkelerle çevrilidir. Diğer taraftan, batısı dünyanın sayılı petrol, doğal gaz alıcısı (ithalatçısı) Avrupalı ülkelerle çevrili olan ve sahip olduğu boğazları, dünyanın dört bir yanına açılan limanlarıyla doğal bir enerji köprüsü olan Türkiye, enerjinin ekonomik ve güvenli bir şekilde tüketiciye ulaştırılması için bütün üstünlüklere sahip tek ülkedir. Bu stratejik özelliğini kullanarak hem ihtiyacı olan enerjiyi kolayca karşılayabilir, hem de önemli bir geçiş ücreti olarak ekonomik bir gelir elde edebilir. Ayrıca enerji gibi stratejik bir değerın iletiminin kontrolünü elinde tutan bir Türkiye, uluslararası sorunlarının çözümünde sözü geçerli ülke statüsü de kazanabilir. Türkistan, Kafkasya, Rusya, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelerindeki petrol ve doğalgazın batıya, kuzeye ve güneye taşınmasında takip edilecek en kısa ve en ekonomik yol Türkiye'den geçmektedir.¹³⁸

Günümüzde enerjinin üretimi yanında enerjinin taşınarak sanayi merkezlerine ulaştırılması çok daha fazla önem taşımaktadır. “Stratejik Ulaşım Hatları” olarak nitelenen enerjinin geçiş yolları, zorunlu geçiş noktalarından, belli konaklama istasyonlarından ve coğrafi dar geçitlerden oluşmaktadır. Bunlardan sadece birinin düşman bir ülke tarafından denetlenmesi bile, karşı tarafın ekonomi ve dolayısıyla güvenliğini tehdit etmektedir.¹³⁹

Stratejik bir geçiş ülkesi olan Türkiye aynı zamanda enerji pazarı olmaya da aday bir ülkedir. Bu nedenle petrol ve doğal gaz ithalatlarında kaynak çeşitliliği, arz güvenliği ve arz sürekliliğinin sağlanabilmesi açısından geniş kapsamlı enerji taşıma projelerinin geliştirilmesi, Türkiye için çok büyük önem taşımaktadır. Ortadoğu ve Hazar Bölgesi'ni, Akdeniz'e Balkanlar'a ve Avrupa'ya bağlayan hemen hemen tüm kara ve deniz güzergahları bir şekilde Türkiye'den geçmektedir. Coğrafi konum, siyasi istikrar, yüksek tüketim düzeyi ve güvenlik, işletme garantisi vb. faktörler özellikle Orta Doğu, Orta Asya ve Güney Afrika'da üretilen doğal gazın depolanması, kullanımı ve Avrupa'ya ihracı açısından da Türkiye'yi en güvenli ve uygun çekim merkezlerinden biri haline getirmektedir. Türkiye, Hazar Denizi petrollerinin

¹³⁸ Harp Akademileri Basım Evi, “Orta Asya-Hazar-Ceyhan Boru Hattı Ve Milli Güce Etkileri”, İstanbul, 1999, s.108

¹³⁹ <http://sbe.dpu.edu.tr/11/19-41.pdf>

ve doğal gaz rezervlerinin uluslararası pazarlara açılmış olması sonucunda, üretim ve özellikle dağıtımından pay alma fırsatını yakalamıştır.¹⁴⁰

Türkiye'nin coğrafi konumu, doğanın zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarını, talebi hızla artan batı ülkelerine taşımaya son derece elverişlidir. Türkiye'nin öncelikli hedefi, bu potansiyelin değerlendirilerek Türkiye'yi 21. yüzyılın "Avrasya Enerji Koridoru" konumuna getirmektir. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin petrol ve gaz ithalatında kaynak çeşitliliği, arz güvenliği ve arz sürekliliğinin sağlanabilmesi için de büyük enerji taşıma projelerinin geliştirilmesi üzerinde titizlikle durulmalıdır.¹⁴¹ Petrol boru hatlarını üç grupta toplamak mümkündür: 1. Petrolü üretim bölgelerinden toplanma merkezlerine ya da rafinerilere taşıyan ham petrol toplayan hatlar 2. Petrolü üretim bölgelerinden ya da depolardan rafinerilere, limanlara ve terminallere nakleden ham petrol taşıyan hatlar 3. Rafine edilmiş petrolü taşıyan hatlar. Bunlardan en önemlisi, konumuzu da yakından ilgilendiren ham petrol taşıyan hatlardır.¹⁴²

1. Petrol Arzı ve Uluslararası Politikada Önemi ve Etkisi

Küresel rekabette tarih boyunca önemli konumda yer alan petrol, günümüzde de dünya ekonomisi içerisinde büyük bir paya sahip bulunmaktadır. Yaşanılan süreçte petrol üretim ve tüketim dengesi içerisinde, arz kaynağı ile talep arasındaki karşılanabilirlik oranlarının sağlanabilmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda gün geçtikçe artan tüketim miktarlarına bağlı olarak, aynı oranda petrol rezervlerinin keşfi ve çıkarılması gerekmektedir. Bu bakımdan küresel rekabet alanında ekonomik dengeleri etkileme gücüne sahip olan petrolün; rezerv, üretim ve tüketim unsurları iç içe bulunmakta ve oluşabilecek herhangi bir arz kesintisi ya da azalması diğer tüm faktörleri etkileyebilmektedir.¹⁴³

¹⁴⁰ <http://sbe.dpu.edu.tr/11/19-41.pdf>

¹⁴¹ <http://sbe.dpu.edu.tr/11/19-41.pdf>

¹⁴² Akpınar, a.g.m., s.236

¹⁴³ Aklin, a.g.k., s.58, 59

Dünya Ham Petrol Talep Projeksiyonu

	Petrol (Milyon varil/gün)
2004	81
2010	89
2020	104
2030	120

Kaynak: IEA, *World Energy Outlook - 2002 Edition*, Paris, OECD/IEA, 2002,

Arz cephesinden bakıldığında da Hazar Petrolleri'nin önemi pekişmektedir. 2020'de OPEC üyesi Orta Doğu ülkelerinin dünya petrol üretimindeki paylarının % 58 civarında gerçekleşeceği ve geriye kalan % 42'lik pastadan Hazar Petrolleri'nin de küçümsemeyecek bir pay alacağı tahmin edilmektedir. Kaldı ki, son dönemde ABD'nin özellikle Suudi Arabistan'ı Rusya ile ikame etmesi, Irak'ın OPEC dışına çıkarılma hedefi gibi genel olarak OPEC dışı kaynakların devreye alınması; OPEC payının tahmin edilenden düşük gerçekleşmesine de yol açabilecektir. Konuya, Türkiye açısından da önemli olan AB perspektifinden bakarsak, dünyanın ikinci en büyük enerji tüketicisi konumundaki AB'nin, bugün dünya enerji ithalatında ilk sırayı aldığını görürüz.¹⁴⁴

Green Paper'dan, genel hatlarıyla AB'nin enerji arz geleceğinde gerek Hazar hidrokarbon kaynaklarının, gerekse en önemli geçiş ülkesi konumundaki Türkiye'nin kritik bir rol üstleneceği anlaşılmaktadır. Fakat bu, tek başına yeterli değildir. Türkiye'nin geliştirdiği projelerin AB enerji açığının kapatılması açısından önemini daha somut veriler ve ayrıntılı analizlerle değerlendiren pek çok çalışma yapılmasına ihtiyaç vardır. Bu konu, hem Hazar Havzası ülkelerinin geleceği, hem de Türkiye'nin yeni yüzyılın enerji köprüsü görevini üstlenmesi açısından ve Türkiye'nin AB üyeliğine daha hızlı kabul edilmesi sürecinin sağlanması bakımlarından büyük önem taşımaktadır.¹⁴⁵ Bakü-Ceyhan boru hattı sadece ekonomik değil, siyasi açıdan da Türkiye için büyük öneme sahiptir. Bu projenin gerçekleşmesi ile Türkiye enerji nakil hatlarının geçtiği kilit ülkelere biri haline getirecektir.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Olgay, a.g.t., s.2-3

¹⁴⁵ Olgay, a.g.t., s.2-4

¹⁴⁶ Hücutan, a.g.t., s.3-18

1.1. Dünya Petrol Rezervleri ve Petrol Arzı

Dünyanın önde gelen çeşitli düşünce kuruluşlarının yaptığı ve önümüzdeki 20-25 yıllık süreçte, enerji alanında dünyadaki olası gelişmelerle ilgili tahminler şöyledir;

- Önümüzdeki 20-25 yılda, dünya genel enerji talebinde % 50 artış beklenmektedir. (bu artış, sanayileşmiş ülkelerde %25, gelişmekte olan ülkelerde %100) İran körfezi (persian gulf), bugün olduğu gibi 2025’lerde de dünyanın en önemli kilit arz merkezi olacaktır.
- Rusya federasyonu dahil, bağımsız devletler topluluğundan gelecek petrol üretim payı %12’ye çıkacak, belirleyici rol hazar petrolerinde olacaktır.
- Kuzey Amerika ve Avrupa’nın toplam arza katkısı azalacak, ancak dünya petrol ve doğalgaz arzında bir sorun olmayacaktır.
- Fosil yakıtlar içinde; genel enerji kullanımında petrol, elektrik üretiminde ise kömür başta gelen konumunu koruyacaktır.

Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattı projesi, sadece “Türkiye’ye yılda 100-150 milyon dolar getirecek önemsiz ve yararsız bir yatırım” değil, stratejik ve uzun vadede ekonomik yararları yaşamsal boyutta olan bir projedir. Bakü-Tiflis-Ceyhan, yılda yaklaşık 25 milyon tonu Azeri ve 20 milyon tonu da Kazak petrolü olmak üzere toplam 45 milyon ton petrolü uluslararası pazara ulaştıracaktır. (Türkiye, petrol ihtiyacını büyük oranda S.Arabistan, İran ve Libya gibi ülkelerden karşılamakta ve yılda yaklaşık 23 milyon ton petrol ithal etmektedir.)¹⁴⁷

Bu boru hattı; Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan gibi ülkelerin ekonomik bağımsızlıklarını elde etmek için sahip oldukları petrol ve doğal gaz varlıklarını, güvenilir, kesintisiz ve gerçek değeriyle batıya ulaştıracak olan bir entegre ihraç sisteminin çok önemli bir adımı, bir köşe taşıdır.¹⁴⁸

Bakü - Ceyhan ya da Hazar - Akdeniz Ham Petrol Boru Hattı Projesi, Türkiye’nin 1990’lı yıllardan bu yana, özellikle Azeri ve Kazak petrolünün, Türkiye üzerinden Ceyhan Terminali’nde uluslararası pazara arzını hedefleyen projesidir. Proje, yılda 25 milyon ton

¹⁴⁷ Şenol, R., “Türkiye’nin Petrol ve Doğalgaz Politikasını İrdeleyiniz”, Yüksek Lisans Tezi, 2002, s.5-6

¹⁴⁸ Şenol, a.g.t., s.5-6

Azeri, 20 milyon ton Kazak petrolünü taşımayı hedeflemektedir. Türkiye bu petrolün önemli kısmını satın almayı da önermektedir.

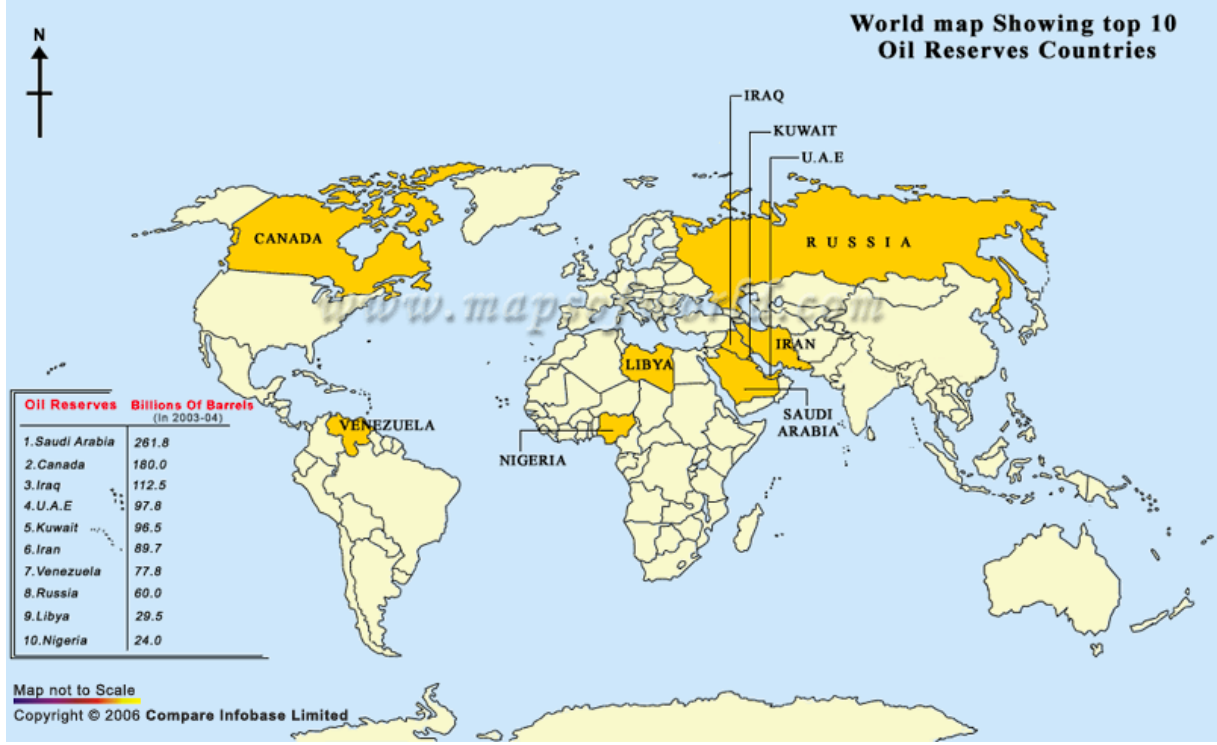
Proje'nin mevcut halinin ilk biçimlendirilmesinin yapıldığı 1994 sonları, 1995 başlarından beri, Türkiye tarafından öne sürülen bazı temel (stratejik) ilkelerini şöyle sıralamak mümkündür: Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan başta olmak üzere bölgedeki ülkelerin petrol kaynakları, 2000'li yıllarda, mevcut ihraç sistemleri (Rusya Federasyonu üzerinden; boru hatları, demiryolları ve tankerlerle) ile ihraç edilemeyecek hacimlere ulaşacaktır. Türkiye, bu fazla kapasitenin taşınabilmesi için Bakü – Ceyhan hattını önermektedir. Kazak petrolünün taşınması için Türkiye tarafından, iki alternatif güzergah önerilmiştir. Her ikisi de Hazar'ın altından geçecek olan bu boru hattı güzergahlarından ilki, Kazakistan'dan çıkıp Rusya Federasyonu sınırları içinden (Mohaçkale üzerinden) Azerbaycan'a ulaşmakta; ikincisi ise Kazakistan – Türkmenistan (Türkmen başı) – Azerbaycan hattını izlemektedir. Azerbaycan'dan Türkiye'ye ise, üç alternatif güzergah önerilmiştir. Bunların ilki Gürcistan, diğerleri ise İran ve Ermenistan üzerinden geçmektedir. Gerek Kazak petrolü ve gerekse Azeri petrolü için önerilen alternatiflerin temel stratejisi, bölgede yer alan diğer ülkelere karşı hasmane bir tutum almamak ve birini diğerine tercih eder bir görüntü vermemektir. Bu yaklaşım, Rusya için olduğu kadar, İran ve Ermenistan için de geçerlidir.

Dünyanın diğer ekonomik merkezleri olan Avrupa ve Japonya ile son yılların hızla büyüyen ekonomisi Çin'in gelecekteki petrol ihtiyaçları dikkate alındığında, petrol kaynakları üzerindeki mücadelenin bu asırda da en önemli konulardan biri olacağı muhakkaktır. Petrol üretiminin geleceği ile ilgili olarak yapılan bazı özel çalışmalarda, üretimin 2010 yılında bir zirveye ulaşacağı ve daha sonra yıllık bazda % 3 oranında azalacağı iddia edilmektedir.¹⁴⁹

Dünya petrol yataklarının dağılımındaki büyük dengesizlik bu enerji kaynağının stratejik değer kazanmasında belirleyici olmuştur. Bilinen rezervlerin % 66 kadarına Suudi Arabistan, Irak, İran, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin başını çektiği Ortadoğu ülkeleri sahiptir. Venezüella (% 7,4), Rusya Federasyonu (% 4,6) ve ABD (% 2,9) diğer petrol zengini

¹⁴⁹ ATASE, "ABD'nin Petrol Politikaları", Anara, 2002, s.10

ülkelerdir (BP, 2002). Büyük tüketiciler olan AB ülkeleri, Çin ve Japonya ise petrol bakımından nispeten fakirdirler.¹⁵⁰

Harita 2: <http://tr.wikipedia.org>

Sürekli taşıyıcılar olarak isimlendirilen boru hatlarıyla yapılan petrol sevkiyatı, kara ve deniz taşımacılığına göre hem daha süratli, hem de ekonomik ve emniyetlidir. Yatırım maliyetini, arz ve talebin yeterli olduğu durumlarda kısa sürede telafi edebilmektedir. Ayrıca boru hatları çevre dostu olduğu gibi, kara ve deniz ulaşımındaki trafik yükünü de azaltmaktadır. Kuşkusuz bu durum, aralarında İstanbul ve Çanakkale boğazlarının da bulunduğu dünyanın belli başlı geçiş noktaları bakımından son derece önemlidir.¹⁵¹

Esasen Hazar Havzası'ndaki petrol kaynakları XIX. Yüzyıl'dan beri bilinmekte ve belli ölçüde işletilmektedir. Ancak Sovyetler Birliği döneminde mevcut rezervler yeterince tespit edilmediği gibi, üretim de sınırlı kalmıştır. Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ın bağımsızlıklarını kazanmasından sonra yapılan araştırmalar, Hazar Havzası'nın Ortadoğu'dan sonra dünyanın ikinci büyük petrol bölgesi olabileceğini ortaya koymuştur. Farklı başvuru kaynakları olmakla birlikte, sıkça başvurulan ABD Enerji Bakanlığı verilerine göre bu üç Türk cumhuriyetinin kanıtlanmış üretilebilir petrol rezervi 13,8-30,1 milyar varil civarındadır. Muhtemel rezervler de dikkate alındığında bu rakam 218-236 milyar varile yükselmektedir. Bu

¹⁵⁰ Akpınar, a.g.m., s.233

¹⁵¹ Akpınar, a.g.m., s.235

miktar, bugünkü dünya petrol rezervinin (1046,4 milyar varil) yaklaşık % 25'ini oluşturmaktadır. Bu ülkeler, doğalgaz kaynakları bakımından da zengindirler. Kanıtlanmış ve muhtemel rezervlerin toplamı 15 trilyon m³ kadar olup, bilinen dünya gaz rezervlerinin yaklaşık % 12'sidir. Bu rakamlara İran, ve Rusya Federasyonu'nun Hazar Havzası rezervleri dahil değildir.¹⁵²

Tarihi süreçte önemli birçok küresel stratejilerin temelinde, enerji kaynaklarının kullanımı, elde edilmesi veya nakli ile ilgili ekonomik menfaatlerin yer aldığı gözlenmektedir. Günümüzde de “yeni büyük oyun” diye adlandırılan uluslararası mücadelelerin stratejik planlarında da; yine enerji kaynaklarının kullanımı, elde edilmesi veya nakli ile ilgili çıkar çatışmaları yer almaktadır. Dünyada ekonomik kalkınmayı destekleyecek yeni bir enerji kaynağı bulunmadığı sürece, uluslararası ilişkilerde stratejik önemi ile bu ilişkileri belirlemede etkin bir rolü olan petrole ve bu ana enerji kaynağına sahip olan petrol ulaşım yollarını kontrol eden ülkelerin, petrol açısından jeopolitik ve jeostratejik olarak öneme sahip ülke ve bölgelerdeki ekonomik, siyasi ve bazen de askeri olarak gücünü korumaya yönelik olarak stratejiler izleyecekleri öngörülmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde petrol, günümüzde özellikle jeopolitik olarak meydana gelebilecek her türlü gelişmeden etkilenebilmektedir. Geçmişten günümüze dek, petrolün uluslararası ekonomi politik güçler açısından taşıdığı stratejik önem, petrole dayalı küresel stratejilerin yapılmasını zorunlu kılmaktadır.¹⁵³

Petrol, uluslararası jeopolitik ve ekonomi politik çatışmaların kesişim alanında, son derece belirleyici bir rol oynamaktadır. Daha önce verimsiz ve önemsiz alanlar olarak görülen coğrafi bölgeler, petrolün bulunmasından sonra merkezi bir jeostratejik önem kazanmışlardır. Günümüzde de petrol bakımından 6 büyük petrol üretim bölgesi olan Orta Doğu, Afrika, Avrasya, Kuzey Amerika, Latin Amerika ve Asya Pasifik; üretim ve kesinleşmemiş rezervler bakımından büyük bir öneme sahiptir. Özellikle dünyada meydana gelebilecek olası jeopolitik riskler basta bu bölgeler olmak üzere, tüm enerji sektör ve piyasalarını olumsuz yönde etkileyebilecektir. Jeopolitik riskler veya faktörler; uluslararası alanda meydana gelen her türlü değişim ve gelişme olarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda, başta ABD'nin Irak'a müdahalesiyle günümüze kadar geçen süreç içinde devam eden istikrarsızlık, Nijerya, Venezüella ve Suudi Arabistan gibi üretim bakımından önemli

¹⁵² Akpınar, a.g.m, s.238

¹⁵³ Aklın, a.g.k., s.55

ülkelerde başta siyasi olmak üzere meydana gelebilecek gelişmelerin yanında petrol tesisleri ile ulaşım hatlarına yapılabilecek terörist eylem ve saldırılar, deniz yolunda ulaşım hatlarında ve Boğazlarda, tanker taşımacılığını etkileyebilecek farklı tehditler, basta OPEC olmak üzere petrol ihraç eden ülkelerin ortaya koyacağı politikalar, rantın nükleer faaliyetleri ile BM Güvenlik Konseyi'ne sevki ile başlayan süreç, olası yaptırımlarla meydana gelebilecek ambargolar, petrol ihraç eden ülkelerin politik baskı aracı olarak petrolü kullanabilecek olması ve 2005 yılında ABD'de meydana gelen Rita ve Katrina kasırgalarına benzer ya da büyük ölçüde olabilecek fırtına ve felaketler gibi tüm unsurlar jeopolitik risk faktörlerini oluşturmaktadır. Bu faktörleri farklı alanlarda arttırmak mümkündür. Ancak önemli olan husus ise, olası risklerin tüm dünya ülkelerini büyük ölçüde etkileyebilme gücüdür. Nitekim buna karşı ülkelerde, petrolde jeopolitik ve jeostratejik bakımdan önemli konumdaki ülkelerde meydana gelen siyasi ve ekonomik olmak üzere tüm değişimlere karşı politikalar ve stratejiler belirleyerek, meydana gelebilecek tehditlerle, ülkelerinin ekonomik kırılganlıklarına karşı önlem alabilmeyi hedeflemektedirler¹⁵⁴.

Gelecekte küresel petrol talebinin artış hızının yanında, OPEC üyesi ve diğer üretici ülkelerin petrol üretim artışına bağlı olarak, yedek kapasitenin günlük 4 ila 6 milyon varil arasında değişmesinin mümkün olabileceği öngörülmektedir. Asya, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'nın Orta Doğu petrolüne bağımlılığı artacaktır. Günümüzdeki petrol talebindeki payı giderek artan, başta Çin ve Hindistan olmak üzere Asya ülkelerinin petrol tüketiminin tamamına yakınının, özellikle sanayi alanında petrolü yoğun olarak kullanan Batı Avrupa petrol talebinin % 24'ünün ve dünyanın en büyük petrol tüketicisi olan Kuzey Amerika Bölgesi'nin tüketiminin % 14'ünün, Orta Doğu OPEC ülkelerinden karşılanmakta olduğu gerçeği ile birlikte; petrol arzında OECD ülkelerinin payının uzun vadede azalacağı ve OPEC ülkelerinin payının artacağı öngörülmektedir. OPEC, artan petrol talebini karşılamak ve yeni rezervlerin ortaya çıkarılması için, mevcut fiyatın artan maliyetleri karşılayacak ölçüde yüksek olmasını bir avantaj olarak görecektir benzer politikalar izlemeye devam edebilecektir. Küresel petrol ihtiyacının artan oranda Orta Doğu kaynaklı OPEC ülkeleri tarafından karşılanacak olması, OPEC'in fiyatlar üzerindeki etkisini arttırabilecektir. Bu nedenle OPEC üyesi ülkeler talep artısını karşılayacak oranda üretim artısını uzun vadede yapmaları gerekecektir. Üretimin talebi karşılamaması hâlinde petrol fiyatları artacaktır. Bundan en çok gelişmekte olan ülkeler ile Avrupa ülkelerinin ekonomileri olumsuz yönde etkilenecektir¹⁵⁵.

¹⁵⁴ Aklin, a.g.k., s.55, 56, 57

¹⁵⁵ Aklin, a.g.k., s.103

Petrol rezervleri bakımından zengin bölgeler olan; Orta Doğu, Orta Asya ve Hazar Havzası, küresel petrol stratejilerinin temel alanlarını oluşturmaktadır. Bölgelere coğrafi açıdan komşu olan Türkiye, hem jeopolitik hem de jeostratejik önemini ortaya koyacağı politikalar ile arttırabilmeyi hedeflemektedir. Bu sebepten dolayı Türkiye günümüzde; bölge petrol rezervlerinin ulaştırılmasında, planlanan boru hatlarının yapılması ile petrol arzının sürekliliğinin kesintisiz ve en güvenli şekilde ulaştırılmasında bir köprü ülke konumunda yer almaktadır. Stratejik bir geçiş ülkesi olan Türkiye, aynı zamanda yukarıda değinilen bölgelerde geliştirilmeyi bekleyen enerji kaynakları açısından potansiyel ve büyük bir enerji pazarı olmaya da adaydır. Bu nedenle petrol ve doğalgaz ithalatında kaynak çeşitliliği, arz güvenliği ve arz sürekliliğinin sağlanabilmesi açısından geniş kapsamlı enerji taşıma projelerinin geliştirilmesi, Türkiye için büyük önem taşımaktadır. Aslında mevcut altyapının verimli kullanılması öncelikli olmalıdır; fakat eksik bağlantılar için yeni projelerin gerçekleştirilmesi de gerekmektedir. Üstelik küresel rekabete katılım, üretim güvenliği ve çeşitliliği açısından da mutlaka gereklidir.¹⁵⁶

Petrol, özellikle doğalgaza göre daha farklı koşullarda taşınabileceğinden dolayı Türkiye'nin rolü sadece AB'nin enerji tedarik sisteminden daha çok, küresel petrol tedarik sistemini de ilgilendirmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, içinde bulunduğu coğrafyaya bağlı olarak Türkiye'nin küresel rekabet potansiyeli, ortaya konulacak farklı proje hatları ile artabilecektir. Daha öncede belirtildiği gibi Orta Asya ve Hazar Havzası enerji kaynakları, küresel enerji stratejilerinin temel bölgelerini oluşturmaktadır. Küresel petrol rekabet alanında rol oynayan basta ABD olmak üzere büyük güçlerin üzerinde durduğu noktalardan en önemlisi; denize kapalı olan bölgelerde yer alan petrol kaynaklarını piyasalara taşıyacak uygun fiyata dayalı ve güvenilir boru hattı sistemlerinin kurulabilmesidir. Bu kapsamda sistemlerin kurulması, hem büyük miktarlarda sermaye gerektirmesi hem de bölgenin karmaşık jeopolitiği açısından; öncelikle ABD ve Rusya olmak üzere rekabet güçlerinin etkilerini ve stratejilerini göstermesi bakımından da önem teşkil etmektedir.¹⁵⁷

Petrol arzı sağlayan ülke çeşitlendirilmesine yönelik olarak oluşturulan politikalar son yıllarda büyük ölçüde genişletilmiştir. Türkiye, petrol nakliyesinde güvenli geçiş yollarından biri olması, ülkelerin ve enerji hatlarının çeşitlendirilmesinin sağlanmasındaki mevcut ve

¹⁵⁶ Aklin, a.g.k., s.222

¹⁵⁷ Aklin, a.g.k., s.223

potansiyel rolü ile küresel rekabette enerji pazarı için Orta Doğu ve Hazar Havzası'ndaki en önemli aktörlerden biri hâline gelmiştir.¹⁵⁸

1.2. Petrolün Uluslararası Politikada Önemi ve Etkisi

Genişleme sürecini hızlandırmaya çalışan AB, gelecekte ortaya çıkabilecek olan enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla, ABD benzeri stratejiler geliştirme arayışındadır. Almanya liderliğindeki AB'nin, enerji bölgeleri olan Orta Doğu ve Hazar petrolerine yakın ilgisini artırarak sürdürebileceği düşünülmektedir. Nitekim AB de, ABD'nin izlemiş olduğu “çoklu boru hatları politikasını” benimseyerek, Orta Doğu, Orta Asya ülkeleri ve Kuzey Afrika'dan Avrupa'ya uzanan doğal gaz ve petrol boru hatları ile ilgili yeni yaklaşımlar geliştirmeye çalışmaktadır.¹⁵⁹

Amerika, Bakü-Tiflis-Ceyhan projesinin güçlü bir destekçisidir. Çağdaş Türk İpek Yolu, Amerika'nın, yeni bin yılda petrole ulaşabilmek için Rusya'ya mecbur kalmayacağı anlamına gelmektedir. Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle olan bağlarından güç alan Türkiye, zengin doğal kaynaklarıyla daha da değer kazanan bu bölgeye Rusya'nın nüfuz etmesini önleyen bir engel olarak ortaya çıkmıştır. Müslüman bir ülke olmasına rağmen, fanatik İslama karşı çıkan Türkiye, İran'daki radikal İslami politikalara karşı önemli bir denge unsurudur. Avrupa ve Amerika, 2005 yılından başlayarak, enerji ihtiyacının yüzde 40'ını Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattından temin edebilecektir.¹⁶⁰

ABD, Bakü-Ceyhan hattının gerekliliğini savunarak, Türkiye'nin kendisini Ortadoğu politikalarında tam olarak desteklemesini sağlamaya çalışmaktadır. Bunu yaparken bir yandan da Rusya üzerinde kontrol sağlamayı hedeflemektedir.¹⁶¹ “Hazar-Kafkas-Karadeniz bölgesindeki petrol ve doğalgaz yatırımlarının koşullarını şekillendiren, doğal olarak sağlayıcıların ve alıcıların çıkarlarıdır. Bir yanda, Hazar'a kıyısı olan devletlerin (Rusya, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, İran) oluşturduğu üreticiler ve ihracatçılar grubu, diğer yanda yakınlık açısından diğerlerinden önde gelen Gürcistan, Ermenistan ve Türkiye,

¹⁵⁸ Aklın, a.g.k., s.223

¹⁵⁹ ATASE, a.g.k., s.13

¹⁶⁰ Hücuptan, E., Yüksek Lisans Tezi, Hazar Denizi Bölgesindeki Petrol Ve Doğalgaz Kaynaklarının, Paylaşım ve Taşınmasının Türkiye Yönünden Önemi Ve Etkileri, İstanbul, 2003, s.3-3

¹⁶¹ Hücuptan, a.g.t., s.3-3

daha sonra da genişlemekte olan Avrupa Birliği, özellikle de Güney Avrupa'nın ortası ve doğusu. Ek olarak, ABD ve AB büyük uluslararası petrol şirketlerinin üretim ve pazarlama çıkarları tarafından temsil edilmektedir. Arz ve talep arasında doğal çıkar farklılıkları vardır fakat belirli bir noktada da buluşmaları gerekmektedir.¹⁶²

Başta ABD olmak üzere Japonya, Çin, AB ve gelişmekte olan ülkelerin enerji kaynaklarına olan ihtiyaçlarının artması ve Ortadoğu'nun istikrarsız yapısı alternatif petrol bölgelerine olan ilgiyi artırmıştır. Bu yeni ilgi odaklarının başında ise Hazar Havzası gelir. Öyle ki havza, bazı stratejistlerce Yeni Basra Körfezi (New Persian Gulf) olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda ABD Başkan Yardımcısı D. Cheney'in 1998 yılında petrol şirketlerince Kazakistan'da düzenlenen bir toplantıda söylediği şu sözler dikkat çekicidir: "Tarihin hiçbir döneminde böylesi kısa bir sürede Hazar Havzası kadar stratejik önem kazanan başka bir toprak parçası bilmiyorum". Bölgenin küresel güçlerin ve büyük petrol şirketlerinin ilgi odağı haline gelmesinde, Sovyetler Birliği'nin dağılışıyla yeniden şekillenen siyasî yapının da payı vardır. Hazar Havzası'nda ve Kafkasya'da yeni devletlerin ortaya çıkması ve bunların sahip oldukları yer altı zenginliklerini değerlendirme arayışları, bölgenin enerji kaynaklarını dünya gündemine taşımıştır.¹⁶³

Aralarında Azerbaycan'ın da bulunduğu Hazar Havzası ülkelerinin en önemli ortak sorunu, mevcut yer altı zenginliklerini yer üstüne çıkarmak ve dünya piyasalarına arz etmektir. Bölge ülkeleri bu konuda yeterli altyapı, sermaye, teknoloji ve bilgi birikimine sahip değildir. Ayrıca hiç birinin açık denizlere kıyısı yoktur. Dolayısıyla hem üretim, hem de pazarlama hususunda başka ülkelere ve alanında uzmanlaşmış şirketlere ihtiyaç duymaktadırlar. Ülkeler ve şirketler, güçleri nispetinde bu süreçte etkili olabilmek için büyük bir rekabet başlatmışlardır. Büyük güçler, gelecekteki refah seviyelerini ve mevcut petrol stoklarını koruyabilmek için dünyanın temel kaynaklarını paylaşmak üzere yeni plânlar geliştirmişlerdir. Yeni dünya düzeni çerçevesinde kaynakların yeniden dağılımı gündeme gelmiş, başta ABD olmak üzere bir kısım ülkeler bu pastadan pay almak için, arayış içerisine girmişlerdir.¹⁶⁴

Bölgenin petrol ve doğalgazının dünya pazarlarına taşınması için yeni boru hatlarına ve güzergâhlara ihtiyaç duyulduğu bir gerçektir. Havzanın dünya ile bağlantısını sağlayacak bir

¹⁶² Hücuptan, a.g.t., s.3-4

¹⁶³ Akpınar, a.g.m, s.237

¹⁶⁴ Akpınar, a.g.m, s.239

ulaşım koridoru fikri, ilk kez 1993 yılında ortaya atılmış, AB'nin Avrupa-Kafkaslar-Asya Ulaşım Sistemi (TRACECA) projesi ile de desteklenmiştir. Söz konusu proje, Avrupa'dan başlayarak Karadeniz'i geçen ve Kafkaslar üzerinden Hazar Denizi ve Asya'ya uzanan doğu-batı doğrultulu bir ulaşım koridoru öngörmektedir. AB bu projeye paralel olarak Avrupa Devletler Arası Petrol ve Doğalgaz Taşımacılık Programı'nı (INOGATE) yürürlüğe koymuştur. Türkiye'nin de taraf olduğu bu program çerçevesinde enerji arzı güvenliğinin sağlanması, petrol ve doğalgazın Avrupa'ya boru hatlarıyla taşınması plânlanmaktaydı.¹⁶⁵

Tarih boyunca ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya gibi küresel rekabette rol oynayan devletler için; ülke dışındaki bölgelerdeki petrolün kontrolü önemli bir dış politika hedeflerinden biri olmuştur ve günümüzde de bu önemini korumaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde petrolün keşfi ile birlikte uluslararası petrol ilişkileri ticari ölçekli olmuş, ulus devletler ve petrol şirketleri birlikte hareket etmişlerdir. Bu şekilde hareket edilmesinin en önemli amacı; “ekonomik kazanç ve politik üstünlük yoluyla, yüksek kâr arayışı doğrultusunda hükümetler ile şirketler arasındaki kurumsal sınırların ötesindeki karar alma mekanizmasını kullanarak, doğal kaynakları ve ticari imtiyazları elde etmek için yabancı bölge ve ülkelerdeki konumlarını güvence altına almak” olmuştur. 20. yüzyılın ilk on yılından beri petrol, dış güçleri Orta Doğu'da etkili olabilecek pozisyonlar arama konusunda teşvik etmiştir. Batılı güçler, Fransa, İngiltere ve ABD; sadece Almanya ve Sovyetler Birliği gibi diğer güçleri bölge dışında tutmak için çaba sarf etmemiş, aynı zamanda birbirleri ile de rekabet ve mücadele etmişlerdir. Orta Doğu'daki petrol çıkarları, çok yönlü ve özellikle yapılan anlaşmalara dayalı olarak ve ülke petrol şirketlerinin mücadelesi seklinde oluşturulan farklı senaryolar dâhilinde ortaya çıkmıştır.¹⁶⁶

Küresel rekabet alanında petrole etkin olarak ulaşabilirlik, ülkeler açısından stratejik önem içermektedir. Her ne kadar günümüzde ülkelerin ulusal gücü öncelikle sahip oldukları bilim ve teknolojik düzeyleri ile çok yakından ilgili ise de, barışta ve savaşta her zaman güçlü olmanın temelinde; enerji üretim ham maddelerine ve kaynaklarına sahip olabilmek ve enerji ulaşımını kontrol altında bulundurmak yatmaktadır. Bu kapsamda enerjinin hem ekonomi hem de sanayileşme ilişkileri açısından öneminin incelenmesi ve sonucunda da petrolün ekonomik boyutunun değerlendirilmesi gerekmektedir.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Akpınar, a.g.m, s.240

¹⁶⁶ Aklin, a.g.k., s.24

¹⁶⁷ Aklin, a.g.k., s.39

Özellikle dünya petrol kaynaklarındaki önemli bir arz kesintisi, petrol ithalatındaki bağımlılık seviyelerine bakılmaksızın ülkelerin ekonomisini ve ekonomik politikalarını olumsuz bir şekilde etkileyebilecektir. Bu sebepten dolayı başta enerji ve bu kapsamda petrol arz güvenliği; dünya petrol ve enerji arzının tüm kısımlarını oluşturan ulusal ve uluslararası enerji alt yapısının verimliliği ile sağlanabilecektir. Küresel rekabette; petrol tüketimi artış hızının ekonomik büyümenin üzerinde olacak olması durumunda, gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri olumsuz yönde etkilenebilecektir. Özellikle 2005 yılının son yarısından itibaren günümüze kadar geçen süre içerisinde; artış eğiliminde olan petrol fiyatlarında meydana gelen değişimler, tamamen dışa bağımlı olan gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini etkileyerek; ulusal, siyasi, güvenlik ve toplumsal bakımdan riskler ortaya çıkarabilecektir.¹⁶⁸

Günümüzde uluslararası ilişkileri ve dünya politikalarını oluşturan birçok etkenin yanında, petrole dayalı politika ve stratejiler oldukça önem kazanmıştır. Çünkü politik açıdan değerlendirildiğinde, ülkeleri yöneten hükümetlerin sorumluluklarının ve amaçlarının en başında; toplumun hem ekonomik hem de refah düzeyini yükseltmek gelmektedir. Bunu sağlayabilmek için de ekonomik kaynaklardan en verimli şekilde faydalanmak ve ister ülke içinde ister ülke dışında bulunsun, doğal ve ham madde kaynaklarını ulusal ekonomi ile bütünleştirerek, ileri teknolojiler ile işleyerek, etkin bir biçimde rekabet alanında yer alabilmek gerekmektedir. Günümüzde küresel rekabette bu bakımından petrol, öncelikle elde edilmesinin yanında yapılacak yatırımlarla farklı piyasalara ulaştırılması açısından da en önemli ham maddedir. Ülkeler de kendi politikalarında ekonomik güçlerinin yanında siyasi olarak da petrol bakımından zengin rezervlere sahip bölgelerde, öncelikli olarak kendi petrol şirketleri ile etkili olabilmeyi amaç edinmektedirler. Bu kapsamda bölge ülkeleri ile yapılan ve kurulan politik ilişkiler önem taşımaktadır. Bununla birlikte küresel rekabette ülkelerin petrol stratejileri, dış politikalarının ayrılmaz bir parçasını da oluşturmaktadır.¹⁶⁹

Ülkelerin petrol politikaları kapsamında; başta ABD olmak üzere İngiltere, Çin, Fransa gibi ülkeler kendi ulusal sınırları dışındaki bölgeler olan zengin petrol kaynaklarına sahip Orta Doğu, Hazar Havzası ve Orta Asya'daki ülkeler ile ikili ilişkilerini geliştirmektedir. Ayrıca bu kaynaklardan etkin olarak faydalanabilmek için, dış politikalarında mevcut gücün korunması ve aynı zamanda ulusal ekonomik menfaatlerin gerçekleştirilmesinde önemli bir amacı hedeflemektedirler. Aynı zamanda bu şekildeki

¹⁶⁸ Aklin, a.g.k., s.42

¹⁶⁹ Aklin, a.g.k., s.43

stratejiler, ülkelerin ulusal güvenlik boyutunda stratejik öneme sahiptir. Politik alanda inceleme kapsamında, İngiltere ve ABD'nin Körfez Bölgesi'ndeki ekonomik varlıklarının başlıca sebebinin petrol yatırımları olduğu ve bunun beraberinde askeri güçlerinin varlığının da bir anlamda açıklaması olduğuna ilişkin çalışma ve değerlendirmeler mevcuttur. Buna karşılık olarak Arjantin, Meksika, Norveç, İran ve Venezüella gibi petrol bakımından zengin ülkeler için petrolün kontrol edilmesi; ulusal, ekonomik ve politik bağımsızlığın olabilmesi açısından önem taşımaktadır.¹⁷⁰

Günümüzde dünyada meydana gelen gelişimlerin etkileri ile başta petrol fiyatları olmak üzere olası değişimleri bağımsız olarak düşünmemek gerekmektedir. Özellikle politik anlamda incelendiğinde, ülkelerde yaşanan siyasi, ekonomik ve çevresel faktörlere bağlı olumlu ya da olumsuz olaylar ülkelerin politikalarını etkilemektedir. Küresel rekabet alanında yer alan güçlü ülkelerde petrol ve dış politikanın birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak değerlendirildiği gözlenmektedir. Gelecek öngörülerinde başta Uluslararası Enerji Ajansı olmak üzere farklı kuruluşlar tarafından petrol arzında yaşanacak farklı senaryoların ele alınarak incelenmesi; ülkelerin olası durumlara karşı kendi ülkelerindeki başta siyasi olmak üzere ekonomik, sosyal ve çevresel tedbirlere yönelik politikalar izleyebilmeleri ve hareket etmeleri açısından da dikkat çekicidir.

Petrol bakımından zengin bölge olan Orta Doğu'da yaşanan ve önümüzdeki yıllarda farklı gelişmelerin ortaya çıkarabileceği jeopolitik faktörler, başta petrol ihracatçısı konumundaki bölge ülkeleri olmak üzere, diğer ülkeleri de siyasi ve ekonomik olarak etkileyebilecektir. Bununla birlikte petrol rezervleri ve üretim bakımından önemli konumda yer alan ülkeler, petrolü aynı zamanda bir dış politika aracı olarak da kullanabilecektir. İran'ın nükleer faaliyetleri sebebi ile Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'ne sevki ile başlayan süreçle birlikte, programını durdurmasına yönelik alınan kararın yanında; -yaptırım içersin ya da içermesin- İran'ın petrolünü bir politik baskı aracı olarak kullanabilmesi söz konusu olabilecektir. Tüm bu değerlendirmeler altında enerjinin en önemli yakıtı ve küresel rekabetin stratejik ham maddesi petrolün de ülkelerin politikalarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebileceği öngörülmektedir.¹⁷¹

¹⁷⁰ Aklin, a.g.k., s.44

¹⁷¹ Aklin, a.g.k., s.45

Günümüzde petrol bakımından dışa bağımlı olan ülkeler, petrole erişim bakımından farklı yollara başvurmakta; bazen petrolü deniz yolu ile tankerler aracılığı ile taşıırken, bazen de coğrafi olarak yakın olarak gördükleri ihraç ülkelerinden petrol boru hatları ile taleplerini karşılayabilmektedirler. Ancak her iki durumda da, dünyadaki farklı ekonomik, siyasi ya da askeri olmak üzere meydana gelen gelişmeler başta petrol fiyatları olmak üzere küresel ölçekte ülkeleri ve piyasaları etkileyebilmektedirler. Bu da petrolün jeopolitik ve aynı zamanda jeostratejik önemini ortaya koyması bakımından dikkat edilmesi gereken bir konudur. Bununla birlikte hem deniz yolu hem de kara üzerinde bölgelerden geçen petrol taşıma hatlarının güvenliğinin sağlanması günümüzde son derece önem taşımaktadır.¹⁷²

Küresel rekabette güç kavramı önceliğinin askeri güçten ekonomik güce geçtiği düşünüldüğünde, enerji kaynaklarının ve geçiş noktalarının önemi daha iyi anlaşılacaktır. Aynı zamanda petrol, ülkelerin jeopolitik ve jeostratejik açıdan konumuna göre farklı kazanımları sağlayabilme gücüne de sahiptir. Nitekim petrol rezerv ve üretim bakımından zengin ülkelerle birlikte petrolün geçiş güzergâhında bulunan ülkeler, kendi ekonomik yapılarına büyük katkılar sağlayabilmektedirler. Petrol boru hatları dışında da, petrolünü uluslararası pazarlara ulaştırmak için küresel rekabetin odak noktasında yer alan basta Hazar Havzası ülkeleri olmak üzere, farklı bölge ülkelerinin jeopolitik öneminde petrol büyük bir role sahip bulunmaktadır. Küresel rekabette rol oynayan büyük güçlerin özellikle bu bölge içinde her alanda ortaya koydukları politikalar, bu kapsamda daha iyi anlaşılabilir. Rekabetin en önemli maddesi olan petrolde uluslararası alanda ülkeler için, artık petrolün bulunduğu coğrafya kadar petrolün geçtiği ve pazara ulaştığı bölgeler de önem kazanmaktadır. Bu nedenle artık petrol mücadelelerinin yalnızca askeri yaptırımlarla değil, ekonomik ve siyasi yaptırımlarla da sonuca ulaşabileceği değerlendirilmektedir.¹⁷³

19. yüzyıldaki sanayi devrimiyle birlikte enerji kaynaklarına sahip olmak, üretimini elde tutmak, taşıma güzergâhlarını denetim altında bulundurmak ve bu kapsamda uluslararası mücadelede başarılı olmak devletlerin temel araçları arasında yer almıştır. Uluslararası ekonomi politik dengenin sanayi devrimiyle birlikte Asya'dan Avrupa'ya kayması sürecinde, enerji kaynaklarına duyulan ihtiyacın artması, petrolü stratejik bir araca; petrolü coğrafyasında bulunduran bölgeleri ise, bu stratejik aracın, stratejik bir rekabet alanı hâline dönüşmesine sebebiyet vermiştir. Petrolün bulunuşundan günümüze kadar olan süreçte

¹⁷² Aklin, a.g.k., s.58

¹⁷³ Aklin, a.g.k., s.58

ekonomik, siyasi, askeri ve çevre problemlerinde hep başrolü oynayan petrolün; birçok ürünün ham maddesi veya kaynağı olması, birçok sanayi dalının petrole bağımlı işlemesi gibi faktörler, dünyadaki her ülkenin imkân ve gücü dâhilinde petrol için yaşanan küresel rekabet içinde olma stratejisini ortaya koymaktadır. Enerji ihtiyacı ve özellikle petrole olan ihtiyaç dünya nüfusu arttığı süreç boyunca, petrol kaynakları tükeninceye veya onun cazibesini gölgeleyecek yeni bir alternatif enerji kaynağı bulununcaya kadar artmaya devam edecektir.¹⁷⁴

ABD'nin dezavantajı coğrafi uzaklıktır ve petrolün nakliyesi için bir ortağa gereksinim duymaktadır. Rusya ve İran; coğrafi yakınlık, bitişik pazarlar ve kolay nakliye avantajlarına sahiplerdir. Türkiye; maliyetli ve potansiyel olarak tehlikeye açık güzergâh nedeniyle dezavantajlı konumdadır. Bunun ötesinde Rusya ve İran'ın geleneksel müttefikleri Ermenistan; hem Azerbaycan hem de Türkiye'nin petrol çıkarları açısından potansiyel tehdit oluşturmaktadır. ABD özellikle ikili ilişkiler kapsamında, Türkiye ile yakınlık içerisinde olmaktadır ancak bu yeterli değildir. Rusya, İran ya da bu iki ülkenin müttefiklerinden biri; Türkiye'den geçecek BTC haricindeki bir boru hattına karşılık farklı politikalar izleme amacını taşımaktadır. Yeni boru hattı sistemlerine yapılan yatırımlar, petrol ve gazın serbest alıcısını ve piyasaya çıkışını güvence altına almak için yeterli olmayabilecektir. Bu, petrol yatırımcıları için ekonomik riski arttırmaktadır¹⁷⁵.

Gelecek öngörülere kapsamında; Azeri ve Orta Asya petrolünün Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ham petrol boru hattı ile birlikte Akdeniz'e taşınması, ABD'nin çıkarına olacaktır. ABD açısından bunun sebebi kısmen Atlantik ham petrolü fiyatlarına aşağıya doğru bir baskı uygulamak, kısmen de Körfez'deki toplam arz ve bu bölgeye olan bağımlılık nedeniyle dünya petrol pazarında oluşan fiyat riskini azaltmaktır. Ancak ABD'nin Orta Doğu'daki ve özellikle Körfez'deki konumu, İsrail ve Filistin arasındaki barış sürecindeki uzun süreli kesinti nedeniyle zayıflarsa; Körfez'e alternatif yeni bir hat, ABD'nin Orta Asya'ya olan ilgisini daha da arttırabilecektir¹⁷⁶.

Günümüzde Türkiye, petrol boru hatları projelerinde yer almanın yanında güvenilir bir geçiş ülkesi olması konusundaki yürütülecek politikalar ile uluslararası rekabet alanında güç olmayı amaç edinmektedir. Boru hatları; sadece ekonomik yönden avantajların yanında hem

¹⁷⁴ Aklin, a.g.k., s.55, 56,

¹⁷⁵ Aklin, a.g.k., s.129

¹⁷⁶ Aklin, a.g.k., s.133

politik hem de rekabet açısından da potansiyelleri ortaya çıkarmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'nin yer aldığı petrol boru hatları projelerin incelenmesi ve ayrıca ortaya konulan projelerin, ulusal güvenlik açısından ortaya çıkaracağı sonuçlarının da farklı boyutlarda değerlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye, yürütülen ve daha sonra ortaya çıkabilecek boru hattı projeleri ile sadece petrol taşımanın yanı sıra, bölge ülkelerdeki siyasi ve ekonomik istikrara katkıda bulunmayı da hedeflemelidir. Özellikle geliştirilen uluslararası projeler kısa vadeli düşünülmemeli, orta ve uzun vadedeki etkileri göz önüne alınarak, hem ekonomik hem de siyasi açıdan da değerlendirilmelidir. Bu sebepten dolayı Türkiye'nin bölge potansiyelini değerlendirecek, enerji arz güvenliğine ve ekonomisine katkıda bulunacak, politika ve stratejilerin uygulanmasına yönelik ortaya koyduğu Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi'nin öncelikli olarak ayrıntılı bir biçimde incelenmesi gerekmektedir¹⁷⁷.

Dünyanın en büyük ikinci petrol üreticisi ve birinci gaz üreticisi olan Rusya, iktisadi kalkınmasını ve jeopolitik etkisini büyük oranda bu olağanüstü doğal kaynakların işletilmesine ve kendi topraklarından veya Hazar ve Orta Asya devletlerinin topraklarından taşınmasına dayandırıyor. Hazar petrolünün Avrupa'ya taşınması için karmaşık bir oyun oynanıyor. Amerikalılar Hazar petrolünü Akdeniz'e büyük petrol şirketi BP'nin himayesinde inşa edilen BTC(Bakü-Tiflis-Ceyhan) boru hattı yoluyla taşıyarak Rusya'nın çevresinden dolaşmayı başardı. ABD'nin bu ustaca hamlesine karşılık vermek üzere Putin, Orta Asya(Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan) hidrokarbürlerinin Çin'e taşınmasını kontrol etmek üzere Çin ile ittifak yapma arayışında. Diğer yandan Rusya açısından petrol ve gaz satışı komşuları Ukrayna ve Gürcistan üzerinde çok güçlü bir baskı aracı oluşturuyor¹⁷⁸.

SSCB'nin dağılmasından beri, Hazar civarındaki büyük petrol yataklarının (Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan) batılı şirketlerce işletilmesi Türkiye'ye yeniden büyük bir önem veriyor. Türkiye güvenlik gerekçeleriyle, bu petrolün İstanbul'un ortasından geçerek boğazlar yoluyla Akdeniz'e ulaştırılmasına karşı çıkıyor. Bu yüzden 2005'te, Bakü ile Akdeniz üzerinde bulunan İskenderun yakınlarındaki Ceyhan limanı arasında Türk topraklarından geçen bir petrol hattı inşa edildi. Üstelik bu petrol devletleri (Çin'in batısında Uygurların Şişuan'ı, yani eski Rus ve Çin Türkistan'ı –çarlık zamanında böyle deniyordu-

¹⁷⁷ Aklin, a.g.k., s.224

¹⁷⁸ Lacoste, a.g.k., s.157

gibi eski Sovyet Orta Asya devletleri) Müslüman'dır ve Türk dili kökenlidir (Farsça konuşan Tacikistan haricinde).¹⁷⁹

Türlere göre Bakü petrolünü dünya pazarlarına ulaştıracak boru hattı mutlaka Türkiye üzerinden geçmeliydi. Ceyhan hem sunduğu liman imkanlarıyla hem de Avrupa pazarlarına yakınlığıyla ideal bir çıkış noktasıydı. Petrol var olan boru hatları dikkate alınarak Novorussisk'e akıtılacak olursa bölgenin Rusya ya olan bağımlılığı artacak Ruslar vanayı ellerinde tutacakları için Azerbaycan ve Kazakistan'a istedikleri gibi siyasi şantaj yapabileceklerdi. Bu olasılığın gerçekleşmesi Türkiye'nin bölgedeki etkinliğinin korunması için mutlaka engellenmek zorundaydı¹⁸⁰.

2. Türkiye'nin Petrol Boru Hatları Güzergahı Açısından Jeopolitik Konumu

Türkiye, Tataristan, Sibiry ve Ural çevresi enerji kaynaklarını elinde bulunduran, bunların yanı sıra Türkistan enerji kaynaklarını da kontrol etmeye başlayan Rusya ile Hazar havzası ve Irak enerji kaynaklarını kalıcı bir biçimde elde etmek isteyen ABD'nin arasına sıkışmış durumdadır. Türkiye bu haliyle, enerji hükümranlığı kurmak isteyen iki ülkenin, biri kuzeyden Rusya'nın, diğeri güneyden ABD'nin komşusu olmuştur. Esas itibariyle, Türkiye'nin içine girdiği bu sıkışma iyi yönetilebilirse değerli bir imkandır.¹⁸¹ Hazar bölgesi Türkiye nin artan enerji ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik önemli bir petrol ve doğalgaz kaynağı durumundadır. Türkiye özellikle Hazar petrollerini Bakü'den Akdeniz kıyısındaki Ceyhan'a taşıma konusunda kararlıdır. Bu boru hattı sadece Türkiye nin enerji ihtiyacını karşılamakla kalmayıp aynı zamanda bölgedeki jeopolitik nüfusunun da artmasını sağlayacaktır.¹⁸²

Son yıllarda kamuoyunda en fazla konuşulan konulardan biri, Türkiye'nin, kendi doğusunda (Hazar, Orta Asya ve Orta Doğu) yer alan zengin doğal kaynakların, ithalat gereksinimi hızla artan Avrupa ve Batı pazarlarına taşınması sürecinde bir koridor olacağı konusudur. Kimileri bu konumu önemserken, kimileri de geçiş yolu üzerinde "trafik polisi" gibi durmanın bir getirisinin olmayacağını, bunun yerine bir "terminal" olmamız gerektiğini

¹⁷⁹ Lacoste, a.g.k., s.227

¹⁸⁰ Yalçınkaya, A., Türk Cumhuriyetleri Ve Petrol Boru Hatları, Ankara, 1998, s.218

¹⁸¹ <http://www.21vyte.org/tr/yazi.aspx?ID=560&kat=5>. (03.07.2007)

¹⁸² Çaylı, a.g.k., s.77

öne sürmektedir. Türkiye'nin, coğrafi konumu itibarıyla öneminin bahsedilen nedenlerle arttığı tartışmasız olmakla birlikte, her iki yaklaşımın da haklı olduğu kadar, eksik yanlarının olduğunu belirtmek gerekir.¹⁸³

Harita 3

Petrol ve doğalgaz bakımından dışa bağımlı ve bölgesel ihracatçı ülkeler için de büyük bir pazar konumunda olan Türkiye'nin önemi; boru hatları ile büyük miktarlarda taşıma sistemlerini geliştirebilme kapasitesine sahip olabilmesinin yanında, hem petrol hem de doğalgaz kaynaklarının Orta Doğu, Hazar Havzası ve Orta Asya gibi farklı bölgelerden başta Avrupa olmak üzere farklı piyasalara ulaştırılması bakımından da ortaya çıkmaktadır. Başka bir açıdan değerlendirildiğinde ise; Türkiye'nin petrol taşımacılığındaki mevcut ya da potansiyel rolü; doğalgaz taşımacılığındaki mevcut veya potansiyel rolünden çok daha azdır. Türkiye'den geçen petrol boru hatlarının, küresel enerji pazarında önemli bir rol oynadığına veya önemli bir rol oynamaya devam edeceğine gerçek anlamda şüphe yoktur; ancak bu boru hatlarının rolünün “hayati” yerine “yararlı ve önemli” olduğunu vurgulamanın, daha gerçekçi olacağı değerlendirilmektedir.¹⁸⁴

2.1. Türkiye'nin Jeopolitik Önemi

Hazar'da sorunun bir başka boyutu, çıkarılan petrolün dağıtımı ile ilgili Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ndeki doğal kaynakların, doğru şekilde değerlendirilmesi Türkiye için de büyük önem taşımaktadır. Orta Asya'da, Türkiye'nin önemli bir siyasi gücü vardır ve Türkiye,

¹⁸³ Pamir, a.g.k., s.20

¹⁸⁴ Aklin, a.g.k., s.223

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerin geliştirilmesinin öneminin farkındadır. Petrole dayalı kurulan ikili ilişkiler, Türkiye ekonomisine büyük fayda sağlayacağı gibi, Asya'ya köprü vazifesi görme konusunda Türkiye'nin stratejik konumunu bir kez daha kanıtlamış olacaktır. Orta Asya'daki doğal zenginliklerin doğru değerlendirilmesi konusunda Türkiye'nin, Türk Cumhuriyetleri'yle ortak politikaları, bölgedeki dış etkileri devre dışı bırakma ölçüsünde Türkiye'nin bölgedeki lider rolünü daha da güçlendirecektir.¹⁸⁵

Petrol arzı sağlayan ülke çeşitlendirilmesine yönelik olarak oluşturulan politikalar son yıllarda büyük ölçüde genişletilmiştir. Türkiye, petrol nakliyesinde güvenli geçiş yollarından biri olması, ülkelerin ve enerji hatlarının çeşitlendirilmesinin sağlanmasındaki mevcut ve potansiyel rolü ile küresel rekabette enerji pazarı için Orta Doğu ve Hazar Havzası'ndaki en önemli aktörlerden biri hâline gelmiştir. Türkiye, dünyanın doğalgaz rezervlerinin % 71,8'ine ve petrol rezervlerinin % 72,8'ine sahip olan bölgenin çok sayıdaki ülkesine, coğrafi açıdan oldukça yakın bir konumda yer alan güvenli bir enerji ulaştırma yoludur. Bu enerji kaynaklarının başta AB olmak üzere farklı piyasalara aktarılmasının yanı sıra, özellikle AB'nin gelecek öngörülerinde önemle üzerinde durduğu Rusya'ya olan bağımlılığın azaltılarak, kaynak çeşitliliğinin artırılmasına yönelik düşük fiyatlı dengelenme stratejisi de Türkiye'nin önemini arttırmaktadır.¹⁸⁶

Türkiye'nin; özellikle Orta Doğu, Hazar Havzası ve Orta Asya'nın zengin enerji kaynaklarının ulaştırılmasında sadece bölgede değil, küresel ölçekte rekabette önemli bir ülke konumunda yer alabileceği öngörülmektedir. Bölge petrollerinin dünya piyasalarına ulaştırılması amacıyla, inşa edilecek farklı ihraç boru hatlarının bölgedeki tek gerçek bağımsız devlet olan Türkiye üzerinden geçirilmesi, ortaya çıkabilecek herhangi bir olumsuz durumun daha başlangıç aşamasında ortadan kaldırılmasını sağlayabilecektir. Bu açıdan Türkiye güvenlik koridorunun en önemli parçasını oluşturarak; basta Batı olmak üzere, farklı pazarların çok önem verdiği "enerji arz güvenliği" açısından da sağlam bir temel konumunda yer alabilecektir. Aynı zamanda petrole birlikte doğalgaz boru hatları ile birleştirilen projelerle Türkiye, sadece Doğu - Batı değil, bunun yanında Kuzey – Güney Enerji Koridoru'nun oluşturulmasında önemli avantajlara sahip olabilecektir.¹⁸⁷ Türkiye'nin stratejik

¹⁸⁵ Hücuptan, a.g.k., 3-18

¹⁸⁶ Aklin, a.g.k., s.207

¹⁸⁷ Aklin, a.g.k., s.240

konumu ve Rusya'nın tekelinin kırılması arayışı batılı şirketlerin ilgisini Türkiye'ye çevirmesine katkı yapan diğer unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁸⁸

Orta Doğu'da Irak ve İran'ın içinde bulunduğu durumlara bağlı olarak güvenli arzın yanında, geçiş ve transit hatları bakımından önemli ülke konumunda yer alabilecektir. Bununla birlikte Türkiye, bölgesel ve küresel enerji güvenliğine doğrudan katkı sağlayabilecektir. Bu kapsamda Türkiye'nin bölgesel caydırıcı güç unsuru olarak, çatışma ve istikrarsızlık risklerini en aza indirebilecek ve bölge ülkelerindeki iç istikrarın korunmasına yönelik diplomatik adımları uygulamasının gerekliliği öngörülmektedir. Türkiye burada ortaya koyacağı etkili politikalar neticesinde, öncelikle kendi enerji güvenliğini ve daha sonraki aşamada ise yakın çevresinden geçmekte olan enerji yollarının güvenliğine katkı sağlayabilecektir. Tüm bu şartların gerçekleşmesi ile Türkiye güvenlik kapsamında; başta Karadeniz ve Doğu Akdeniz olmak üzere, Doğu-Batı enerji koridoru için Kafkaslar ve Orta Asya ve Hazar'ın siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarına katkı sağlayabilecektir.¹⁸⁹

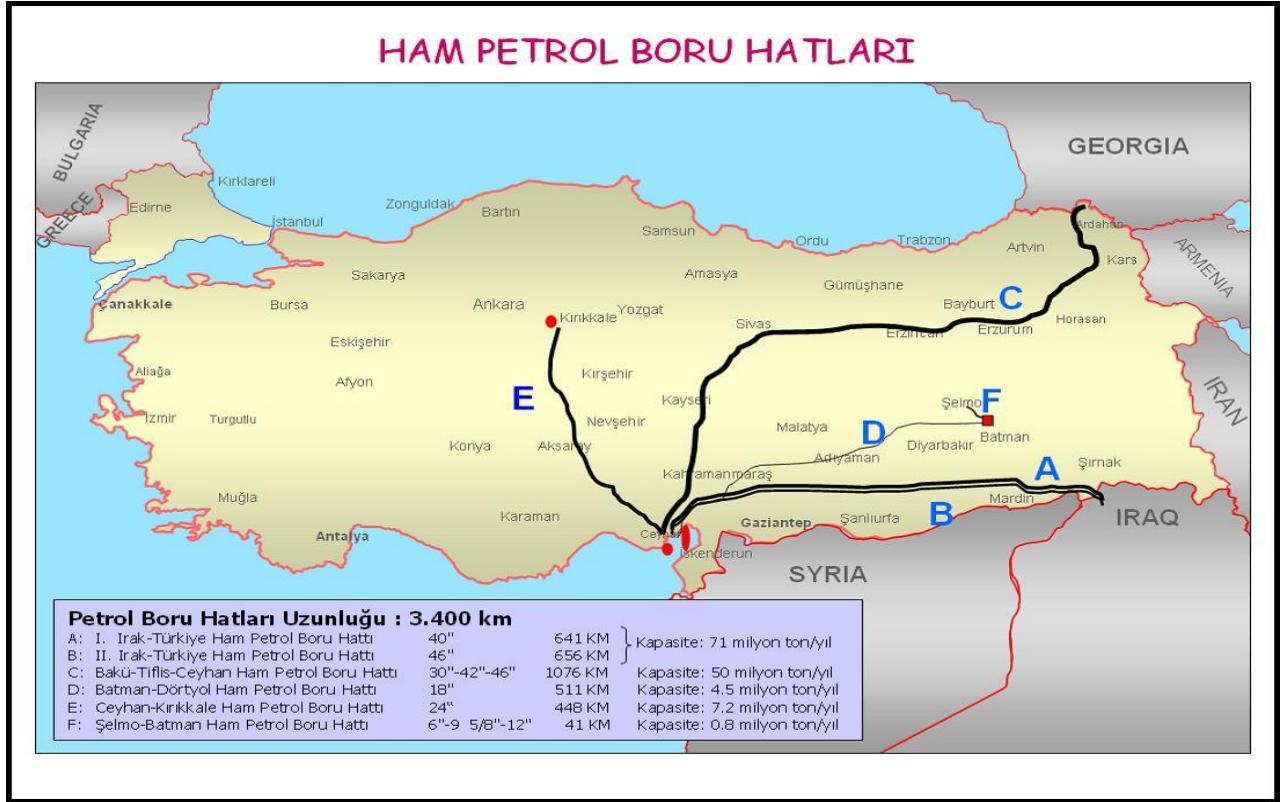
2.2. BTC Boru Hattı Bakımından Türkiye'nin Jeopolitik Konumu

BTC'nin asıl büyük etkisi, jeopolitik alanda gözlenmektedir. Bu hat, bir yatırım olmanın ötesinde Türkiye'nin Hazar Havzası ve Türk Dünyası ile bağlarını güçlendirmesi anlamına gelmektedir. Ne yazık ki şimdiye kadar bu bölgeyle olan ilişkilerimiz sosyal ve kültürel düzeyde kalmış, ekonomik bağlar yeterince güçlendirilememiştir. Halbuki burası, başta petrol ve doğalgaz kaynakları olmak üzere ekonomik potansiyel bakımından dünyanın en zengin bölgelerinden birisidir. Diğer yandan bölge, 4 milyon km².lik yüzölçümü, 55 milyon nüfusu ve az gelişmiş ekonomisiyle Türkiye için büyük bir pazar niteliğindedir. Özellikle Kafkasya, hem Rusya Federasyonu ile Akdeniz arasında önemli bir geçit noktası olması, hem de sahip olduğu zengin yer altı kaynakları nedeniyle önem arz etmektedir. Boru hattı ile ilk kez Hazar Havzası ve Türk Dünyası'nın kaynakları, Rusya Federasyonu'ndan bağımsız olarak dünya pazarlarına açılmaktadır. Kuşkusuz bu durum, başta Azerbaycan olmak üzere bölge ülkelerinin ve Türkiye'nin politik gücünü belirgin bir şekilde artırmaktadır.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Alemdaroğlu, a.g.k., s. 46

¹⁸⁹ Aklin, a.g.k., s.240

¹⁹⁰ Akpınar, a.g.m, s.244

Harita 4: <http://www.botas.gov.tr/>

Esasen mevcut enerji kaynaklarının değerlendirilmesi konusunda bölge ülkelerinin ve Türkiye'nin çıkarı, ortak hareket etmeyi gerektirmektedir. Buna İran ve Rusya Federasyonu da dahildir. Petrol ihracatında Türk boğazlarını daha fazla zorlayamayacağını anlayan Rusya, yeni arayışlar içerisine girmiştir. Henüz düşünce aşamasında olan Trakya boru hattı ve Samsun-Ceyhan boru hattı projeleri, bu arayışın en bariz örnekleridir. İran ise özellikle doğalgazını dünya piyasalarına sunmakta sıkıntı çekmektedir. Anadolu, bu ülkelerin dünyaya açılacakları kârlı bir kapıdır. Bu bağlamda BTC ile açılan doğu-batı enerji koridorunun yeni hatlarla güçlendirilmesi, bölge coğrafyası bakımından en çıkar yol olarak görülmektedir.¹⁹¹

2.3. Kerkük – Yumurtalık Boru Hattı Bakımından Türkiye'nin Jeopolitik Konumu

Irak'ta petrol kuyularının hemen hepsi kendiliğinden akan kuyular olup, kuyu başına verim yılda 600 bin tonu aşar. Bu nedenle, Kuzey Irak petrolünü Akdeniz'e çıkarmak için, Türkiye-Irak arasında yeni hatlar döşenmiştir. Bunlar, iki adet Kerkük-Yumurtalık petrol boru hatları olup bu hatların döşenmesiyle Kuzey Irak, ham petrolü, Türkiye'nin İskenderun körfezi

¹⁹¹ Akpınar, a.g.m, s.246

(Yumurtalık terminali) üzerinden, daha güvenli bir biçimde, Batı pazarlarına taşınmaya başlanmıştır. Bunlardan I. Kerkük-Yumurtalık boru hattı, 980 km. uzunluğunda (640 km.si Türkiye'de) olup, 1977 yılında hizmete girmiştir. Yine ona paralel uzanan ve bizim Güneydoğu Anadolu bölgesini kat eden II. Kerkük-Yumurtalık boru hattı 1987 yılında hizmete girmiştir. Uzunluğu 909 km. olup (641 km.si Türkiye'de), I.hatta paralel ve onun güneyinden geçer.¹⁹²

1990 yılında Irak'ın Kuveyt'e saldırması ve işgal etmesi ile 1991 yılında başlayan Körfez savaşı sonucu, Irak'a ekonomik ambargo uygulanmış ve bu hatlar da kapatılmıştır. 1990'lı yılların ikinci yarısında tekrar kullanılmaya başlanan boru hattı, A.B.D ve müttefiklerinin Mart 2003'de Irak'ı işgalinden sonra, savaşın getirdiği tahribatlar ve kuzey Irak'taki devlet karşıtı etnik grupların sabotajları sebebiyle sık sık kullanım dışı kalmıştır.¹⁹³

Irak - Türkiye Ham Petrol Boru Hattı Sistemi, Irak'ın Kerkük ve diğer üretim sahalarından elde edilen ham petrolü Ceyhan (Yumurtalık) Deniz Terminali'ne ulaştırmaktadır. 35 Milyon ton yıllık taşıma kapasitesine sahip bulunan söz konusu boru hattı, 1976 yılında işletmeye alınmış ve ilk tanker yükleme 25 Mayıs 1977'de gerçekleştirilmiştir.¹⁹⁴ 1983 yılında başlayıp, 1984 yılında tamamlanan I. Tevsi Projesi ile hattın kapasitesi 46,5 Milyon ton/yıl'a yükseltilmiştir. I. Boru Hattı'na paralel olan ve 1987 yılında işletmeye alınan II. Boru Hattı ile de yıllık taşıma kapasitesi 70,9 Milyon ton'a ulaşmıştır.¹⁹⁵

	IRAK	TÜRKİYE	TOPLAM
I.HAT	345	641	986 km.
II. HAT	234	656	890 km.
TOPLAM	579	1.297	1.876 km.

Petrol Boru Hatları Uzunlukları

Körfez Krizi sırasında Birleşmiş Milletler'in (BM) Irak'a uyguladığı ambargo nedeniyle Ağustos 1990'da işletmeye kapatılan Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı, BM'nin

¹⁹² Doğanay, H., Irak'ın Başlıca Coğrafi Özellikleri Ve Petrol Yatakları,

¹⁹³ Doğanay, a.g.k.,

¹⁹⁴ <http://www.botas.gov.tr/index.asp>

¹⁹⁵ <http://www.botas.gov.tr/index.asp>

14 Nisan 1995 tarih ve 986 sayılı kararına istinaden, 16 Aralık 1996 tarihinde, sınırlı petrol sevkiyatı için tekrar işletmeye alınmış olup, altışar aylık dönemler itibariyle petrol sevkiyatına devam edilmektedir.¹⁹⁶

Irak'ın kuzeyindeki Bölgesel Yönetim, Erbil'den çıkardığı petrolü Kerkük-Ceyhan Petrol Boru Hattı aracılığı ile Türkiye üzerinden dünya pazarlarına ihraç etme kararı aldı. Kapasitesi 1,5 milyon varil düzeyinde olan bu hattın şu anda sadece 400 bin varillik bölümü kullanılıyor. Irak iç politikasında oldukça sorunlu bir konu olan petrolün paylaşımı henüz tam anlamı ile netleştirilebilmiş değil. Bu proje kapsamında Kerkük ve Erbil bölgelerinden çıkan petrolün yüzde 17'sine sahip olacak bölgesel Kürt yönetimi, petrol girdilerinin çok büyük bir bölümünü Irak Hazinesi'ne bırakacak. Irak petrollerinin yıllar sonra Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattı ile Türkiye üzerinden dünyaya ulaşması, bu iki ülke arasındaki çıkar birlikteliklerinin daha da artacağı anlamına geliyor. Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden PKK dâhil tüm sorunlar, yıllık petrol üretimini gelecek dört yıl içinde bir milyon varile ulaştırmayı hedefleyen Irak'ın da sorunu olacak.¹⁹⁷

Kerkük – Yumurtalık boru hattı, yılda 71 milyon ton petrol taşıma kapasitesine sahip. BTC'nin mevcut kapasitesinden 20 milyon ton daha fazla. Kerkük – Yumurtalık, Saddam döneminde (hiç değilse) yarı kapasite ile çalışıp, minimum taşıma garantisi koşulunu yerine getirebiliyordu. Oysa ABD'nin Irak'ı işgalinden bu yana, söz konusu hat yıllarca çalışmadı. Henüz %18 kapasiteye yeni erişmişken, şimdi de Irak'ın kuzeyindeki bir sabotaj nedeniyle, yeniden durdu. Minimum taşıma garantisi yerine getirilemediğinden, Türkiye'nin Irak'tan 1 milyar dolardan fazla taşıma alacağı birikti.¹⁹⁸

3. Petrol Boru Hatlarının Türkiye Güvenliğine Etkileri

Türkiye, enerji bölgelerinin ortasında yer alan bir ülke olarak dikkatleri üzerine çekmektedir. Bu nedenle petrol ve doğal gaz boru hatlarının fizikî, askerî, biyolojik ve çevre açısından tüm risklere karşı korunması gerekmektedir.¹⁹⁹ Petrol boru hatlarının ise tamamen

¹⁹⁶ <http://www.botas.gov.tr/index.asp>

¹⁹⁷ <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/138-selim-savas-genc.html>

¹⁹⁸ http://enerjienergy.com/artikel.php?artikel_id=8

¹⁹⁹ Eren, C. Kerem., "Türkiye Üzerinden Geçen Enerji Hatlarının Türkiye Üzerinde Oluşturduğu Riskleri İnceleyiniz", İstanbul, 2007, s.4-6-1

güvenli olduğunu iddia etmek çok zor. En son Nijerya'nın Lagos şehrinde yaklaşık 500 kişinin öldüğü acı olayda yaşandığı gibi, petrol boru hatlarının da önemli riskleri mevcut. Özellikle yüksek basınçlı boruları delerek yapılan petrol hırsızlığı ve borulara bilinçli terörist saldırı gibi eylemler yüzlerce kişinin ölümüne neden olabilir.²⁰⁰

3.1. Alternatif Güzergah Ülkelerden Kaynaklanabilecek Tehdit Ve Riskler

Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattı çok ekonomik olmasa da stratejik açıdan destek gören bir alternatif olmuştur. Birbirine paralel ve entegre boru hatları ile doğu-batı enerji koridorunun oluşturulması ve Hazar'ın altından geçecek boru hatları ile Trans-Hazar projesinin gündeme gelmesi Moskova tarafından büyük tepki ile karşılanmıştır. Moskova 1990'lı yılların başından bu yana bu hattın geçeceği güzergâhlarda önemli güvenlik problemleri çıkarmıştır. Azerbaycan - Ermenistan arasında ihtilâf konusu olan Dağlık Karabağ konusunu bir koz olarak kullanırken, Türkiye - Ermenistan ilişkilerinin tansiyonu yüksek bir seyir izlemesi için elinden geleni yapmıştır. Gürcistan'daki Acaristan, Abhazya ve Güney Osetya sorunlarını kullanarak bölgede sürekli bir çatışma ve istikrarsızlık ortamı yaratmıştır. Bunun sonucunda bölgeye müdahil konumuna gelmiş ve 1994 yılında AKKA sınırlamalarına rağmen Gürcistan'da önemli askerî üsler elde etmiştir.

Petrol güzergâhının geçtiği bölgelerde de karışıklıklar çıkarmaya ve terörist faaliyetleri desteklemeye devam etmiştir. Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı Gürcistan'ın Cevahetya bölgesinde “de facto” bağımsız bir durumun oluşmasına destek vermiştir. Ülkemizin uzun yıllar mücadele ettiği ve başarıyla sonuçlandığı PKK/KONGRAGEL terör örgütü faaliyetlerine de askerî, siyasî ve ekonomik destek sağlamıştır. Boru hattının denize açıldığı Doğu Akdeniz'de de istikrarsızlık yaratmaya çalışmıştır. S-300 füzelerini Güney Kıbrıs'a ve Yunanistan'a satarak ve Kıbrıs sorununun çözümü için Güvenlik Konseyi'nde olumsuz bir tavır takınarak Doğu Akdeniz'de güvenliğin sorgulanmasını istemiştir. 1998'deki Suriye - Türkiye gerginliği de en çok Moskova'nın işine yaramıştır.²⁰¹

Burgaz – Dedeoğaç petrol boru hattı sadece Rusya'nın değil, Orta Asya ve Kafkasya'nın da kaynaklarının Batı'ya kısa sürede ve daha az maliyetle, güvenli olarak

²⁰⁰ <http://www.radikal.com.tr.haber.php?haberno=210560> (13.01.2010)

²⁰¹ Olgay, a.g.k., s.3, 19

taşınabilmesini de sağlayacaktır. Ancak proje üzerindeki Rus hâkimiyeti ve hala Orta Asya petrollerinin Rus güzergâhlarından satılabiliyor olması, Burgaz-Dedeğaç'ı bir Rus hattı yapmaktadır. Hat, Rus boru hatları ağının bir parçasıdır. Rusya Enerji Stratejisi, petrol ve doğalgaz kaynaklarının daha fazla bağımlılık yaratmak için kullanılması, alternatif olabilecek ülkelerin (Kazakistan, Azerbaycan vs.) kaynaklarının ya da bu kaynakları taşıyan hatların kontrol altına alınması ve enerjinin bir dış politika aracı olarak kullanılması temelleri üzerine kurulmuştur. Ayrıca daha fazla güzergâh Rusya'nın eline geçtikçe, Batı destekli ve Rus alternatifi enerji koridorlarına (Burgaz-Dedeğaç, Türkiye'de Samsun-Ceyhan'a alternatif bir projedir.) aktarılması planlanan kaynaklar da Rusya lehine kullanılabilir duruma gelebilir. Özellikle uzun vadeli anlaşmalar yoluyla Rusya, Kazakistan ve Türkmenistan gibi enerji zengini ülkelerin kaynaklarını tekeline almaya, ya da alternatif güzergâhlara kaymalarını engellemeye çalışmaktadır.²⁰²

Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı (BTC)'nin faaliyete geçmesine rağmen, Orta Asya enerji kaynaklarının batı pazarına ulaştırılması üzerindeki Rus tekeli halen kırılabilmiş değildir. 2006 yılının Eylül ayı içerisinde Burgaz-Dedeğaç (Bulgaristan-Yunanistan) Petrol Boru Hattı Projesi'nin görüşülmesi ve Türkmenistan ile Rusya arasında ek doğal gaz satış anlaşmasının imzalanması, söz konusu tekeli devam ettiren gelişmelerdir. Hazar'ın statüsünün belirlenmemiş olması başta olmak üzere çeşitli problemler, Orta Asya enerji kaynaklarının Hazar'ın altından Türkiye'ye ulaştırılmasını engellemeye devam etmektedir.²⁰³

Son dönemde Orta Doğu petrolüne ve Rus doğalgazının alternatifi olarak önemi artan Orta Asya enerji kaynaklarının üretiminin artması ve dolayısıyla bu kaynaklar için yapılan rekabetin kızışması, yıllardır enerji koridoru olma planları kuran Türkiye'ye bir fırsat sunmuştur. Hazar petrolünü Akdeniz'e indiren BTC bir tarafa, Rus doğalgazının Avrupa ve İsrail piyasasına ulaştırma planları çerçevesinde de Türkiye'ye özel bir rol biçilmiştir. Ukrayna güzergahına alternatif bir güzergah arayışında olan Rusya, Mavi Akım'ı tam kapasiteyle çalıştırma planlarının yanı sıra, Türkiye'den Yunanistan'a, oradan da İtalya'ya uzanacak ve Rusya'nın Güney Avrupa piyasasına girişini garantileyecek Güney Avrupa Doğalgaz Boru Hattı Projesi'nin peşindedir. Bu projede işbirliği içerisinde olan Türkiye ve Yunanistan'ın, boğazların yükünü azaltmak amacıyla Rus petrolünün boru hatlarıyla

²⁰² Kaynak, G., "RF, Bulgaristan Ve Yunanistan'ın Üzerinde Anılaşığı Burgaz-Dedeğaç PBH' nin Türkiye Açısından Önemi İnceleyiniz", İstanbul, 2008, s.4-5-9,

²⁰³ Kaynak, a.g.k., s.4-5-10

taşınması konusunda ise birbirlerine rakip oldukları bilinmektedir.²⁰⁴

Türkiye’de sıkça bahsedilen Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi, Burgaz-Dedeğaç Boru Hattı Projesi’ne alternatif bir proje olarak ortaya atılmıştı. Ancak 15 Mart 2007 itibariyle Burgaz-Dedeğaç PBH projesi imzalanmıştır. Fakat Türkiye, Samsun-Ceyhan Boru Hattı Projesi açısından Rus petrolünü henüz tam olarak kaybetmiş değildir, ancak kaybetmeye yakındır. Bununla birlikte bugün gelinen durumda iki projenin aslında sadece Rus petrolü için değil, Kazak petrolü için de yarış içerisinde olduğu belirtilmelidir. Burgaz-Dedeğaç projesinin canlanmasına sebep olan sadece Rus petrolünün yeni çıkış yolu araması değil aynı zamanda Kazakistan’ın petrol üretiminin hızla artmasıdır.²⁰⁵

Türkiye, Hazar Havzası petrol ve doğalgaz yataklarının işletmeye açılması ve BTC’nin devreye girmesiyle birlikte soğuk savaş sonrası yeniden şekillenmekte olan dünya dengeleri içerisinde önemli bir güç merkezi haline gelmektedir. Bu bağlamda Anadolu, gelecekte dünya için eskisinden çok daha fazla anlam ifade edecektir. Benzer bir durum, Azerbaycan için de geçerlidir. Hiç kuşkusuz Azerbaycan’ın siyasî ve ekonomik gücünün atması Türkiye’nin yararına. Ancak kabul etmek gerekir ki jeopolitik etkinliğin artmasına paralel olarak risk de artar. Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından küresel güçler bölgede büyük bir çıkar mücadelesine girişmişlerdir.²⁰⁶

Bu değerlendirmelere bağlı olarak, Hazar Havzası ve Orta Asya ile politik ve ekonomik ilişkilerin yanında elde edilecek geçiş gelirleri ile petrol ve gaza erişim Türkiye açısından önem arz etmektedir. Günümüzde Türkiye, Orta Doğu petrolüne olan bağımlılığını azaltmak amacını da taşımaktadır. Türkiye'nin hızla artan enerji ihtiyacı ülkenin özellikle Orta Asya petrolü ve doğalgazı için büyük ve gelişen bir pazar olduğu anlamına gelmektedir. Gelecekte oluşturulabilecek hat projelerinin Türkiye üzerinden geçirilerek Akdeniz’e ve buradan da başka pazarlara ulaştırılması sadece Türkiye’nin değil birçok ülke için arz sürekliliği açısından önem taşımaktadır.²⁰⁷

Petrol hatlarının Karadeniz üzerinden taşınması, basta Çin ve Hindistan olmak üzere Asya ülkeleri için hem zamanı hem de maliyeti arttırmaktadır. Ancak buna karşılık olarak da

²⁰⁴ Kaynak, a.g.k., s.4-5-10

²⁰⁵ Kaynak, a.g.k., s.4-5-10

²⁰⁶ Akpınar, a.g.m, s.245

²⁰⁷ Aklın, a.g.k., s.234

daha önce belirtildiği gibi Türkiye ve Gürcistan üzerinden geçiş hat projeleri, İran üzerinden çıkışla karşılaştırıldığında, hem maliyetli hem de politik olarak tehlikelere açıktır. Ancak İran'ın içinde bulunduğu istikrarsızlık ve aynı zamanda uluslararası alanda ortaya koyduğu politikalar ile Güvenlik Konseyi'ne sevki ile başlayan sürecin yanında, ABD'nin bölgede İran'ı devre dışı bırakacak projeleri desteklemesi faktörleri, Türkiye'nin ortaya koyabileceği hem ekonomik hem de politik açılımlarla birleştirildiğinde, Türkiye bölgede bu açıdan güçlü bir konumda yer alabilecektir. Türkiye'nin sergileyeceği istikrarın yanında uygun transit geçiş güzergâhları ve ticaretteki avantajlarını; ortaya konulacak farklı hatlara karşı ABD'nin vereceği destekle birleştirmesi hâlinde, sadece BTC petrol hattı ile değil, aynı zamanda yapılacak çoklu petrol boru hatları ile konumunu güçlendirebileceği öngörülmektedir.²⁰⁸

BTC petrol boru hattı kapsamında, Gürcistan'ın zayıf bir bağlantı noktası olduğu öngörülmektedir. BTC güzergâhının Gürcistan bölümü, Ermeni sınırının çok yakınından geçmektedir. Ermenistan göreceli olarak güçlü sayılabilecek silahlı kuvvetlere sahiptir ve Rusya'nın bölgedeki geleneksel müttefiki konumunda yer almaktadır. Geçmişte Ermenistan, aynı zamanda Azerbaycan'la çatışmaları sırasında İran'dan destek almıştır. Bunun aksine Gürcistan hem politik hem de askeri açıdan zayıf bir devlettir. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası bağımsız bir devlet olmasına karşın, Rusya'nın ağır baskısının hedefi konumunda yer almıştır. Ermenistan ile Azerbaycan arasında yaşanabilecek olası gelişmeler, öngörülen boru hattı enerji akımının doğrudan veya dolaylı olarak Ermenistan kuvvetlerince kesintiye uğratılması riskini taşımaktadır. Böyle bir amaç için İran veya Rusya, Ermenistan'ın yanında hareket edebilecektir. Bu durumda yaşanabilecek kesintiler sebebiyle Türkiye hem ekonomik hem de siyasi olarak olumsuz yönde etkilenebilecek, aynı zamanda belirtilen istikrarlı ülke konumu dolayısıyla elde ettiği bu avantajı, belki de bölge rakibi olan ve küresel petrol stratejilerinde sahip olduğu potansiyel ile ve geçmişten gelen bağlarla önemli konumda yer alan Rusya'ya, boru hatları politikalarında üstünlüğü elinde tutabilmesine imkân sağlayabilecektir.²⁰⁹

Rusya, BTC hattını en büyük rakip olarak görmekte, pahalı ve uzun bir hat olduğu yönünde petrol şirketlerine telkinde bulunmaktadır. Dolayısıyla, Proje'ye katılmak şöyle dursun, baltalamak için elinden geleni yapmaktadır. Kaldı ki, Putin sonrasında Azerbaycan,

²⁰⁸ Aklin, a.g.k., s.234

²⁰⁹ Aklin, a.g.k., s.234

Kazakistan ve Türkmenistan üzerinde büyük bir baskı alanı da yaratmış bulunmaktadır.²¹⁰ Gelişen bu durum karşısında Rusya Federasyonu'nun sessiz kalmayacağı da bir gerçektir. Moskova'nın Güney Kafkasya'da kazandığı mevzilerini koruyarak, bölgedeki ihtilâflı konuları kullandığını görmekteyiz. Moskova'nın bu tutumunu devam ettirmesi olasıdır. Moskova'nın bu tutumu ancak bu pastadan pay alması ile engellenebilir. Kısacası Moskova'nın bu projelerin dışında tutulması önemli sorunları da gündeme getirecektir.²¹¹

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne uygun olarak- Türkiye petrol transferinin boğazlardan yapılmasını engellemek için tedbirler alırken, Yunanistan Ruslar için alternatifler hazırlıyordu. Hazırlanan bu alternatif rota, Bulgaristan üzerinden Yunanistan'a geçecekti böylece Bakü-Ceyhan projesi atlanacaktı. Rusların petrol tankerlerinin çoğu Yunanlıdır.²¹²

3.2. Üretici ve Tüketici Ülkelerden Kaynaklanabilecek Tehdit Ve Riskler

Amerika Türkiye'yi köprü ülke olarak belirlemiş durumdadır. Dil ve kültürel bağları ve de bölgedeki batılı tutumu düşünülürse Türkiye bu coğrafyada yegane bir bağlantı koridoru olarak görülebilir. Fakat Amerika Rusya'nın da varlığını göz önünde bulundurduğunda ikili bir oyun oynamak mecburiyetindedir. Zaman zaman Amerika Türkiye'yi uluslararası platformlarda yalnız bırakmaktadır. Bunun nedeni Türk diplomasisi ve de Türk kamuoyu tarafından anlaşılammakta ve yanlış yorumlanmaktadır. Amerika'nın bu tutumu Rusya'nın yakın geleceğinin tahmin edilemez oluşuna bağlanmaktadır. Rusya'nın iç tutarlılığı Orta Asya, Kafkasya ve Dünya barışı için vazgeçilemez bir zorunluluktur. Rusya'daki her türlü radikal milliyetçi ya da komünist akım bölgenin barışını tehlikeye sokabilir. Bu yüzdendir ki Amerika ve Avrupa, Rusya'da Batı yanlısı ve ülkeyi serbest piyasa ekonomisi prensipleri doğrultusunda geleceğe taşıyacak bir başkan ve siyasi görüşü desteklemek mecburiyetindedir. Kısacası Amerika'nın ve Batı'nın böyle bir siyasi lidere ihtiyacı vardır. Bu sebeplerden dolayı Amerika ve Avrupa Rusya'yı Orta Asya ve Trans Kafkasya petroleri konusunda desteklemek zorundadır. Bu tabloya Amerika ve Avrupa devletleri açısından bakıldığında Türkiye bölgede potansiyel bir bölgesel güç olma durumunda olduğu gibi Türkiye'nin bu gücünün Rusya ile bir türlü dengelenmesi gerekmektedir. Rusya'nın zayıf

²¹⁰ Olgay, a.g.k., s.3-19

²¹¹ Olgay, a.g.k., s.3-20

²¹² Kotan, O., "21. yy Petrol Stratejileri Işığında Kürt Hareketine Bakış", s.197

düşmesi sonucunda Kafkasya'da şu andakinden daha da fazla devletin türemesi Batılı devletlerin çıkarlarına uymamaktadır. Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu sistem çökmüş olsa bile dünya süper güçleri mümkün olduğunca az sayıda oyuncunun katıldığı bir oyunu tercih etmektedir.²¹³

Rusya Federasyonu'nun bölgeye yönelik çıkar değerlendirmeleri Türkiye'yi doğrudan etkilemektedir. Türkiye'nin bölgeye yönelik ilgisi ve geliştirdiği politikalar, Rusya Federasyonu için bir endişe kaynağı ve Kremlin'in bölgeye yönelik politikalarına yön veren etkili bir unsurdur. Rusya Federasyonu, Türkiye'nin bölgede etkinlik kazanmasının kendi etkisini sınırlayacağı düşüncesi ile Türkiye'yi bölge odaklı bir tehdit olarak algılamaktadır. Bu düşünce paralelinde Türkiye'nin bölgedeki ülkeler ile ilişkilerini geliştirmesini önleyecek ve etkinliğini sınırlayacak politikalar izlemektedir.²¹⁴

Türkiye'nin güçlü devlet olmasını istemeyen terörist gruplar veya potansiyel düşmanlar; geleneksel askeri operasyonlar yerine, duyarlı hedef kapsamında olan enerji hatları ve istasyonlarına karşı terörist eylemlere başvurabilecektir. Konuyu bir örnekle açıklamak gerekirse; Irak petrollerinin dünyaya açılan kapılarından biri olan Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı'nın tıpkı birinci Körfez Savaşı'nda olduğu gibi, ABD işgalinden sonra da (Nisan 2003) tam kapasite ile çalışmadığı,²¹⁵ yıllık 70,9 milyon ton petrol taşıma kapasitesi olmasına rağmen Kuzey Irak'taki terör saldırıları ve sabotajlar nedeniyle son 3 yıldır hattan nakledilen miktarın 30 milyon tonu geçemediği bilinmektedir.²¹⁶

Bugün yılda 60 milyon ton olan Kazakistan petrol üretiminin 2015'te üçe katlanması beklenmektedir. 2005 yılına gelindiğinde, çoklu boru hatları stratejisini izleyen Kazakistan'ın BTC' ye daha olumlu bakmaya başlaması, ayrıca Kazakistan'a ABD'nin olan ilgisinin birden bire artması, Rusya'nın endişelenmesine yol açmıştır. Bu endişeler sonucunda Rusya, Kazak petrolünü Karadeniz'deki Rus limanına ulaştıran Hazar Boru Hatları Konsorsiyumu (HBK, CPC) boru hattının kapasitesini 28 milyon tondan, 67 milyon tona arttırmayı kabul etmiştir. Bu şekilde Kazak petrolünün alternatif istikametlere yönelmesi engellenmiş gibi

²¹³ Hücuptan, a.g.k., s.3-8

²¹⁴ İmer, F., "Rusya Federasyonunun Orta Asya'ya Yönelik Dış Politikasının Türkiye'ye Etkileri", İstanbul, 2007, s.184

²¹⁵ Eren, a.g.k., s.4-6-3

²¹⁶ Kaynak, a.g.k., s.4-5-11

görülmektedir.²¹⁷

HBK hattının kapasite artırımı için Rusya'nın Burgaz-Dedeğaç hattının yapımını şart koştuğu bilinmektedir. Karadeniz'e çıkacak olan ek Kazak petrolünün zaten geçiş şartları zorlaşan boğazların geçiş durumunu iyice zora sokacağından endişe eden Rusya, önce Kazak petrolü için Karadeniz'den çıkış yolu bulunması gerektiğini savunmaktadır. Bu amaçla Kazakistan, Türkiye'de rafineri kurma çalışmalarına başlamıştır. Buna ek olarak Kazakistan'ın önünde üç seçenek bulunmaktadır: Burgaz-Dedeğaç'a katılmak, Samsun-Ceyhan'a katılmak veya BTC' deki katılımını genişletmek. İlk iki seçenek öne çıkarken, şimdilik Kazakistan'ın hangi yönü tercih edeceği kesin olarak belli değildir. Ancak Atina'daki üçlü zirvede Kazakistan'ın da Burgaz-Dedeğaç'a katılımının tartışıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla başlangıçta Rus petrolünün ulaştırılması açısından birbirine rakip olan Burgaz-Dedeğaç ve Samsun-Ceyhan (ki varlığı Kazak petrolüne bağlanmış durumdadır), şimdi Kazak petrolü açısından da birbirine rakip konumdadır.²¹⁸

Kazak petrolünün ne şekilde Karadeniz'den çıkacağı konusunda sadece Kazakistan'ın siyasi kararı değil, HBK boru hattının diğer hissedarlarının kararları da önemli olacaktır. Bunlar içerisinde Kazakistan'da önemli petrol üreticilerinden olan ve HBK' da hissesi bulunan Chevron'un ve dolayısıyla ABD tercihinin de önemli olduğu belirtilmelidir. Kazakistan'ın petrol üretimini artırma planları bir taraftan Samsun-Ceyhan'a ikinci şans verirken, diğer taraftan rekabeti de kızıştırmış durumdadır. Orta Asya'yı dünyaya bağlayan ulaştırma altyapısı üzerindeki etkinliğinden faydalanmaya devam eden Rusya açısından her geçen gün bu etkinliği sürdürmesi zorlaşmaktadır. Bu süreç içerisinde değişik işbirliği şemalarının (Rusya-Türkiye, Rusya-Kazakistan-Türkiye) ortaya çıkması da muhtemeldir.²¹⁹

3.3. Türk Boğazları Açısından Petrol Taşımacılığının Oluşturduğu Tehdit Ve Riskler

Boru hatları konusundan daha öncelikli olarak, İstanbul Boğazı'nın bir petrol yolu haline getirilmesini önleyecek uluslararası tedbirlerin alınması gerekmektedir. Türk

²¹⁷ Kaynak, a.g.k., s.4-5-11

²¹⁸ Kaynak, a.g.k., s.4-5-11

²¹⁹ Kaynak, a.g.k., s.4-5-11

Boğazlarındaki deniz trafiğinin; bölgenin coğrafi özelliklerinin de etkisiyle ne denli çetin ve karmaşık olduğu bilinmektedir. Gemilerle taşınmakta olan ham petrol ve türevleri ile benzeri karakterdeki tehlikeli maddeler infilak, yangın, deniz ve hava kirliliği açılarından Boğazlar ve çevresi için büyük tehlike oluşturmaktadır.²²⁰

Bugün Rusya'nın sahip olduğu atıl durumdaki boru hatlarının taşıma kapasiteleri, bölge rezervlerinin nakliyesini kaldıracak durumda ve yeterlilikte değildir. Bu konudaki diğer bir sınırlama ise, mevcut Rus ham petrol ihraç hatlarının büyük bir bölümünün, Karadeniz'deki Novorossisk Limanı'nda son bulması ve buradan yükleme yapan tankerlerin Akdeniz'e, yani pazara açılabilmesi için fazlaca kalabalık, ekolojik ve politik olarak da hassas olan Karadeniz ve Türk Boğazları'nı kat etmek zorunda olmalarıdır. Bu son değerlendirme, Bakü-Supsa güzergahı için de geçerlidir.²²¹

Harita 5

Esasen, Hazar Petrolü'nün Karadeniz üzerinden Türk Boğazları yoluyla taşınması halinde, boğazların trafik yükünün önemli ölçüde artacağı aşikardır. Kaldı ki, eski COMECON ülkeleri, dış ticaretlerini henüz yeterince geliştirememişlerdir. 2000'li yıllarda Karadeniz Bölgesi ülkelerinin diğer ülkelerle olan ticari ilişkileri, "Karadeniz"e daha da bağımlı hale gelecektir. Söz konusu bölge ülkelerinin Akdeniz'e ana çıkışları Türk Boğazları

²²⁰ <http://iibf.karaelmas.edu.tr/sbd/makaleler/1303-9245/200905009097108.pdf> (13.01.2010)

²²¹ Sempozyum, "Türkiye'nin Enerji Politikası, Kaynakları, Petrol Ve Doğalgaz Boru Hatları Ve Deniz Ulaşım Yolları", s.81

vasıtasıyla olacaktır. Bu durumda, Karadeniz Hinterlandı, Orta ve Doğu Avrupa'dan, Orta Asya'ya kadar genişleyecektir. Dolayısıyla, ilave petrol ve petrol ürünlerinin Karadeniz ve Türk Boğazları üzerinden taşınması, bu deniz güzergahı üzerindeki potansiyel tehlike ve riskleri de önemli ölçüde arttıracaktır.²²²

3.3.1. Türk Boğazlarında Petrol Taşımacılığı

Son yıllarda çevre unsurunun güvenlik ve jeopolitik ile ortaya çıkan yakın ilişkisi, Karadeniz bölgesinin kilit noktası olan boğazlarda, ekolojinin önemini vurgulayan bir “eko-politik” kavramının oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu da bir şekilde Montrö Antlaşması'nın değiştirilmesi demektir. Söz konusu bu değişim, Kafkasya ile birlikte günümüz bölge jeopolitiğinin en önemli tartışma konularından birini oluşturmaktadır. Çünkü Boğazlar petrol taşımacılığında önemli bir geçit noktası olması nedeni ile Rusya tarafından boru hatlarına alternatif bir nakil hattı olarak öne sürülmektedir.²²³

Ülkemize biçilen enerji koridoru rolünün çok önemli handikapları da var. İstanbul Boğazı'ndan petrol tankeri geçişi, İstanbul'un ve İstanbulluların güvenliğini ciddi bir şekilde tehdit ediyor. Sadece 27 kilometre uzunluğunda ve 700 metre derinliğindeki İstanbul Boğazı, büyük petrol tankerlerinin transit geçişine elverişsiz yapısı nedeniyle tehlikeli kazalara neden olabilir. 2002 yılında Türk hükümetinin aldığı önlemler bile bu trafiğin azaltılmasını sağlayamadı. Bugün Bakü-Tiflis-Ceyhan ve yakın zamanda tam kapasite ile açılacak olan Bakü-Tiflis-Erzurum boru hatları her ne kadar İstanbul Boğazı'nın yükünü bir nebze hafifletecekse de, artan küresel enerji ihtiyacında günde 2 milyon varil petrolün geçtiği İstanbul Boğazı hâlâ petrol piyasalarında kritik öneme sahip.²²⁴

3.3.2. Boğazlarda Petrol Taşımacılığında Kaynaklanabilecek Tehdit Ve Riskler

Türk Boğazları, Sovyetler Birliği'nin dağılmasını müteakiben oluşan uluslararası ortamdaki gelişmelere bağlı olarak, Hazar, Karadeniz, Akdeniz üçgeninde yer alan enerji

²²² Sempozyum, “Türkiye'nin Enerji Politikası, Kaynakları, Petrol Ve Doğalgaz Boru Hatları Ve Deniz Ulaşım Yolları”, s.81, 83, 84

²²³ <http://iibf.karaelmas.edu.tr/sbd/makaleler/1303-9245/200905009097108.pdf> (13.01.2010)

²²⁴ <http://www.radikal.com.tr.haber.php?haberno=210560> (13.01.2010)

koridorunun kritik bir dar boğazı haline gelmiştir. Türk Boğazlarında petrol ve doğalgazın tankerlerle taşınmasını öngören uluslararası deniz taşımacılığının tehlikeli yüke dayalı gemi trafiğinin yükselen eğilimleri, seyir güvenliğinin sınırlarını aşan yeni bir projeksiyonu gündeme getirmiştir. Türk boğazları, XXI. Yüzyılın başında artan deniz trafiğine bağlı olarak ortaya çıkan deniz kazalarının yarattığı potansiyel tehlike riski ile karşı karşıya bulunmaktadır. Rusya, petrolün piyasalara arzı hususunda Türk boğazlarına, dolayısıyla Türkiye'ye daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Ancak Türkiye boğazların adeta bir petrol boru hattı gibi kullanılmasına karşıdır. Boğazlardan yılda ortalama yedi bin tanker geçmekte ve 103 milyon ton petrol taşınmaktadır. Mevcut haliyle dahi boğazlar bu yükü kaldıramamakta ve kazalar yaşanmaktadır. Meydana gelecek büyük çaplı bir kazada binlerce insan ölebileceği gibi, onarılması güç boyutlarda çevre kirliliği yaşanacaktır. Ayrıca kıyı şeridindeki tarihî ve ekonomik değeri büyük binaların zarar görmesi ve boğazların uzun süreli trafiğe kapalı kalması söz konusudur. Dolayısıyla boğazlardaki seyir güvenliği Türkiye'yi ilgilendirdiği kadar açık denizlere çıkabilmek için fazla alternatifi olmayan Rusya'yı ve diğer Karadeniz ülkelerini de yakından ilgilendirmektedir.²²⁵

İki büyük uluslararası ortak girişim olan Azerbaycan'daki AIOC ve Kazakistan'daki Tengizchevroil' in çalışmaları ile diğer bazı küçük çaplı projeler sonucunda, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde üretimin 3,5-4 milyon varil/gün (175-200 Milyon ton), ihracatın ise 2,5-3 milyon varil/gün'e (125-150 Milyon ton) ulaşması beklenmektedir. Bu da gösteriyor ki, Hazar Bölgesi, yaklaşık Kuzey Denizi'ne eşdeğer bir kapasiteyi dünya enerji piyasalarına sunacaktır. İşte bu veriler, çok yakın bir gelecekte Türk Boğazları için tehlike çanlarının çalacağına işaret etmektedir. İşte bu noktada, BTC boru hattının önemi çok net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.²²⁶

Eğer, orijinal plana sadık kalınırsa, bugün 5 milyon ton kapasiteye sahip Bakü-Supsa ve Bakü-Novorossisk boru hatlarının kapasitesi 2010 yılında 10 milyon tona çıkacaktır. Rusya Federasyonu'nun, Bakü-Novorossisk boru hattı kapasitesinin 20 milyon tona çıkarılması yönünde girişimleri olduğu bilinmektedir. Bu kötü senaryoya göre, 2010 civarında söz konusu

²²⁵ <http://iibf.karaelmas.edu.tr/sbd/makaleler/1303-9245/200905009097108.pdf> (13.01.2010)

²²⁶ Sempozyum, "Türkiye'nin Enerji Politikası, Kaynakları, Petrol Ve Doğalgaz Boru Hatları Ve Deniz Ulaşım Yolları", s.81

iki “Erken Petrol” hattından Karadeniz ve Türk Boğazları’na çıkarılacak toplam petrol miktarı 30 MTY düzeyine ulaşacaktır.²²⁷

ABD Enerji Bakanlığı, Kazakistan Hükümeti tahminlerini esas alarak, 2010 yılı tahmini Kazakistan ham petrol üretimini 120 milyon ton (2,4 milyon varil / gün), 2015 yılı üretimini 180 milyon ton (3,6 milyon varil / gün) olarak vermektedir. Söz konusu üretimin, ülkenin son yıllarda yabancı şirketlerle ortak olarak geliştirmekte olduğu üç dev sahadan (Tengiz, Karaçakanak ve Kaşagan) elde edilmesi planlanmaktadır. Tengiz sahası, Hazar’ın kuzeybatı kıyısında 6 milyon – 9 milyon varil rezervi olduğu tahmin edilen dev bir sahadır. Sahadan 2006 yılı itibarıyla günde 450 bin varil üretilmesi beklenmektedir. 2010 yılı hedefi 700 bin varil / gündür. Sahadan üretilen petrol, Rusya Federasyonu sınırları içinden geçen CPC boru hattıyla Karadeniz’e (Novorossiysk limanı) çıkarılmaktadır. Bu hattın Karadeniz’e çıkardığı petrol (hattın kuruluş kapasitesi 28 milyon ton / yıl) Boğazlar için var olan riski daha da artırmıştır. Bu hattın 2002 yılında günlük ortalama 260 bin varil petrol taşınmıştır. Hattın ikinci aşamada 72 milyon ton / yıl kapasiteye çıkarılması planlanmaktadır. Bunun, Boğazlar için “kaldırılmayacak” bir risk yaratması kaçınılmazdır.²²⁸

3.3.3. Boğazlardaki Petrol Taşımacılığına Karşı Türkiye’nin Tutum Ve Politikası

Türk deniz yetki alanlarında can, mal, çevre ve seyir emniyetinin sağlanması için gerekli olan, zorunlu deniz trafiği rotaları, trafik ayırım şeritleri, gemi trafik hizmetleri, özel duyarlı deniz alanları, seyir yardımcıları gibi tedbirlerin belirlenmesine ve uygulanmasına temel oluşturacak bir deniz trafiği analizi ve buna bağlı olarak seyir, can, mal ve çevre tehlikelerinin tespiti amacıyla bilimsel bir proje hazırlanmalı ve uygulanmalıdır. Bu projeden elde edilecek sonuçlara göre gerekli emniyet tedbirleri alınmalıdır.²²⁹

Hazar petrollerinin dünya pazarlarına çıkarılabilmesi için Rusya tarafından önerilen, Hazar Petrollerinin boru hatları ile Karadeniz kıyılarına ulaştırılması ve Boğazlar yoluyla dünya –özellikle Avrupa- piyasalarına ulaştırılması düşüncesinin gerçekleşmesi ile boğazlarda deniz trafiği yoğunlaşacak, deniz kazaları artacak, İstanbul’da can ve mal güvenliği sürekli

²²⁷ Sempozyum, “Türkiye’nin Enerji Politikası, Kaynakları, Petrol Ve Doğalgaz Boru Hatları Ve Deniz Ulaşım Yolları”, s.81

²²⁸ Pamir, a.g.m., s.106

²²⁹ <http://iibf.karaelmas.edu.tr/sbd/makaleler/1303-9245/200905009097108.pdf> (13.01.2010)

tehdit altında olacaktır. Bu tehlikenin önlenmesi için Hazar petrollerinin dünya piyasalarına Boğazlar dışında bir yol ile ulaştırılması gerekmektedir. Türk boğazları bölgesinin güvenliği için Hazar petrollerinin dünya piyasalarına ulaştırılmasında “Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı” kullanılmalıdır. Toplam 520 milyon ton üretilebilir petrol rezervine sahip olduğu hesap edilen Hazar Denizi kaynaklarının yanı sıra 105 milyar metreküp olduğu tahmin edilen doğal gaz rezervleri de son derece önemlidir. Üretilen petrolün dünya pazarlarına aktarılması, petrolün kendisi kadar önemlidir. Azerbaycan’ın petrol sahalarının işletilmesi için kurulan “Azerbaycan Petrolleri Uluslararası Konsorsiyumu” (AIOC) içinde %6.75’lik paya sahip olan Türkiye açısından petrolün hangi yollardan dünya pazarına aktarılacağı önemli bir konudur. Sonuç olarak 2010 yılında günde 700 bin varil üretime ulaşması planlanan petrolün, inşa edilecek Bakü-Ceyhan boru hattı ile Akdeniz’e indirilmesi Türkiye’nin tercihidir.²³⁰

Bölge’deki bir diğer boru hattı olan CPC’den ise başlangıçta 8-10 milyon tonluk daha sonra ise 28 milyon tonluk petrol ihraç edilecektir. Böylece Boğazlarımıza tehdit oluşturabilecek toplam 50-60 milyon tonluk ekstra bir yük söz konusu olabilecektir. Eğer, yılda 50 milyon ton Hazar petrolünü Akdeniz’e ulaştıracak BTC boru hattı herhangi bir nedenle devreye alınamaz ve ekonomikliği halen tartışmalı olan “by-pass” projelerinden biri veya birkaçı da devreye girmez ise, 50 milyon ton petrolün söz konusu 3 hatta yönlendirilmesi ve dolayısıyla bugünkü aşırı yüküne ilaveten, Boğazlarımızın sadece 2010 yılında toplam 100-110 milyon ton gibi ekstra bir tehditle karşı karşıya kalacağı ortaya çıkmaktadır. Kuşkusuz, bu ülkemiz ve İstanbul’da ikamet eden vatandaşlarımız için büyük bir risk taşıyan, kabul edilemez bir durumdur.²³¹

Türk Boğazları ve Karadeniz’in hassas ekolojik durumları ile birlikte deniz yoluyla petrol taşınmasının etkileri; her ne kadar, Türk Boğazları’nın aşırı trafik yükü ile bu önemli boru hattı projesini birbirinden tamamen ayrı tutarak değerlendirmek gerekirse de, Hazar Petrolleri’nin Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Ana İhraç Boru Hattı Projesi ile dünya pazarlarına ulaştırılması sonucunda sadece Boğazlarımız değil; Aral’dan sonra dünyanın en

²³⁰ <http://iibf.karaelmas.edu.tr/sbd/makaleler/1303-9245/200905009097108.pdf> (13.01.2010)

²³¹ Sempozyum, “Türkiye’nin Enerji Politikası, Kaynakları, Petrol Ve Doğalgaz Boru Hatları Ve Deniz Ulaşım Yolları”, s.81

kirli ikinci denizi haline gelen Karadeniz ve hatta Marmara ile Ege denizleri de çevresel açıdan büyük risk yaratan yoğun tanker trafiğinden arındırılmış olacaktır.²³²

Hazar petrollerinin Rusya'dan geçmesi, Türkiye'nin boğaz trafiğinin artması anlamına gelmektedir. Türkiye, boğazların güvenliğini tehdit ettiği için boğazlardan özellikle petrol tankerlerinin geçmesinden oldukça rahatsız olmaktadır. Bu yüzden, Türkiye için en güvenli ve karlı proje Hazar petrollerinin Türkiye toprakları üzerinden Ceyhan'a ulaştırılmasıdır.²³³

Durumun farkında olan Rusya, Kazakistan'ın petrolünün bu hatta bağlanması, Türkmenistan doğalgazının ise yine bu hatta paralel olarak inşa edilecek yeni bir hatla Akdeniz'e taşınması projelerini engellemeye çalışmaktadır.²³⁴ Bu durum, Rusya'yı yeni arayışlara sokmuştur. Bunlardan biri de henüz düşünce aşamasında olan Trakya boru hattı projesidir. Bu hat ile Karadeniz'den tankerlerle Kıyıköy'e (Kırklareli) taşınacak olan petrolün, Trakya üzerinden Saros Körfezi'ne (Ege Denizi) akıtılması hedeflenmektedir. Ayrıca Samsun ile Ceyhan arasında yeni bir boru hattı inşa edilmesi gündemdeki konular arasındadır. Gelecek öngörülerinde Türkiye'nin Boğazların kullanılması yönünde ortaya koyacağı politikalarını ekonomik ve siyasi ölçüleri dikkate alarak, ulusal güvenliğe olan etkilerini en iyi şekilde değerlendirmesi ve buna göre politikalarını oluşturması gerekmektedir.²³⁵

Türkiye aslında, Boğazların tanker trafiğini azaltacak olan ve aynı zamanda bir by-pass projesi olarak da değerlendirdiği BTC hattına, by-pass eklemleri ile Karadeniz limanlarından Akdeniz limanlarına petrol akışını planlamaktadır.²³⁶ Azeri petrolünü taşıyacak olan hattın tam kapasiteyle çalıştırılabilmesi, daha etkin kullanılabilmesi ve stratejik değerinin artırılması için Kazak petrolünün de bu hat vasıtasıyla taşınması Türkiye'nin pozisyonunu güçlendirecektir. Ayrıca bu hat, giderek artan bir şekilde tehlikeli boyutlara ulaşmaya başlayan, boğazlar üzerinden tankerlerle yapılan petrol taşımacılığının yükünü de azaltacaktır. Ancak Hazar Havzasının ve Rusya Federasyonu'nun üretim projeksiyonları değerlendirildiğinde, boğazlar üzerindeki riskin minimuma indirilebilmesi için, Bakü- Tiflis-

²³² Sempozyum, "Türkiye'nin Enerji Politikası, Kaynakları, Petrol Ve Doğalgaz Boru Hatları Ve Deniz Ulaşım Yolları", s.81

²³³ Hücuptan, a.g.k., 3-18

²³⁴ Akpınar, a.g.m, s.244

²³⁵ Aklin, a.g.k., s. 210, 211

²³⁶ Aklin, a.g.k., s.235

Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı'nın yanında bay-pas boru hatlarının yapımına da önem verilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.²³⁷

4. Petrol Boru Hatlarının Türkiye'nin Ekonomisine Katkıları

Akdeniz'in en büyük dağıtım terminali olmaya aday Ceyhan'da, Orta Asya Petrol Borsası oluşacağından, Batı Amerika ve Avrupa, Körfez yerine Ceyhan'ı tercih edecektir. Bunun cazibesi ile Kahire'de kurulması düşünülen Akdeniz Petrol Borsası, Adana ve Mersin'e kayacaktır. Sonuçta 21.yy'da Akdeniz'de ikinci bir körfez bölgesi yaratılırken; Türkiye Ortadoğu petrolüne bağımlılıktan kurtulacaktır. Artık ithal petrole navlun ücreti ödemeyecek, aksine taşıma geçiş hakkından gelir sağlanacak ve indirimli petrol alınacaktır. Para hareketleri bankacılık sektörü geliştirecektir. Boru hattı yapımı inşaat sektörünü canlandıracağından, hattın geçtiği bölgelerin kalkınması hızlanacaktır. Karayollarında tanker trafiği azalacağından, ulaşım daha güvenli ve ekonomik olacaktır. Verimsiz bir kullanma olsa da alternatif ithal kaynaklarının sağlanması şartı ile doğalgaz enerji üretiminde kullanılacaktır.²³⁸

Bu hat transit geçiş ücretinden daha büyük stratejik öneme sahiptir. Azerbaycan Kazakistan ve Türkmenistan gibi ülkelerin tümünün petrol ve gaz ihraç yolları yalnız Rusya toprakları içinden geçmesi durumundan bağımsızlıklarını elde etmek için gösterdikleri çabaya engel teşkil edebilecektir. Her şeyden önce BTC petrol boru hattı bu engeli ortadan kaldıracak çok önemli bir projedir. Bu ülkelerin ekonomilerini gelişmesi durumunda ise Türkiye ile ticari ilişkilerinde gelişebileceği ve sadece petrolle sınırlı kalmayacağı açıktır. Ceyhan limanında 50 milyon ton/yıl petrol pazarının oluşucuda düşünüldüğünde Türkiye ekonomisine büyük katkılar sağlayacağı açıktır.²³⁹ Ayrıca Irak Türkiye arasındaki mevcut Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattı ile düşünüldüğünde bu rakam 120 milyon ton/yıla çıkacağından Ceyhan şehri uluslararası bir petrol pazarı haline gelecektir. Bu durumda da bölgeye önemli ölçüde yabancı sermaye akışı sağlanacaktır.²⁴⁰

²³⁷ Yılmaz, a.g.k., s.213

²³⁸ Çaylı, a.g.k., s.101

²³⁹ Çaylı, a.g.k., s.101

²⁴⁰ Çaylı, a.g.k., s.101

4.1. Kira Gelirleri

Bakü-Ceyhan ya da Hazar-Akdeniz Ham Petrol Boru Hattı Projesi, Türkiye'nin 1990'lı yıllardan bu yana, özellikle Azerî ve Kazak petrolünün Türkiye üzerinden Ceyhan terminalinde uluslararası pazara arzını hedefleyen projesidir. Proje, yılda 25 milyon ton Azerî, 20 milyon ton Kazak petrolünü taşımayı hedeflemektedir. Türkiye bu petrolün önemli kısmını satın almayı da önermektedir. 2,5 milyar dolara mal olacak inşaat sonunda 2004 Nisan ayında boru hattından Ceyhan'a 45 milyon ton/yıl akaryakıt pompalanabilecektir. Hattın 1307 km'si Türkiye'de, 225 km'si Gürcistan'da, 468 km'si Azerbaycan'da bulunacak, Türkiye yılda 100 milyon dolar ulaştırma payı alacak, Ceyhan'da bir deniz rafinerisi kurulacaktır. Bölgede 4 trilyon dolarlık petrol ve doğal gaz, ticarî meta hâline dönüşecek, 2010 yılında Azerbaycan 10 kat, Türkmenistan 7,5 kat, Kazakistan 6,5 kat zenginleşecektir. Bu zenginlik Türkiye için önemli bir ticarî potansiyel yaratacaktır.²⁴¹

Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattı projesinin Türkiye'ye sağlayacağı dolaylı kazançlar bir yana bırakılırsa, Türkiye'nin, bu projeden “geçiş vergisi ve işletmecilik hizmetleri” adı altında, taşınacak petrol miktarına bağlı olarak, 1-16. yıllar arasında 140 ile başlayıp 200 milyon dolara ulasan, 17-40. yıllar arasında ise 200 ile başlayıp 300 milyon dolar civarında bir yıllık gelir elde etmesi beklenmektedir. Özellikle 1 milyon varil/gün maksimum kapasiteye ulaşıldığında Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattından sağlanması beklenen gelirin, Irak hattından sağlanan gelirin üzerinden olacağı anlaşılmaktadır. Bu rakamlar, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının Türkiye açısından önemini daha da somutlaştırmaktadır.²⁴²

Bu tarihî proje kapsamında Bakü'den başlayıp, Ceyhan'da son bulacak toplam 1776 km uzunluğundaki boru hattı ile (Türkiye kesimi 1076 km, Azerbaycan bölümü 466 km, Gürcistan 224 km) başta Azerî petrolü olmak üzere bölgede üretilecek yılda 50 milyon ton düzeyinde ham petrolün, Ceyhan'da inşa edilecek deniz terminaline ve buradan da tankerlerle dünya pazarlarına ulaştırılması amaçlanmıştır²⁴³

Yıllık 50 milyon tonluk maksimum kapasiteye ulaşıldığında (Günde bir milyon varil ya da 150.000 ton kapasite, Türkiye'nin günlük petrol tüketimi yaklaşık 650.000

²⁴¹ SAREM, “Petrol Ve Petrolün Jeopolitik Önemi”, 2003, Sayı1, s.118

²⁴² Yılmaz, a.g.k., s.112

²⁴³ Yanardağ, T., “Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı”, Ankara, s.3

varil ya da 90.000 ton) BTC'den sağlanması beklenen gelirin, Irak hattından sağlanan gelirin üzerinde olacağı anlaşılmaktadır. Bu rakamlar, BTC'nin Türkiye açısından önemini somutlaştırmaktadır.²⁴⁴

Türkiye adına TPAO, üretici şirketlerin oluşturduğu AIOC konsorsiyumunda paya sahiptir. Böylece, geçiş hakkından kaynaklanacak ek gelir imkânının yanında, hisse sahibi olduğumuz yatırımlardan da kazanç sağlama gibi önemli bir avantaj doğmuş olacaktır. Proje sadece sahalardaki payımız açısından değil, hat yapılırken teçhizat, malzeme ve işçilik gibi, Türk özel sektörü için yeni iş ve ek istihdam imkânları yaratılarak ekonomimize katkıda bulunmaktadır.²⁴⁵

Hattın inşası Türkiye ekonomisine canlılık getirmiştir. Ulusal ekonomiye etkisi yanında, özellikle hattın güzergâhı üzerindeki illerimizin sosyoekonomik durumlarında iyileşmeler olmuştur. İstihdamdaki artış, bunların başında gelir. Fakat Türkiye için asıl kazanç, yeni başlamaktadır. Ceyhan yakın gelecekte dünya petrol piyasasının sayılı merkezlerinden biri haline gelecek, Türkiye özellikle liman hizmetlerinden büyük yararlar sağlayacaktır. Yaklaşık 20 milyar dolarlık büyük bir yatırımı harekete geçirecek boru hattı sayesinde ülkemizin yıllık ortalama 300 milyon dolar kira geliri elde etmesi beklenmektedir. Buna ilaveten AUPK'daki ortaklığından dolayı, Azerî-Çıralı-Güneşli bölgesi petrolünün üretiminden önemli bir kazancı olacaktır. Ayrıca petrolde dışa bağımlı olan ülkemiz, daha kolay ve ucuz ithalat imkânına kavuşacaktır. Nitekim hattan sevk edilen petrol miktarı 50 milyon ton/yıla çıktığında bunun yaklaşık 1/3 kadarının (15 milyon ton/yıl) Türkiye tarafından kullanılması öngörülmektedir.²⁴⁶

Türkiye'nin başlangıçtan bugüne keşfedilen üretilebilir petrol rezervi, yaklaşık 1 milyar varildir. Bu rezervin bugüne kadar yaklaşık % 70'i tüketilmiş olup, kalan bilinen rezerv 296 milyon varildir (41,8 milyon ton). Bu rezervin de yaklaşık % 70'i TPAO'ya aittir. Türkiye yılda yaklaşık 25 milyon ton ham petrol tüketmekte, bunun yaklaşık %90'ını ithal etmektedir. Yerli üretimin hızla düşmesi, ithalatın da giderek artması kapsamında, 2004 yılı için Türkiye'nin ham petrol ve petrol ürünleri dışalımına ödediği döviz miktarı²⁴⁷ yılda 6,6 milyar dolar civarındadır. Bununla birlikte 2005 yılı içersinde petrol fiyatlarındaki varil

²⁴⁴ Yanardağ, a.g.k., s.3

²⁴⁵ Yanardağ, a.g.k., s.4

²⁴⁶ Akpınar, a.g.m, s.243

²⁴⁷ Aklin, a.g.k.,s.229

başına ortalama 10 dolarlık bir artış, ülke bütçesine ek olarak yaklaşık 1,5-2 milyar dolarlık artışı getirmiştir. Özellikle gelecek öngörülerinde Türkiye'nin petrol ithalatının, 2010'da 48 milyon ton ve 2020'de 74 milyon ton düzeyine ulaşacağı tahmin edilmektedir. Petrol tüketiminin % 98-99'unu ithalatla karşılayacak Türkiye için, BTC boru hattından alınacak petrol arz güvenliği ve fiyat açısından da önem teşkil edecektir. Ayrıca Türkiye adına TPAO, üretici şirketlerin oluşturduğu AIOC konsorsiyumunda %6.75'lik paya sahiptir. Böylece geçiş hakkından kaynaklanacak ek gelir imkânının yanında, hisse sahibi olunan yatırımlardan da kazanç elde etme gibi önemli bir avantaj sağlanmış olacaktır. Hattın gerçekleşmesi ile geçiş ücreti ve sahalarındaki paydan dolayı elde edilecek önemli ölçüde gelirin yanında; taşıma maliyetlerinin minimuma indirilmesi, finansman ve taşıma ücretlerinden sağlanacak tasarruf gibi nedenlerle daha ucuza ham petrol temin etmek mümkün olacaktır. Böylece BTC hattından alınacak petrol ile ithalata bağımlı Türkiye'ye enerji arz güvenliğine yapılacak katkı açısından ciddi bir avantaj sağlanmış olacaktır.²⁴⁸

Aynı zamanda BTC boru hattı jeopolitik çerçevede bölgesel girdi sağlayacaktır. BTC boru hattı aracılığı ile Türkiye, Gürcistan gibi geçiş ülkeleri (enerji pazarlarına petrol ve gaz aktarımlarından dolayı geçiş ücreti ve Azerbaycan gibi üretici ülkeler de üretim geliri sağlayacaktır. Böylece bu ülkelere para akışı olacak ve geçiş ülkelerinin devlet bütçelerine ekonomik yarar sağlayacak ve bölge ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkileri güçlendirecektir. Aynı şekilde Rusya Federasyonu, Bakü-Novorosissk hattından elde ettiği gelir de azalacaktır. Örneğin transit geçiş ücretinden Türkiye yılda 100 milyon dolar kazanırken üretici konumunda olan Azerbaycan, üretim geliri olarak yılda, "2 milyar dolar, Gürcistan geçiş ücreti olarak yolda 500 milyon dolar gelir elde edecektir." BTC arzı çeşitlendireceği için Rusya Federasyonu' nun sahip olduğu boru hatlarına rekabet oluşturacaktır. Rusya Federasyonu'nun önüne bugüne kadar hiç yanaşmadığı fiyat konusunu gündeme getirecektir. Çünkü alternatif BTC projesinin boru hattı taşımacılığında yaratacağı rekabet, bu alandaki maliyetlerin düşmesine neden olacaktır. Böyle bir durumda Rusya Federasyonu'nun Bakü-Novorosissk hattından elde ettiği gelir azalacaktır. Aynı zamanda Hazar petrolü BTC boru hattı aracılığı ile Türkiye üzerinden Avrupa ve dış pazarlara taşınacağı için Rusya Federasyonu'nun bölgedeki monopol gücü kırılacak, dolayısıyla Rusya Federasyonu'nun bölgede boru hattı taşımacılığındaki önemi de azalacaktır.²⁴⁹

²⁴⁸ Aklin, a.g.k., s.230

²⁴⁹ Erdoğan, a.g.k., s.122

Yıllardır ülkemizin gündemindeki en önemli konularından birini oluşturan BTC petrol boru hattı sadece ülkemize yıllık 150 milyon dolar transit geçiş ücretini kapsayan önemsiz ve yararsız bir proje olarak değerlendirilemez. Stratejik ve uzun vadeli ekonomik yararları hayati öneme sahip bir projedir.²⁵⁰ Boru hatlarında uzun vadeli olarak transit geçiş ücretleri önemli ekonomik getirilerdendir. BTC ham petrol boru hattının tam kapasite ile çalışması durumunda ise 50 milyon ton/yıl Türkiye ye yıllık 150 milyon dolar transit geçiş ücreti getirisi olacağı hesaplanmaktadır. AIOC tarafından yapılan boru hattından taşınan her varil petrol için 0,4–0,5 dolar geçiş ücreti tespit edilmiştir. Bu durumda ton başına Türkiye' ye ödenen transit geçiş ücreti ortalama 3–3,5 dolar civarındadır. Ancak BTC ham petrol boru hattının getirilerinin cüzi miktardaki transit geçiş ücretinden ibaret olarak düşünülmemelidir. Hattın son bulunduğu Ceyhan limanının ise hem Hazar hem Ortadoğu petroleri ile yakınlık, elverişli iklim koşulları, yükleme kolaylıkları ve işletme tecrübesi gibi avantajlarla, dünyanın önde gelen petrol merkezlerinden biri haline gelmektedir.

Bunlardan daha önemlisi BTC ham petrol boru hattı Hazar petrolerine sahip ülkelerinin enerji kaynaklarını güvenli, kesintisiz ve değerinde ücret ihraç edebilme imkânına sahip olacaklarından ekonomik olarak kalkınacaktır. Bu ülkelerin kalkınması durumunda daha Türkiye ile çok yönlü ticaret imkânları artacaktır. Dolayısı ile başta Gürcistan ve Azerbaycan Türkiye den yüksek oranda ithalat yapmaktadırlar. Bu da Türkiye nin ihracat hacminin yükselmesini sağlamaktadır. Nitekim Irak – Türkiye arasındaki petrol boru hattı, yapımından 1990 yılındaki BM ambargo kararına kadar gayet randımanlı işletilmiş ve her iki ülke ekonomisine katkı sağlamıştır. Irak'a uygulanan ekonomik ambargo kararından sonra ise Türkiye'nin yalnız Kerkük – Yumurtalık petrol boru hattından 40 milyar dolar zarara uğradığı düşünüldüğünde böyle bir enerji nakil sisteminin ülkemiz ekonomisi için ne kadar büyük bir öneme sahip olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.²⁵¹

4.2. Petrol İhtiyacını Karşılama

Petrol bakımından yeterli kaynağa sahip olamayan Türkiye'nin söz konusu kaynaklara yakın bir coğrafyada bulunması enerji temininde büyük avantajlar sağlayabilir. Bu avantajlardan yararlanabilmek için uzun vadede çıkarlarımızı koruyacak, hızlı ve dengeli bir

²⁵⁰ Çaylı, a.g.k., s.101

²⁵¹ Çaylı, a.g.k., s.107

ekonomik büyüme sağlayacak, hızla artacağı tahmin edilen enerji ihtiyacını gerektiği biçimde karşılayacak çözümlerin ve politikaların üretilmesinin zorunlu olduğu değerlendirilmektedir.²⁵²

BTC hattı içinde ve Ceyhan terminalindeki ham petrol sayesinde, kriz zamanlarında arz esnekliği sağlamak üzere, Türkiye'nin stratejik petrol stok kapasitesi de artacaktır. Ayrıca, Proje ile Ceyhan Terminali önemli bir uluslararası petrol piyasası merkezi haline gelirken; yaratılan sinerji ile Mersin ve İskenderun limanları da hızla canlanacaktır.²⁵³ Türkiye'nin karşılaşılabileceği ya da dünyadaki gelişmelere bağlı olarak olabilecek petrol krizlerine karşı arz esnekliğinin sağlanması açısından hattın sona erdiği Ceyhan Limanı'nda, ham petrol sayesinde ülkenin stratejik stok kapasitesi de artmış olacaktır.²⁵⁴

Ekonomik etkileri kısaca gözden geçirilirse, hattın gerçekleşmesi ile geçiş ücreti ve sahalardaki payımızdan dolayı önemli ölçüde gelir elde edilecek; taşıma maliyetlerinin minimuma indirilmesi, finansman ve navlun ücretlerinden sağlanacak tasarruf gibi nedenlerle daha ucuza ham petrol temin etmek mümkün olacaktır. BTC hattından alınacak petrol ile ithalata bağımlı ülkemizin enerji arz güvenliğine yapılacak katkı açısından da çok ciddi bir avantaj tesis edilmiş olacaktır.²⁵⁵ Hattın gerçekleşmesi ile geçiş ücreti ve sahalardaki paydan dolayı elde edilecek önemli ölçüde gelirin yanında; taşıma maliyetlerinin minimuma indirilmesi, finansman ve taşıma ücretlerinden sağlanacak tasarruf gibi nedenlerle daha ucuza ham petrol temin etmek mümkün olacaktır. Böylece BTC hattından alınacak petrol ile ithalata bağımlı Türkiye'ye enerji arz güvenliğine yapılacak katkı açısından ciddi bir avantaj sağlanmış olacaktır.²⁵⁶

4.3 Ekonomik Taşıma

Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde; BTC boru hattı ile Türkiye'nin ucuz ham petrol temin edebilmesi mümkün olabilecektir. Bunun en önemli sebebi ise taşıma ve nakliye

²⁵² Kaynak, a.g.k., s.4-7-6

²⁵³ Yanardağ, a.g.k., s.4

²⁵⁴ Aklin, a.g.k., s.230

²⁵⁵ Pala, C., 21.yy Dünya Enerji Dengesinde Petrol Ve Doğalgazın Yeri Ve Önemi; Hazar Boru Hatlarının Kesişme Noktasında Türkiye", s.36

²⁵⁶ Aklin, a.g.k., s.230

maliyetlerinin azaltılacak olmasıdır. Yılda 50 milyon tonluk maksimum kapasiteye ulaşıldığında Türkiye, bu petrolün en az 1/3'ünü ya da 15 milyon tonluk bölümünü almayı planlamaktadır. Türkiye, 2006 yılı ilk yarısında devreye giren BTC boru hattından doğrudan ve dolaylı kazançlar sağlamaktadır. Aynı zamanda tarihsel süreçte Irak-Türkiye ham petrol boru hattının ambargo nedeniyle kapalı kalmasından dolayı Türkiye, ekonomik olarak büyük kayıplarla karşılaşmıştır. BTC boru hattı, bu şekilde Türkiye'nin arz çeşitlendirmesine yönelik olarak da gelecek açısından oluşabilecek benzer durumlara karşı stratejik açıdan önem taşımaktadır.²⁵⁷ Türkiye'nin, bu projeden "geçiş vergisi ve işletmecilik hizmetleri" karşılığında taşınacak kapasiteye bağlı olarak, ilk 16 yılda ortalama 200 Milyon dolar ve 17 ila 40. yıllar arasında ise ortalama 300 milyon dolar civarında yıllık gelir elde etmesi beklenmektedir.²⁵⁸

²⁵⁷ Aklin, a.g.k.,s.229

²⁵⁸ Aklin, a.g.k., s.229

IV. BÖLÜM

PETROL BORU HATLARININ TÜRKİYE’NİN DIŞ İLİŞKİLERİNDEKİ YERİ

1989’da Doğu Bloğunu örten Demir Perde’nin yıkılması, arkasından SSCB’nin 1991’de kendisinin de beklemediği bir şekilde dağılması, her şey bir yana Türkiye için 1923’te duran tarihi yeniden çalıştırmıştır. Türkiye’nin bu tarihi, kendi çıkarları doğrultusunda kullanması ve yönlendirmesi gerekmektedir.²⁵⁹

Tarihi yönlendirmek, geleceği çizmek için bu yeni ve büyük boşluğun, Dünya’ya sunduğu yeni olanaklardan biri de zengin enerji kaynaklarıdır. Özellikle anayurt Orta Asya’daki Türk Cumhuriyetleri’nde bu kaynaklara, doğal olarak Türkiye de ilgisini sakınamaz. Güneşin her yönündeki stratejik, politik, ekonomik ilişkinin merkezindeki Türkiye için bu ikinci bir fırsattır. Cumhuriyet için feda ederek bir kez kaçırdığımız paylaşım bir kez daha kaçırılmamalıdır. Bu aynı zamanda Türkiye’yi Balkanlardan Avrasya’ya, Avrupa’dan Ortadoğu’ya taşıyarak ülke kademesi atlattırarak bir dünya fırsattır. Politikamızı dünya ölçeğinde kurduracak önemli bir araçtır. Bir anlamda Türkiye’nin stratejik geleceğidir. Ürettiğimiz projeler en kısa yolu, en düşük maliyeti ve bunu çeşitli ülkelere paylaştırarak sorunu çözebilir; fakat teknik mükemmellik yetmemektedir. Eğer bu enstrümanı, diğer politikalarla birlikte destekleyebilirsek, gerçekleşmemesi için bir neden yoktur. Tek başına boru hattını savunmak da etkili olmamaktadır. Onu kuvvetlendirecek diğer stratejik konularda da girişimlerde bulunmalıyız. Türkiye bölgenin güvenlik ve ekonomik organizasyonlarının yanı sıra, ulaşım bağlarını da kendisine çekecek politikalar üretmelidir. Bu girişimlerin özünü ise Avrasya-Batı ilişkisini, Türkiye üzerinden sağlamak olmalıdır.²⁶⁰

Türkiye’nin en azından bunu değerlendirmemesi onu zengin avantajların fakir kullanıcısı konumuna sokmaktadır. Oysa Balkanlar’da, Avrasya’da, Ortadoğu’da kısaca çevremizde kullanabileceğimiz avantajlar doğmakta ve biz bunlardan gerektiği gibi yararlanamıyoruz. Çünkü günlük iç politikamız içinde bunlar yok olup gitmektedir. Bu stratejik yatırımlar ile ülkenin yeni ekonomik ve mekansal düzeni gerçekleştirileceği gibi kentlerimizin geleceği de etkilenecektir. Dünya ile ekonomik bütünleşmenin yani

²⁵⁹ Gül., A. A., Avrasya Boru Hatları Ve Türkiye, İstanbul, 1995, s.87

²⁶⁰ Gül, a.g.k., s.87

globalleşmenin faydalarını ülkemize de aktarmanın ve kentlerimizi yönlendirmenin araçlarını yaratmamız gerekir.²⁶¹

1. Küresel İlişkilerdeki Yeri

ABD ve AB arasında süren enerji rekabeti, Büyük Ortadoğu Projesi'nin gündeme gelmesiyle birlikte tüm açıklığı ile ortaya çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle rekabetin enerji boyutunda yaşanacak yeni gerilimlerin ilk sinyalleri şimdiden alınmaya başlanmıştır. ABD'nin, dünyanın çeşitli bölgelerindeki siyasi uyuşmazlıklara ve fiziki çatışmalara müdahaleci bir anlayışla dahil olması ve söz konusu bölgelerin ekonomik ve/veya jeostratejik önemde olmaları bu yaklaşımı doğrulamaktadır. Kuzey Afrika ve Ortadoğu başta olmak üzere Dünyanın çeşitli bölgelerinde süren bu “siyasi coğrafyayı yeniden düzenleme” çabası ABD ve AB'yi çoğu kez karşı karşıya getirme potansiyeli taşımaktadır. Bu doğrultuda ABD-AB ilişkilerinin odağında tartışmasız bir şekilde enerji kaynaklarının etkin paylaşımının yer aldığı anlaşılmıştır. Bazı enerji kaynaklarında ise paylaşımından daha çok;

- Enerji kaynaklarına sahip olma,
- Enerji kaynaklarında tekel yaratma,
- Enerji taşıma yollarını kontrol etme,
- Enerji ticaretini kontrol altına alma mücadelesinin çok yönlü olarak sürdüğü yönünde emareler mevcuttur. ²⁶²

Küreselleşme, bu mücadelenin her yönü üzerinde hızlandıran etki yaratmıştır. Bu bağlamda, büyük enerji şirketleri ve çok uluslu sermaye grupları dünya enerji ticaretini kendine en uygun koşullar ve alt yapı ile pazar/piyasa olarak gördükleri dünya coğrafyasına yaymak için çabalamaktadırlar.²⁶³

Konuya ABD ve AB'nin somut enerji ihtiyacı açısından bakıldığında ortaya çıkan tablo; gerek ABD'nin gerekse AB'nin enerji kaynakları üzerinde "proaktif" bir anlayışla

²⁶¹ Gül, a.g.k., s.88

²⁶² Koç, M., “Dünya Enerji Rekabetinde Yeni Boyutlar”, Jandarma Dergisi, Sayı 111, Ankara, 2006, s.52

²⁶³ Koç, a.g.m., s.52

enerji sorunlarını aşmaya çalıştıklarını, petrol ve gaz konusundaki ithalat bağımlılıklarını asgari seviyeye düşürme gayreti içinde olduklarını göstermektedir.²⁶⁴

Dünyadaki toplam enerji miktarının yüzde 25'inden fazlasını tüketen ABD, tüketiminin % 40'a varan kısmını petrole, geri kalan kısmını ise gaz ve kömüre bağlamak suretiyle, kendi petrol rezervleri ile ancak 20 yıl gibi bir süre idare edebileceğini öne sürmektedir. Bu çerçevede yurtiçi petrol üretimini sürekli azaltan ABD, gazdaki ithalat oranını artırmaktadır. Bu genel görünümünden varılacak en temel sonuç; ABD'nin enerjideki dış ticaret açığının gün geçtikçe artacağıdır. Bu büyümenin yanında OPEC üyesi ülkelere ve başta Suudi Arabistan olmak üzere Ortadoğu ülkelerine bağımlılık ABD'nin global politikalarını şekillendirici bir etki yaratmaktadır.²⁶⁵

ABD ve AB açısından çizilen bu genel tablo başlangıçta belirttiğimiz "enerji havzalarına nüfuz etme ve kontrol etme" rekabetinin hangi boyutlarda olduğunu daha net göstermektedir. "Enerjinin Sahalarının Denetimi" olarak da tanımlanabilecek bu girişimler, dış politik tavrın üzerinde etki yaratan "yaşamsal çıkar alanlarının korunması" stratejisi olarak öne çıkmaktadır. Bu kapsamda yaşamsal çıkarların korunması adına askeri güç kullanımı çok yönlü savaş olarak tanımlanabilecek girişimler, dış politikanın ayrılmaz bir yönünün teşkil eder hale gelmektedir.²⁶⁶

Kanıtlanmış petrol rezervleri incelendiğinde, Ortadoğu'da 2004 yılı başı itibariyle yaklaşık 726,6 milyar varil gibi bir rezervin bulunduğu görülmektedir. Bu miktarı sırasıyla 105,9 Milyar Varil ile Avrupa ve Avrasya, 102,2 Milyar Varil ile Güney ve Orta Amerika, toplam 210 Milyar Varil ile de Afrika, K.Amerika ve Asya Pasifik Bölgesi izlemektedir. Veriler, yaşamsal çıkar alanının nereye odaklandığını bir kez daha gözler önüne sermektedir. Gerek ABD gerekse AB, petrol kaynağı merkezli bu yaşamsal çıkar alanında;

- Özellikle körfezi kontrol edecek bir güç istememektedirler.
- En azından petrol rezervinin tükendiği güne kadar bölgenin siyasal yapısı üzerinde etki yaratacak sürpriz gelişmeleri önlemek arzusundadırlar.
- Siyasal yapıları kendi enerji politikaları çerçevesinde şekillendirmek niyetindedirler.

²⁶⁴ Koç, a.g.m., s.52

²⁶⁵ Koç, a.g.m., s.52

²⁶⁶ Koç, a.g.m., s.53

Yukarıda belirtilen bu üç ana yaklaşım, enerji rekabetindeki üç önemli uluslararası politik yaklaşımı oluşturmaktadır. Ancak, ABD ve AB'nin belki de yeterince öngöremediği dördüncü boyut olan "Terörizm" boyutu, şimdiden enerji politikalarının merkezine yerleşmiş durumdadır. Küreselleşmenin yarattığı bazı sınırlı etkiler nedeniyle enerji bölgeleri ve sahalarının etrafında oluşan "çökmüş devletler" ve "devletsiz alanlar", örgütlü ve çıkar amaçlı suçlara ve dolayısı ile terörizme kaynaklık eden bölgeler haline dönüşmüşlerdir. Petrol, su kaynakları, stratejik madenler ve enerji taşıma yollarının geri bölgelerinin böylece tehdit altına girmesi ABD ve AB'nin bölgede farklı stratejiler geliştirmesine yol açmıştır. Bunun sonucu olarak meydana çıkan; çok yönlü ikili ilişkiler, çok boyutlu politikalar ile gizli ve örtülü birliktelikler enerji savaşlarının mevcut boyutlarının artmasına neden olmaktadır.²⁶⁷

Petrol açısından taşıdığı öneme rağmen Suudi Arabistan askeri bir güç olmadığı için, ABD'nin dünyanın bu bölümündeki iki güçlü noktası –Ortadoğu'nun Arap olmayan iki devleti, her ikisi de SSCB ile sınırdış İran ve Türkiye oldu.²⁶⁸

Başta ABD olmak üzere Batı, gerek alternatif kaynak alanı yaratma gerekse de alternatif güzergâh oluşturma açısından Bakü-Tiflis-Ceyhan hattına siyasî ve ekonomik destek sağlamaktadırlar. Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'nin Batı'ya yakın tutumları bu düşüncenin oluşmasında önemli bir etkiye sahiptir.²⁶⁹

1.1. Türkiye ABD İlişkilerindeki Yeri

Türkiye'nin ulusal enerji piyasasında sahip olduğu kritik rolün, gelecekte Türk dış politikasında da izdüşümlerini görmek mümkün olacak. Günümüzde Avrupa Birliği ve ABD'nin enerji politikalarında nüanslar haricinde pek farklılaşmalar olmasa da, uzun vadede bu iki küresel güç bölgemizde önemli sorunlar yaşayabilir. Daha şimdiden Üretim Paylaşımı Anlaşmaları'nın (Production Sharing Agreement) dolar ile mi yoksa avro ile mi yapılması tartışmaları, transatlantik düzlemde kızışmaya başladı.²⁷⁰ ABD hem Rusya'yı hem de İran'ı bay-pas eden doğu-batı koridoru hattını savunmuş ve Hazar petroleri için Azerbaycan'dan

²⁶⁷ Koç, a.g.m., s.53

²⁶⁸ Lacoste, a.g.k ,s.74

²⁶⁹ Olgay, a.g.k., s.3-20

²⁷⁰ <http://www.radikal.com.tr.haber.php?haberno=210560> (13.01.2010)

başlayan Gürcistan'ı geçerek Türkiye'ye gelen Bakü-Tiflis - Ceyhan petrol boru hattının yapımında etkili olmuştur. Bu rota ABD için önemlidir, çünkü NATO'nun önemli üyelerinden biri olan Türkiye'yi Amerika'nın Hazar'daki başlıca müttefiki Azerbaycan'a bağlamaktadır.²⁷¹

Hegemonyasını güçlendirmeye çalışan ABD için 21'nci yüzyılda asıl mücadele edilecek güçler Rusya ve Çin olacaktır. Hazar enerji kaynakları üzerinde seyreden düşük yoğunluklu stratejik rekabet içerisinde ABD'nin Rusya'nın bölgedeki nüfuzunu kırabilmek için "çoklu boru hatları" politikasını devam ettireceği beklenmektedir. Bu bağlamda ABD'nin Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı için verdiği desteği Türkiye'den geçen Bakü-Tiflis-Erzurum ve Hazar geçişli doğal gaz boru hatları için de devam ettireceği değerlendirilebilir. ABD böylece NATO'nun önemli üyelerinden birisi olan Türkiye ile Kafkaslardaki müttefiki Azerbaycan'ı birbirine bağlamış olmaktadır. Ancak bu hatların geleceği ABD'nin Hazar'ın statüsü sorunun çözümüne vereceği destekle ve bu konuda ne derece etkili olabileceği ile doğru orantılı olacaktır.²⁷²

Amerikan yönetimi 11 Eylül sonrası, kendilerine yönelik asıl tehlikenin bu bölgeden geldiği ve bölgenin ciddi anlamda "elden geçirilmesi" gerektiği Amerika ve müttefikleri açısından dünyanın güvenle yaşanabilir bir alan olmasındaki en önemli adım olarak ortaya kondu. Nitekim Afganistan ve Irak müdahalelerinin bu açıdan, önceden belirlenmiş hedefler oldukları her iki ülkenin anahtar coğrafik konumları dikkate alındığında anlaşılacaktır. Amerika'nın bölgede egemenlik planlarının 11 Eylül öncesine dayandığı ve 11 Eylül saldırılarının bu süreci hızlandırdığı gün geçtikçe daha fazla kabul gören bir yaklaşım olmaktadır.²⁷³

Eğer, ekonomik ve sosyal koşullar düzeltilir ve demokrasiye geçiş sağlanırsa, yönetime katılım olanağı bulan ve refah düzeyi yükselen Ortadoğu halkları, Batı'yı tehdit eden eylemlere destek vermeyecekler, kökten dinci akımlar zayıflayacak, terör örgütleri çökecek ve ucuz petrolün Batı pazarlarına istikrarlı biçimde aktarılması güvence altına alınacaktır.²⁷⁴

²⁷¹ Yılmaz, a.g.k., s. 136

²⁷² Yılmaz, a.g.k., s.209

²⁷³ Aklin, a.g.k., s.202

²⁷⁴ Aklin, a.g.k., s.202

Türkiye'nin; ABD, AB ve Rusya gibi büyük güçleri ve bunlar arasındaki ilişkileri göz önüne alması da gerekmektedir. Petrol stratejileri bakımından Rusya'nın, özellikle Türkiye'yi önemli bir rakip görmesinin yanında ABD'nin vazgeçilmez müttefiki olarak da değerlendirmektedir. Bütün bunların yanında küresel rekabet alanında Rusya'ya rakip olarak; Orta Doğu, Hazar Havzası ve Orta Asya'nın zengin hidrokarbon rezervlerinin, başta Avrupa olmak üzere farklı piyasalara ulaştırılması ve buna bağlı olarak yürütülen çoklu boru hatları projelerinin oluşturulmasında; ABD bölgede Rusya'nın elinde bulundurduğu enerji gücünü, Türkiye'ye vereceği destekle zayıflatma amacını taşımaktadır. Bu kapsamda daha önce ayrıntılı olarak ele alınan bu stratejisi ile ABD, aynı zamanda Rusya'nın ekonomik gücünü siyasi güce dönüştürmesine yönelik imkânlarını ortadan kaldırmayı da hedeflediği öngörülmektedir. Bu açılım stratejilerinde Türkiye ise, BTC petrol boru hattına benzer elde edeceği kazanımlara yönelik politikalar ortaya koyabilmelidir. Böylelikle hem siyasi hem de ekonomik olarak bir potansiyele sahip olabilecek Türkiye, bölgede sadece Karadeniz'den Rusya aracılığıyla değil, aynı zamanda Akdeniz'den de petrol ve doğalgazın farklı pazarlara ulaştırılmasına yönelik bir stratejiyi, diğer devletlerin de desteğini alarak geliştirmesi gerekmektedir.²⁷⁵

ABD'nin Irak'a müdahale sonrası gelişen süreçle birlikte, Türkiye'nin ortaya koyduğu strateji ve politikaların dikkatle incelenmesinin yanında Türkiye'nin petrol politikalarında önemli bir role sahip olmasını sağlayan BTC petrol boru hattının ortaya çıkardığı tablo ve buna bağlı olarak da hem Rusya hem de ABD olmak üzere, rekabet alanında ortaya konulan tutumlarının farklı açılardan değerlendirilmesi de gerekmektedir. Bunun yanında özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte Türkiye'nin Orta Asya ile ilişkilerinin tam olarak gelecek stratejilerinde değerlendirilememesinin yarattığı günümüz şartlarında, bölgenin başta petrol olmak üzere zengin rezervlere sahip olmasının; gelecek öngörülerinde rekabet alanının odak noktasını oluşturacağı da göz önüne alındığında, bu değerlendirmelerin objektif olarak yapılması gerekmektedir.²⁷⁶

Rusya'nın özellikle bölge içinde etkisini azaltacağı ve İran'ı devre dışı bırakacağı için, ABD bu hattı açıkça desteklemiştir. Bu hattın sona ermesi ve petrol akışının başlaması ile birlikte aynı zamanda ABD'nin önemli müttefiki konumundaki Türkiye'nin bölge coğrafyası

²⁷⁵ Aklin, a.g.k., s.202

²⁷⁶ Aklin, a.g.k., s.207

içinde güçlü konuma gelebilmesi öngörülmektedir.²⁷⁷ ABD'nin bölgede İran'ı devre dışı bırakacak projeleri desteklemesi faktörleri, Türkiye'nin ortaya koyabileceği hem ekonomik hem de politik açılımlarla birleştirildiğinde, Türkiye bölgede bu açıdan güçlü bir konumda yer alabilecektir. Türkiye'nin ortaya koyacağı istikrarın yanında, uygun transit geçiş güzergâhları ve ticaretteki avantajlarını ortaya konulacak farklı hatlara karşı ABD'nin vereceği destekle birleştirmesi halinde, sadece BTC petrol hattı ile değil aynı zamanda yapılacak çoklu petrol boru hatları ile konumunu güçlendirebileceği öngörülmektedir.²⁷⁸

Uluslararası ilişkiler açısından bakıldığında BTC boru hattının tamamen stratejik bir tercih doğrultusunda gerçekleşmiş bir proje olduğunu görürüz. “Doğu-Batı enerji koridoru” ekonomik değil politik amaçlara yöneliktir. Çünkü günümüz dış politikasında birbirleri ile ticari iş yapan devletlerin ilişkilerinde ekonomik boyut öne çıkmaktadır. Bu petrol ve enerji projelerinde böyledir. Oysa ABD, BTC projesinde ekonomik boyutu atlamıştır. Çünkü uluslararası boru hattı projelerinde boru hattının ekonomik açıdan cazip olması, o hattın inşası için yeterli değildir. Burada büyük devletlerin stratejik çıkarları ve uluslararası güç dengeleri belirleyici olmaktadır. BTC projesi de stratejik ve siyasal açıdan önemli bir projedir. Çünkü petrolün üretimi kadar petrol boru hatlarının güzergâhında siyasetin belirlenmesinde etkili olmaktadır.²⁷⁹

Avrasya stratejisi gereği orta Asya ve Kafkaslarda ekonomik ve siyasi çıkarlarını korumak aynı zamanda buradaki stratejik enerji kaynaklarını ve bunların geçiş güzergâhına sahip olmak isteyen ABD, BTC projesini gerçekleştirmek için bölgesel güç ve NATO müttefiki olan Türkiye üzerine oynamıştır. Hazar Havzasındaki siyasi stratejik ekonomik çıkarları ABD ile örtüşen Türkiye ve diğer bölge ülkesi Gürcistan ile üretici ülke konumundaki Azerbaycan ABD ekseninde buluşmuşlardır. BTC boru hattı bu üç devletin ortak projesi ABD'nin bölgedeki stratejik hesabı Avrasya'daki güç dengelerini kökünden değiştirmektedir. Bu nedenle ABD hazar havzası petrolün Rusya Federasyonu üzerinden geçmeyen boru hatları ile dünya pazarlarına taşınmasını gerçekleştirerek Rusya Federasyonu'nun bölgedeki tekeline kırmak ve hazar petrollerini denetimi altına almak istemiştir. Aynı zamanda Avrasya coğrafyasında Sovyet sonrası statükonun kalıcı olmasını sağlamak istemiştir. Ancak bu durumda yeni devletlerin Rusya Federasyonu karşısında

²⁷⁷ Aklin, a.g.k., s.210

²⁷⁸ Aklin, a.g.k., s.257

²⁷⁹ Erdoğan, a.g.k., s.117

bağımsızlıkları güçlenmiş olacak, hem de petrolün transit geçişinden gelir sağlayarak ekonomik varlıklarını çoğaltabileceklerdi.²⁸⁰

BTC boru hattı Türkiye açısından olduğu kadar Azerbaycan ve Gürcistan içinde yaşamsal önemdedir. Çünkü bu iki ülke ABD' nin bölgeye girmesiyle Rusya Federasyonu'nun ülkeleri üzerindeki baskısını dengeleyebileceklerdir.²⁸¹ ABD'nin petrol fiyatları üzerinde uygulayacağı stratejiler bağlamında iki senaryo düşünülmüştür. Birinci senaryoya göre, ABD yakın gelecekte, petrol fiyatlarının düşmesine sıcak bakmayacaktır. Hem kendi rezervlerinin ekonomik bir biçimde kullanılması hem de OPEC dışında petrol üreten ülkelerin üretimlerini sürdürebilmeleri için bu husus vazgeçilmez bir önem arz etmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin de, yakın gelecekte, düşük maliyetli petrol temin etme imkânı daha da zorlaşacaktır.²⁸²

ABD, kendisine çok yakın ekonomik kaynak merkezlerinin kullanılmasına öncelik vermekte, böylece OPEC'e bağımlılığını artırmamaya çalışmaktadır. Türkiye'nin de benzer şekilde, hem petrol hem de doğalgaz ithalâtında çeşitlilik yaratmaya yönelik çalışmalar yapmasında fayda mütalâa edilmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'nin Ahvaz (İran)-İskenderun boru hattı ile petrol ithali, Irak ve Mısır'dan doğalgaz alımı gibi projelere ağırlık verebileceği kıymetlendirilmektedir.²⁸³

Petrol stratejilerinde ABD, özel bir konumda yer almaktadır. Diğer sanayileşmiş ve küresel rekabetteki ülkelerle ABD arasındaki en büyük fark, tarihsel altyapı ile mevcut tüketim paylarıdır. ABD stratejilerinde petrol çıkarlarının düzenlenmesi ve korunması, tarihsel bir öneme sahiptir. Yüksek petrol tüketimi ile birlikte artan ithalat bağımlılığı, dış politika üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Ülke dışındaki petrol çıkarlarını savunmak, ABD dış politikasının öncelikli konularından birisi olarak yer almaktadır. Petrol ihraç eden, özellikle de Orta Doğu'daki ülkelerle ilişkilerde, Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan büyük ülkelerle küresel enerji stratejilerinde, olduğundan çok daha fazla rekabet içinde olan ABD, aynı zamanda enerji ve bu kapsamda da petrol arzının güvenliğini; diplomatik ve ekonomik iliksilerle nitelendirilebilecek birçok faktörle sağlamaktadır. Bu faktörler:

²⁸⁰ Erdoğan, a.g.k., s.117

²⁸¹ Erdoğan, a.g.k., s.117

²⁸² ATASE, "ABD'nin Petrol Politikaları", Ankara, 2002, s.12

²⁸³ ATASE, "ABD'nin Petrol Politikaları", Ankara, 2002, s.12

- Coğrafi yakınlık,
- Serbest ticaret anlaşmasından karşılıklı boru hatları varlığı,
- Karşılıklı enerji sektör yatırımları,
- Güvenlik taahhüdünün tutulması,
- Her türlü durumda sürecek, güvenilir ihracatçı ülkelerle petrol arz ilişkileridir.

ABD dış politikası ile ABD petrol stratejileri ve çıkarları arasında, hedefler paralelinde ortak önemli ilişkiler mevcuttur. Yabancı petrol kaynaklarına ulaşabilme ve erişebilme, ABD için birçok kez ulusal güvenlik konusu olarak belirtilmiştir. ABD, petrolün keşfi ile başlayan süreçte petrol politikalarını ve stratejilerini oluşturmada jeopolitik çeşitlilikleri ön planda tutmuştur. Günümüzde de öncelikle Orta Doğu olmak üzere Orta Asya ve Hazar Havzası gibi üretim, aynı zamanda rezerv bakımından zengin bölgelerdeki etkinliğini sürdürmekte olup, özellikle rekabet unsurları bakımından da; maliyet, üretim ve arz sürekliliğini de dikkate alarak hareket etmektedir.²⁸⁴

ABD'nin stratejilerinde BTC açısından problemi; petrol geçişi için seçilen ortaklar Gürcistan ve Türkiye'nin dağıtım için belki de zayıf bir pozisyonda olmalarıdır. Türkiye geçmişte yaşamış olduğu ekonomik kırılganlıklarına benzer riskleri taşımasının yanında, aynı zamanda Hazar ve Orta Asya petrolünün Türkiye üzerinden geçişindeki BTC hattında, tıpkı Irak petrol boru hatlarına yönelik olarak yapılan sabotaj ve terörist saldırılar gündeme gelebilecektir. Gürcistan'ın zayıf bir bağlantı noktası kapsamında; hem politik hem de askeri açıdan zayıf bir devlet olmasının yanında, Ermenistan'la yaşanabilecek olası ilişkilerde yaşanacak problemlerde, Rusya'nın Ermenistan ile ortak hareket edebilecek politikalar izlemesi ABD için risk olarak değerlendirilmektedir.²⁸⁵

ABD'nin küresel petrol stratejisinde, bölge içerisinde Türkiye'nin çift fonksiyonu vardır. Türkiye; taşıma güzergâhı olduğu kadar aynı zamanda bölgede askeri bir güçtür ve Soğuk Savaş süresince Sovyetler Birliği'ne, Körfez Savaşı süresince de Irak'a karşı ABD'nin yakın bir müttefiki olduğunu kanıtlamıştır. Bununla birlikte ortaya çıkan tabloda Avrupa Birliği ile olan sorunları, Türkiye'nin ABD ile olan ilişkilerini de kuvvetlendirmiştir.²⁸⁶

²⁸⁴ Aklin, a.g.k, s.109

²⁸⁵ Aklin,a.g.k,s.133,134

²⁸⁶ Aklin,a.g.k,s.208

BTC ve Kerkük-Yumurtalık petrol boru hatları, petrol bölgelerini Türkiye'nin Akdeniz'deki limanlarına bağlamaktadır. Daha maliyetli olmasına rağmen birkaç sebepten dolayı Türkiye; Hazar Havzası ve Orta Asya petroleri için ABD'nin tercih ettiği transit rotasıdır. Askeri açıdan güçlü ordusuyla Türkiye, Orta Doğu'daki ABD kuvvetlerini destekleyebilecek ve hatta onun yerine geçebilecek askeri kapasite ve güce sahiptir. Özellikle İsrail ile askeri anlaşmaları ve ittifakı açısından Türkiye, geçmişte Suriye için olduğu gibi diğer bölge ülkeleri açısından potansiyel rakip ya da tehdit olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda Türkiye, petrol geçiş yollarını savunmak amacıyla Kafkaslara müdahale etme potansiyeline de sahiptir. Sıralanan tüm bu değerleriyle Türkiye'nin, Orta Doğu'da ABD için olağan ve önemli bir müttefik olduğu değerlendirilmektedir.²⁸⁷

“Doğu-batı Enerji Koridoru”nun Gürcistan'dan geçmesi nedeniyle enerji yollarının güvenliğinin sağlanması ve bölgedeki enerji dengelerinin korunması konularında çıkarları örtüşen ABD ve Türkiye ilişkileri Kafkaslarda Sovyet sonrası dönemde ivme kazanmıştır. Çünkü ABD'nin Hazar enerji kaynakları ve bu kaynakların geçiş güzergâhlarının kontrolü ve güvenliğinin sağlanması yolundaki enerji politikaları bölgede Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan ile iş birliği yapmasını zorunlu hale getirmiştir. Bulunduğu jeopolitik ve stratejik konumuyla Avrasya coğrafyasının dışında kalamayacağını anlayan Türkiye, Hazar enerji kaynaklarından yararlanmak istemiştir. Türkiye'nin bölgedeki stratejik çıkarları Kafkaslarda bir rekabet yarattığı için Türkiye bölgedeki Rusya Federasyonu'nu karşısına almadan ABD ile ilişki içine girmiştir. Kafkaslarda Türk-ABD ilişkileri BTC Boru Hattı'nın geçiş güzergâhında yer alan Gürcistan da etkin bir konuma gelirken bu işbirliği iki taraf için de yararlı olmuştur.²⁸⁸

Türkiye; Hazar Havzası ve Orta Asya petroleri için ABD'nin tercih ettiği transit rotasıdır. Askeri açıdan güçlü ordusuyla Türkiye, Orta Doğu'daki ABD kuvvetlerini destekleyebilecek ve hatta onun yerine geçebilecek askeri kapasite ve güce sahiptir. Özellikle İsrail ile askeri anlaşmaları ve ittifakı açısından Türkiye, geçmişte Suriye için olduğu gibi diğer bölge ülkeleri açısından potansiyel rakip ya da tehdit olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda Türkiye, petrol geçiş yollarını savunmak amacıyla Kafkaslara müdahale etme potansiyeline de sahiptir. Sıralanan tüm bu değerleriyle Türkiye'nin, Orta Doğu'da ABD için olağan ve önemli bir müttefik olduğu değerlendirilmektedir.²⁸⁹

²⁸⁷ Aklin, a.g.k., s.208

²⁸⁸ Erdoğan, N., BTC (Bakü-Tiflis-Ceyhan) Ham Petrol Boru Hattı'nın Siyasi Boyutu, İstanbul, 2004, s.123.

²⁸⁹ Aklin, a.g.k., s.206

Büyük Ortadoğu Projesinin sınırları Kuzey Afrika'dan Kafkasya'ya, oradan Güneydoğu Asya'ya ve Sina yarımadasının güney ucuna kadar uzanmaktadır. Bölgede yer alan ülkelerin sahip olduğu petrol ve doğalgaz miktarlarına baktığımızda “Büyük Ortadoğu Projesi” diye adlandırılan coğrafyanın, dünya petrol yataklarının ve doğal gaz rezervlerinin büyük kısmına sahip olduğunu görmekteyiz. ABD'nin, Büyük Ortadoğu Projesi'nin gerekçelerinden birisinin (ve en önemlisinin) petrol cazibesi olduğunu söylemek de bu doğrultuda, doğru bir savunudur.²⁹⁰

1.2. Türkiye AB İlişkilerindeki Yeri

Başta gaz olmak üzere gün geçtikçe yükselen enerji talebi, AB'nin dışa bağımlılığını artırmaktadır. Veriler AB'nin petroldeki ithalat oranının 2030'larda % 90'a, gazda ise % 70'e yükseleceğini, kömürde ise % 100 gibi bir orana dayanacağını işaret etmektedir. Politik anlamda istikrarsız ülkelerden yapılan bu ithalatın ne kadar "sürdürülebilir" olduğu ise tartışmalıdır.²⁹¹

AB'nin bölge politikalarının Türkiye açısından çok yakından incelenmesi gerekiyor. Çünkü gelişen politikalar Türkiye'nin stratejik politikalarının aleyhine geliyor. Şu anlamda: Bölgeye istikrar getirilmesi herkesin ve Türkiye'nin çıkarına olacaktır. Fakat oluşturmaya çalıştıkları doğu - batı koridoru ABD'nin ve Türkiye'nin kafasındaki doğu - batı koridoru değil. ABD'nin ve Türkiye'nin kafasındaki doğu - batı koridoru Orta Asya'yı Hazar üzerinden Kafkasya'dan Türkiye yolu ile bağlamazken, AB'nin düşüncesi bunu RO - RO hatları ve gemiler ile Karadeniz'den, boru hatlarını da mümkünse Ukrayna üzerinden götürerek Ukrayna, Romanya ve diğer eski doğu bloğu ülkelerinin batıya bağlanmalarını sağlamak. Bu Türkiye'nin Bakü - Ceyhan hattını dışarıda bırakıyor. Bu yüzden bunun çok yakından takip edilmesi gerekiyor. AB'nin GUUAM'ı öne çıkarma çabaları, Kafkasya'da Kafkas Evi çabaları hep daha kültürel gözükmele birlikte bunlara dikkat edilmelidir.²⁹²

Türkiye, AB'ye üye olsa da olmasa da AB açısından önemli bir enerji koridoru olacaktır. AB enerjinin arz güvenliğini tesis edebilmek amacıyla “Çoklu boru hatları

²⁹⁰ Erdoğan, Ş., “Ortadoğu Siyasi Coğrafyasındaki Son Gelişmeler Ve Türkiye” Tunceli, 2007, s:3, 8

²⁹¹ Koç, a.g.m., s.53

²⁹² SAREM, “AB'nin Enerji Politikaları”, Ankara, 2002, s.14

Politikası”nı takip ederek enerji ithalâtında kaynak çeşitliliği yaratmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla esas tedarikçisi olan Rusya Federasyonu’nun yanına Kuzey Afrika’yı ilave ettiği gibi, gelecekte mutlaka Orta Doğu’yu da dahil etmek isteyecektir.²⁹³ AB’nin gelecekte doğal gaz tüketim talebinin artacağını öngörerek üreteceği projelerin benzerlerinin petrol ithalâtı konusunda da geliştirilebileceği kıymetlendirilmektedir. Türkiye’nin enerji koridoru rolünü üstlenme sürecinde AB’nin bu ihtiyaçlarını dikkate alarak AB’den daha fazla finansman desteği istemesinde fayda mütalâa edilmektedir.²⁹⁴

AB’nin önümüzdeki dönemde enerji kaynak merkezlerine coğrafi yakınlık avantajını değerlendirebileceği projeler üzerinde yoğunlaşacağı, petrolü de boru hatları vasıtasıyla almak isteyebileceği kıymetlendirilmektedir. Bu durumda Türkiye, doğal gazda olduğu gibi, birçok petrol boru hattı projesinde de bir köprü görevi üstlenebilir. Bunun gerçekleşmesi halinde Türkiye, AB – Rusya Federasyonu Enerji diyalogunda Rusya Federasyonu’nun AB’den talepleri arasında yer alan işlenmiş petrol ürünleri ihracatını artırma politikasını da gündeme getirebilir. Böylece, petrolün işlenmesinin Türkiye’de gerçekleşmesi sayesinde önemli bir istihdam, katma değer ve ihracat fırsatı sağlanabilecektir.²⁹⁵

AB’nin, enerjinin arz güvenliğini sağlama hedefi çerçevesinde, “çoklu boru hatları” politikasını hayata geçirmeye çalışacağı düşünülmektedir. Türkiye’nin, bu projeler içinde yer alması önem arz etmekle birlikte, bu projelerin finansmanında AB’den kaynak talep edilmesinin uygun olacağı kıymetlendirilmektedir. Türkiye’nin enerji ihracatçısı ülkeler ile enerji ithalâtçısı ülkeler arasında köprü görevini üstlenmesinin yararlı olacağı; ancak, bu köprünün inşasını tamamen kendi kaynakları ile yapmasının mümkün olmayacağı değerlendirilmektedir.²⁹⁶

Enerjinin arz güvenliği kavramı çerçevesinde bir diğer politika da stratejik rezerv oluşturmaktır. AB, ABD benzeri bir yaklaşım ile 90 günlük ihtiyacına cevap verecek kadar petrol rezervi oluşturmayı plânlamaktadır. Türkiye’nin de özellikle yer altında depolamak suretiyle benzer bir politikayı hem petrol hem de doğal gaz bağlamında hayata geçirmesinde fayda mütalâa edilmektedir.²⁹⁷

²⁹³ SAREM, “AB’nin Enerji Politikaları”, Ankara, 2002, s.14

²⁹⁴ SAREM, “AB’nin Enerji Politikaları”, Ankara, 2002, s.15

²⁹⁵ SAREM, “AB’nin Enerji Politikaları”, Ankara, 2002, s.16

²⁹⁶ SAREM, “AB’nin Enerji Politikaları”, Ankara, 2002, s.17

²⁹⁷ SAREM, “AB’nin Enerji Politikaları”, Ankara, 2002, s.17

Avrupa Birliği, petrol ithal eden bölge veya ülke olarak daima kazanan tarafta yer almaktadır. Petrol piyasasının global yapısından ötürü, petrolün nereden gönderildiğinin hiç bir önemi bulunmamaktadır. Petrol, örneğin en dinamik piyasalardan biri olan Güney Doğu Asya piyasalarına, Çin üzerinden veya İran Körfezi'nden gönderilse bile, dünya petrol fiyatları mevcut koşullar ve önceden tahmin edilen piyasa dinamikleri nedeniyle düşecektir.²⁹⁸

AB ülkeleri, ABD, Çin ve Japonya ihtiyaçları olan petrolün büyük bir bölümünü deniz yolu ile ithal etmektedir. Ancak gelecekte AB ülkelerinin, enerji arzı güvenliği ve çevrenin korunması endişelerinden dolayı boru hatlarına daha fazla yöneleceği beklenmektedir. Petrol ithalatının % 45'ini Orta Doğudan, % 21'ini Rusya Federasyonundan; gerçekleştiren AB; Orta Doğu'daki güvenlik eksikliğinden ve Rusya Federasyonu'nun enerji kaynakları üzerindeki güçlü hakimiyetinden rahatsız olup, enerji arzı hususunda yeni boru hattı projelerine sıcak bakmaktadır. Bu ülkelerin boru hatlarına yönelişinde petrol ve doğalgaz taşımacılığına konu olan uluslararası suların büyük ölçüde ABD'nin kontrolü altında olmasının rolü büyüktür. Karadeniz ile İstanbul ve Çanakkale boğazları da bu bağlamda önemlidir. Başta Rusya Federasyonu olmak üzere Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinin ihracatlarındaki yükselişe paralel olarak, Karadeniz'in ve boğazların petrol taşımacılığındaki ağırlığı giderek artmaktadır. Kuşkusuz bu durum Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir.²⁹⁹

Türkiye'nin AB'ye aday ve yakın gelecekte de tam üye olmak istemesi nedeniyle AB'nin enerji politikasını değerlendirmemizi, gelişmeleri yakından izlememizi ve kendi politikalarımızı geliştirmemizi zorunlu kılmaktadır. Ancak buradan kesinlikle salt AB odaklı bir politika geliştirmemiz gerektiği şeklinde bir yanılgıya da kapılmamak gerekir. Özellikle de doğu ile batı arasında bir enerji köprüsü, hatta kuzey ve güney hattı da dahil edildiğinde bir enerji kavşağı olma iddiasında ilerleyen Türkiye'nin bu kapsamda kendi enerji politikasını da bu parametreler kapsamında değerlendirmesi, ancak en önemlisi sürdürülebilir politikalar üretmesi gerekmektedir. Aksi halde bu kapsamda global bir oyuncu olma - en azından transit bir ülke olarak - rolünü yakın gelecekte kaybedecektir.³⁰⁰

Petrol arzı sağlayan ülke çeşitlendirilmesine yönelik olarak oluşturulan politikalar son yıllarda büyük ölçüde genişletilmiştir. Türkiye, petrol nakliyesinde güvenli geçiş yollarından

²⁹⁸ Olgay, a.g.k., s.3-5

²⁹⁹ Akpınar, a.g.m, Sayı 2(2005), s.235

³⁰⁰ Hekimler, A., "Global Gelişmeler Işığında Türkiye'de Enerji ve Çevre Politikalarının Geleceği", 2007, s.3

biri olması, ülkelerin ve enerji hatlarının çeşitlendirilmesinin sağlanmasındaki mevcut ve potansiyel rolü ile küresel rekabette enerji pazarı için Orta Doğu ve Hazar Havzası'ndaki en önemli aktörlerden biri hâline gelmiştir. Bu enerji kaynaklarının başta AB olmak üzere farklı piyasalara aktarılmasının yanı sıra, özellikle AB'nin gelecek öngörülerinde önemle üzerinde durduğu Rusya'ya olan bağımlılığın azaltılarak, kaynak çeşitliliğinin artırılmasına yönelik düşük fiyatlı dengelenme stratejisi de Türkiye'nin önemini arttırmaktadır.³⁰¹ Kafkasya bölgesi Türkiye ve Rusya arasında bir tampon bölge olarak önemini giderek artırmaktadır. Kafkasya'nın bağımsız ve huzurlu devletlerden oluşan bir yapıya kavuşması, Türkiye'nin de güvenlik içinde olmasını sağlayacaktır. Petrol ve doğal gaz kaynaklarının yanı sıra hayat alanı olan Kafkasya bölgesinden Rusya elini çekmemek için büyük çaba sarf edecektir.³⁰²

AB, gelecekteki refahının ve güvenliğinin bir küresel güç olmaktan geçtiğini, küresel güç olma yeteneğini Türkiye'nin katkıları ile ciddi bir şekilde gerçekleştirebileceğini, küresel güç olabilmek için Avrasya'daki jeostratejik mücadeleye katılmasının gerektiğini, bu mücadelenin özünde Avrasya'nın yaşam sahasını oluşturan, Orta Asya, Orta Doğu ve Kafkasya'dan oluşan coğrafyanın enerji kaynaklarıyla Avrasya'nın pazarı ile ilişkili olduğunu, Türkiye'nin coğrafi konumunun hem enerji zengini bölgelere ve hem de Avrasya pazarlarına açılımına imkan sağladığını, Türkiye'nin katkısı olmadan küresel güç olmasının zora gireceğini bildiği için Türkiye'yi yapısına demirlemek istiyor.³⁰³ AB, kaynaklarını çeşitlendirerek enerji güvenliğini garanti etmek, bu amaçla da Türkiye'yi enerji güvenliğinin köprüsü yapmak istiyor. AB, Türkiye ekonomisini daha da liberalleştirmek, daha ucuz, daha kazançlı, daha iyi kontrol edilmiş bir pazara dönüştürmek de istiyor.³⁰⁴

1.3. Türkiye – Rusya İlişkilerindeki Yeri

Türkiye enerji ham maddesi ithal eden büyük bir ülkedir. Bunun yanında jeopolitik konumu itibarıyla petrol ve gaz sevkiyatının transit olarak sağlanması konusunda enerji ihracatçılarına alternatifler yaratabilecek durumdadır. Diğer taraftan Rusya toplam ihracatının içinde % 85 gibi önemli bir yer tutan bir enerji ihracatçısı konumundadır. Büyük resme bakıldığında bu iki ülkenin enerji konusunda birlikte çalışması oldukça doğal karşılanacaktır.

³⁰¹ Aklin, a.g.k., s.223

³⁰² Torun, E., "Asya Pasifik Bölgesindeki Çıkar Çatışmaları Ve Türkiye'nin Güvenlik Boyutuna Yansımaları", Sarem, Ankara, Sayı 7, s.33

³⁰³ Eslen,N,Yeniden Şekillenen Dünya,İstanbul,2006,s.153,154

³⁰⁴ Eslen,a.g.k,s.154

Fakat bölge yapısı ve soğuk savaş sonrası dönemde yaşanan gelişmelere bakınca bu ilişkinin ticaretten çok siyasî bir araç hâline dönüştüğü de görülmelidir.³⁰⁵

Bölge petrollerinin nakledilmesinde ortaya çıkan Türk-Rus rekabetinin merkezine Türk Boğazları yerleşmiştir denilebilir. Bilindiği üzere, Türk Boğazları rejimi 1936 Montrö Sözleşmesi'ne göre düzenlenmiştir. Buna göre, "Ticaret gemileri, savaş ve barış zamanında, Türkiye tarafsızsa, tam serbest geçiş hakkına sahiptirler. Bu geçiş transit olarak geminin bayrağı ve yükü ne olursa olsun, sağlık denetimi dışında herhangi bir formaliteye bağlı olmadan gerçekleştirilecektir. Kılavuz almak da isteğe bağlıdır." Türkiye Montrö'ye sadık kalmakla birlikte boğazlardaki artan tanker trafiğinin yarattığı tehlikeyi en aza indirmek için uğraşmaktadır. Rusya petrolünün en önemli ihraç yolu Karadeniz olduğu için Türkiye'nin bu tutumu Rusya'nın çıkarlarıyla çelişmektedir. Ayrıca, Rusya'nın kendi petroleri yanında Hazar petrollerinin de kendi topraklarından geçerek Karadeniz'e açılmasını istediğini hatırlarsak durum içinden çıkılmaz bir hâl almaktadır.

13 Mart 1994'te Güney Kıbrıs petrol tankerinin Boğazların girişinde sebep olduğu kaza Türkiye'nin tezinde ne kadar haklı olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu kazada 30 kişi hayatını kaybetmiş ve bir milyar dolarlık maddî hasar meydana gelmiştir. Bunu üzerine, Türkiye 1994 Mayıs'ında Boğazlardaki gemi trafiğini düzenleyen yeni bir tüzüğü uygulamaya sokmuştur. Boğazlardaki ticarî gemi trafiğine birtakım kısıtlamalar getiren bu tüzük IMO (International Maritime Organization "Uluslararası Deniz Güvenliği Örgütü") tarafından da onaylanmıştır. Bu durum, Rusya'nın Hazar petrollerini Karadeniz'e getirme hayaline büyük bir engel teşkil etmektedir.³⁰⁶

Hazar petrollerinin kendi ülkesinden geçmesiyle elde edeceği kârdan vazgeçmek istemeyen Rusya, Yunanistan ve Bulgaristan'la birlikte Burgaz-Alexandropolis HPBH projesini ortaya atmıştır. Bu hatla Boğazlar devre dışı bırakılacaktır ve Rusya istediği kadar petrolü Karadeniz'e indirmeyi hedeflemiştir. Türkiye elini çabuk tutup kendi toprakları üzerinden Karadeniz ve Ege'yi bağlayan bir boru hattı projesi geliştirmesi gerekirdi. Bakü-Tiflis-Ceyhan Projesi'nin gerçekleşmesiyle Rusya'nın Azerbaycan petrollerinin tamamını Karadeniz'e ulaştırma girişimleri sonuçsuz kalmış olsa da bölgede tespit edilecek yeni rezervlerin ve özellikle Kazakistan petrolünün Karadeniz'e indirilmesine Türkiye, Boğazları

³⁰⁵ Torun, a.g.m, s.28

³⁰⁶ Torun, a.g.m,s.28

bahane ederek karşı çıkamayacaktır. Boğazların rolü bu bağlamda Rus-Türk ilişkileri için kuşkusuz büyük önem taşımaktadır. Karadeniz limanlarından yüklenerek Boğazlardan taşınan petrol Rusya'nın enerji sevkiyatında çok önemli bir yer tutmaktadır ve aynı zamanda Rusya için en stratejik hat konumundadır. Türkiye ise hem Boğazların güvenliği hem de Rusya'ya karşı kullanabileceği stratejik bir araç olması açısından Boğazların kullanımı konusunda sürekli yeni düzenlemeler yaparak bu hattın kullanımını kontrol altında tutmaya çalışmaktadır. Buradaki amaç Rusya'yı enerji sevkiyatı konusunda yeni hatlara iterek stratejik ortaklıklara zorlamak ya da diğer enerji projelerinin önünü açmakta siyasî güç kazanmaktır.³⁰⁷

Putin ile beraber küresel politikalardan vazgeçen Rusya, ilk iş olarak yakın çevresine yönelmiştir. Bu çerçevede Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri ile ilişkilerini ekonomik ve askerî bazda geliştirmeye başlamıştır. Ancak enerjiye yönelik politikalarında özellikle de boru hatları mücadelesinde ticarî ve askerî konulardan farklı olarak istediği başarıyı gösterememesi Rusya'yı bu konuda yeni arayışlara yöneltmiştir. Özellikle ABD'nin de desteğiyle Türkiye'nin önerdiği Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) seçeneğinin daha ağır basması ve Rusya'nın Bakü-Novorossisk seçeneğinin Türk Boğazları'na takılması, Rusya'yı yeni bir muhasebe yapmaya yöneltmiştir. Rusya'nın bu mücadelede bütün açmazlarına karşın Türk seçeneğinin batıdan da tam destek görmesi üzerine BTC'nin inşasına başlanması ve Rusya kabullenmek istemese de yavaş yavaş enerji koridorları konusundaki bu mücadeleyi kaybettiğini anlamaya başlaması, Rusya ile Türkiye arasındaki bir mücadele alanının daha tarih sahnesinden kalkmasının yollarını açmıştır.³⁰⁸

Türkiye ile Rusya arasında 1990'lı yıllarda başlayan en büyük mücadele alanı olan BTC hattının inşasının engellenememesi, Rusya açısından Türkiye ile rekabetin bundan sonra bu çerçevede anlamını yitirmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla da rekabetin nispeten ortadan kalması iki ülkeyi de iş birliği yolunda düşünmeye itmiştir. Hazar bölgesi enerji kaynaklarının batı pazarlarına taşınması sorunu bölgesel ve küresel rekabeti de beraberinde getirmiştir. Buna göre BTC projesi Türkiye için ekonomik olduğu kadar siyasî açıdan da önemli bir projedir. Zira BTC hattı aslında Türk dünyasını bir araya getiren ve Türk dünyası arasında fiilî bağı oluşturan bir projedir.³⁰⁹

³⁰⁷ Torun, a.g.m, s.231

³⁰⁸ Torun, a.g.m, s.37

³⁰⁹ Torun, a.g.m., s,37

Rusya Türkiye'nin Hazar'dan enerji ihracatı konusundaki tutumundan memnun değildi. Daha öncede belirtildiği gibi Moskova Kafkasya ve Orta Asya'yı tarihin "arka bahçesi" olan ekonomik ve siyasî etki alanının doğal bir parçası olarak görmektedir. Bölgenin eski hâkimi olan Rusya projeye bu bahsedilen sebeplerle baştan beri karşı çıkmış ve değişik önerilerle kendisinin payını artırabilecek stratejiler izlemiştir. Projeye alternatif olan ilk hat Bakü-Novorossisk hattıdır. Fakat hattın Çeçenistan'dan geçmesi güvenlik endişelerini beraberinde getirmiş ve proje uygulamaya geçememiştir. Önerilen ikinci alternatif, petrolün Bakü-Soupsa'dan Bulgaristan'ın Burgaz limanına taşınması, oradan da Yunanistan'ın Alexandropolis limanından tekrar yüklenmek suretiyle dağıtılması olmuştur. Rusya bu hamleyle Türkiye'nin Boğazları sebep göstererek ortaya koyduğu muhalefeti ortadan kaldırmak istemiştir. Fakat zaman kaybının fazlalığı ve maliyetin artması bu projenin hayata geçmesini engellemiştir.³¹⁰

Türkiye'nin BTC projesinde avantajları; Ceyhan limanının yüksek miktarda petrol tutma kapasitesi, ekolojik sebeplerden ötürü İstanbul Boğazı'nın daha fazla trafiği kaldıramayacağı gerçeği ve ABD'nin Rus ve İran taraflarının kazanımlarını önlemek istemesi sebebiyle projeye verdiği destek olarak sayılabilir. Bunun yanında Türkiye'nin önemli bir enerji ithalatçısı olması da bir diğer unsur olarak gösterilebilir. Diğer taraftan Rusya Novorossisk limanının düşük kapasiteli olması ve limanın şiddetli soğuk yüzünden yılın bir bölümünde kapalı olması sebebiyle dezavantajlı durumda kalmıştır.³¹¹

Bakü petrollerini kaybeden Rusya'nın, Kazakistan'ın Tengiz sahasından Novorossisk'e uzanan, yaklaşık 1,4 Milyon varil/gün kapasiteli CPC boru hattı üzerinde yoğunlaşması ve dolayısıyla Türk Boğazları'nda yapılan düzenlemelere daha saldırgan bir tutumla karşı çıkmasıdır. Ancak bu projenin de temel handikabı, işletmeye alma tarihinin sürekli ertelenmesine de yol açan, Rusya'nın yetersiz mali imkanlarıdır. Belki bununla bağlantılı olarak ele alınması gereken önemli bir mesele de, Türk Boğazları'nı "by-pass" etmeye yönelik projelerdir. Her ne kadar bugün gelinen noktada, ekonomik olmayan, buna rağmen sayıları gün geçtikçe artan "by-pass" alternatiflerinin, en azından Bakü petroleri bakımından bir geçerliliği kalmamışsa da, Rusya'nın CPC ile Karadeniz'e getirmeyi planladığı Kazak petrolü açısından yeniden gündeme gelmeleri söz konusu olabilir. Bu durumda, Rusya'nın,

³¹⁰ Torun, a.g.m., s.37

³¹¹ Torun, a.g.m., s. 38

geçmişte olduğu gibi kendine güvenilir müttefikler bulacağı ise, konuya vakıf herkesin malumudur.³¹²

Türkiye bölge üzerine takip ettiği politikalarından ötürü, Rusya'yı doğrudan karşısına alan bir siyasî rekabet içine girmişti. Türkiye Rusya'yı doğal jeopolitik rakip olarak görmekte idi. Hedef özellikle Bakü-Ceyhan petrol ve Trans-Hazar doğal gaz hatlarının inşasını tamamlayarak Rusya'nın bölge üzerindeki hâkimiyetini kaldırmak ve kendi etki sahasını genişletmektir.³¹³ Rusya ise yaşadığı malî krizden çıkarak komşu ülkeler ve eski Sovyet cumhuriyetleri ile enerji ve ticaret sahalarında ilişkilerini artırmaya çalışmıştı. Çevre devletlerle sıkı iş birliği içine giren, uluslararası petrol projelerinde yer alan ve taşımacılık altyapısını güçlendiren Rusya, Avrupa-Atlantik Asya-Pasifik bölgeleri arasında iletişimi ve yakınlaşmayı sağlayan merkezî ülke rolü oynamayı planlamıştı. Bu rolüyle Rusya, Asya, Avrupa ve Amerika kıtaları arasında “kavşak ülke rolü” oynayabilecekti.³¹⁴

Rusya doğu-batı enerji koridorunu engellemek amacıyla Bakü-Ceyhan ya da Trans-Hazar hatlarını siyasî ya da hukukî araçlar kullanarak mücadele etmek yerine, ticarî sisteme dâhil olarak, Kafkas ülkelerine alternatif projeler ve boru hatları sunmak yoluyla enerji ihracatı yapmaları için olanak sağlayarak yarışın içinde yer almıştı. Buradaki amaç hem enerji kaynaklarının dünyaya sevkياتında avantaj yakalamak hem de doğu-batı koridoru projelerinin kısa ve orta vadede gerçekleşmesini engellemek olmuştur.³¹⁵

Son duruma bakıldığında, Türkiye ile Rusya arasındaki rekabet tüm hızıyla devam etmektedir. Yaşanan gelişmelerle zaman zaman biri diğerinin önüne geçmektedir. BTC hattının gerçekleşmiş olması Türkiye açısından gerçekten büyük bir adım olmuştur. Fakat şunu da unutmamak gerekir ki bir süre sonra bu hattın taşınan petrol sadece Türkiye'nin iç piyasasına yetebilecektir. Bu yüzden yeni hatların yapımı için girişimlerde bulunulmalıdır.³¹⁶

Rusya'nın Türkiye açısından taşıdığı siyasî ve ekonomik önemin Türk siyasetçilerince yeterince kavranması ve bunun Türk kamuoyuna açıklıkla anlatılabilmesi, Türk-Rus

³¹² Pala, C., “Kafkasya Boru Hattı Oyununda Yeni Perde: Rusya ve İran'ın Muhtemel Tepkileri Üzerine Bir Deneme”, İşletme Finans Dergisi, 2000, s.3,4

³¹³ Torun, a.g.m, s.28

³¹⁴ Torun, a.g.m, s.28

³¹⁵ Torun, a.g.m, s.28

³¹⁶ Torun, a.g.m., s.40, 45

ilişkilerinin geleceğini olumlu açıdan etkileyecektir. Türkiye'nin Rusya'yı da içine alacak veya Rusya'yı hedef almayacak çok taraflı ekonomik ve siyasî iş birliği modellerine girmesi, Rusya politikası açısından belirleyici olacaktır. İki ülkenin kuruluşundan beri devam eden siyasî mücadelesinin yerine, ekonomik çıkarlar ve kültürel iş birliği doğrultusunda gelişen ilişkilerin her iki ülke yararına olacağı değerlendirilmektedir.³¹⁷

Rusya gelecek yıllar itibari ile BTC'nin yanında farklı olarak Gürcistan üzerinden ya da Türkiye üzerinden petrol veya gaz geçişini engelleyebilecek avantajlara ve araçlara da sahiptir. Bu açıdan Rusya'nın Ermenistan'la olan ilişkileri önemlidir ki, bu şekilde baskı araçlarını ekonomik ve politik komşu devlet ilişkileri ile şekillendirebilmektedir.³¹⁸

Günümüzde alternatif olarak daha az maliyetli ve politik riskli petrol hatları, Rusya tarafından gündeme taşınmaktadır. Azeri ve Orta Asya petrollerinin Rusya'nın Karadeniz liman terminallerinden tankerlere yüklenecek, Boğazlardan Batı pazarlarına ulaştırılmasını amaçlanmaktadır. Türkiye, ciddi güvenlik endişesine ve çevresel tehlikelere dikkati çekerek ulusal güvenlik stratejileri açısından, Boğazlardaki petrol tankeri trafiğinin artmasına karşı politikalar ortaya koymaktadır. Bunun aynı zamanda Türkiye'nin, Rusya'nın deniz nakliyesinin önüne geçmesine yönelik bir stratejisi olduğu yönünde görüşler de mevcuttur.³¹⁹

Rusya farklı projelerle; Ukrayna- Balkanlar üzerinden boğaz geçişini azaltma amacı ve bununla birlikte 2006 yılının başından itibaren uyguladığı doğalgaz fiyatlarının arttırılmasına yönelik stratejilerin benzerini, oluşturulacak bu hatlar ile elinde tutmayı amaç edinmektedir. Burada Rusya açısından en önemli husus: Boğazlarının güvenliğinin sağlanmasına yönelik olarak ortaya konulan strateji ve rekabet alanında elinde bulunduracağı büyük bir koz; Türkiye'nin tamamen devre dışı bırakılacak oluşudur. Türkiye'nin bu şartlar karşısında, kendi ülke toprakları üzerinden geçecek kuzey-güney hatlarına yönelik by-Pass boru hatları projelerini BTC petrol boru hattı ile yapılandırma güzergâhları savunmalı ve buna karşın aktif politikalarını oluşturabilmelidir. Gelecek öngörülerinde Türkiye'nin Boğazların kullanılması yönünde ortaya koyacağı politikalarını ekonomik ve siyasi ölçüleri dikkate alarak, ulusal güvenliğe olan etkilerini en iyi şekilde değerlendirmesi ve buna göre politikalarını oluşturması

³¹⁷ Torun, a.g.m., s.28

³¹⁸ Aklin, a.g.k, s.175

³¹⁹ Aklin, a.g.k, s.210

gerekmektedir.³²⁰ Türkiye'nin BTC hattı ile artan önemi kapsamında, Rusya özellikle Kuzey-Güney geçişli by-pass projelerine tam olarak destek vermemektedir.³²¹

2. Bölgesel İlişkilerdeki Yeri

2.1. Türkiye – Azerbaycan İlişkilerindeki Yeri

Hazar enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden taşınmasıyla ilgili hayata geçirilen ilk proje bahsi geçen BTC ham petrol boru hattı projesidir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının hemen ardından geliştirilen Bakü - Tiflis - Ceyhan petrol boru hattı projesi, yıllardır ülkemizin gündemindeki en önemli konular arasında yer almaktadır. Bakü - Tiflis -Ceyhan boru hattı projesinin, Türkiye'nin 2000'li yıllarda giderek artacağı anlaşılan petrol ithalâtında, güvenilir bir kaynak çeşitliliği sağlayabileceği değerlendirilmektedir.³²²

Harita 6: Bakü Tiflis Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı

³²⁰ Aklin, a.g.k,s.210

³²¹ Aklin, a.g.k., s.234

³²² Olgay, a.g.k., s.4-4,

Özellikle Azerbaycan ACG (Azeri-Çıralı-Güneşli) ve Hazar Bölgesinin diğer ham petrol üretimlerinin dünya pazarlarına taşınmasında ekonomik ve stratejik açılardan en elverişli proje olma özelliğini taşıyan BTC Projesi Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'nin büyük önem verdikleri Doğu-Batı Enerji Koridorunun ilk ayağını oluşturacaktır. Doğu batı enerji koridoru kapsamında BTC ile batı ülkelerine ham petrol taşınacak olması Batının da üzerinde ısrarla durduğu enerji arz güvenliği adına kendileri için de önemli bir gelişme olacak ve aynı zamanda batı karşısında Türkiye'nin de elini kuvvetlendirecektir. Diğer bir deyişle, Türkiye'nin Soğuk Savaş yıllarında sahip olduğu jeopolitik vazgeçilmezlik niteliği farklı yönleriyle artarak devam etmektedir.³²³

Bu hat getireceği transit geçiş ücretinden çok daha büyük bir stratejik öneme sahiptir. Mevcut durumda; Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan gibi ülkelerin petrol ve doğal gaz ihracının hemen hemen tamamının Rusya kontrolündeki hatlardan yapıldığı dikkate alındığında söz konusu ülkelerin ekonomik bağımsızlıklarını elde etmek için sahip oldukları petrol ve doğalgaz varlıklarını, güvenilir, kesintisiz ve gerçek değeriyle ulaştıracakları çıkış hatlarına sahip olmalarının önemi daha net anlaşılacaktır. Bakü-Ceyhan, her şeyden önce bunu gerçekleştirecek olan bir entegre ihraç sisteminin (Doğu-Batı Koridoru olarak adlandırılmaktadır) çok önemli bir adımı, bir köşe taşıdır. Rusya Federasyonu'nun by-pas eden hat sayesinde Türk Cumhuriyetleri üzerindeki Rusya etkisinde azalma sağlanırken Türkiye'nin bölgedeki prestiji artacaktır. Azerbaycan ve Gürcistan'ın bu projelerden (Bakü-Supsa erken petrol hattı, BTC, Bakü-Erzurum Gaz Boru Hattı) elde edeceği gelir, bu ülkelerin ekonomik gelişimine ve bölgede istikrara yaşamsal katkı sağlayacaktır. Ayrıca BTC hattı içinde ve Ceyhan terminalindeki ham petrol sayesinde, kriz zamanlarında arz esnekliği sağlamak üzere, Türkiye'nin stratejik petrol stok kapasitesi de artacaktır.³²⁴

Azerbaycan büyük enerji kaynaklarına sahip olmakla birlikte, bunları dünya pazarlarına sunabileceği kanalların henüz gerçekleşmemiş olması dolayısıyla içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal sıkıntıları aşamamıştır. ABD'nin özellikle son dönemde ağırlığını açıkça Bakü - Ceyhan hattından yana koymasıyla, ülke için hayati önemi olan bu projenin gerçekleştirilmesinde büyük bir adım atılmıştır. Paralel gaz boru hattı ile birlikte Bakü - Ceyhan hattının gerçekleşmesi Azerbaycan'ın ekonomik ve siyasî bağımsızlığının

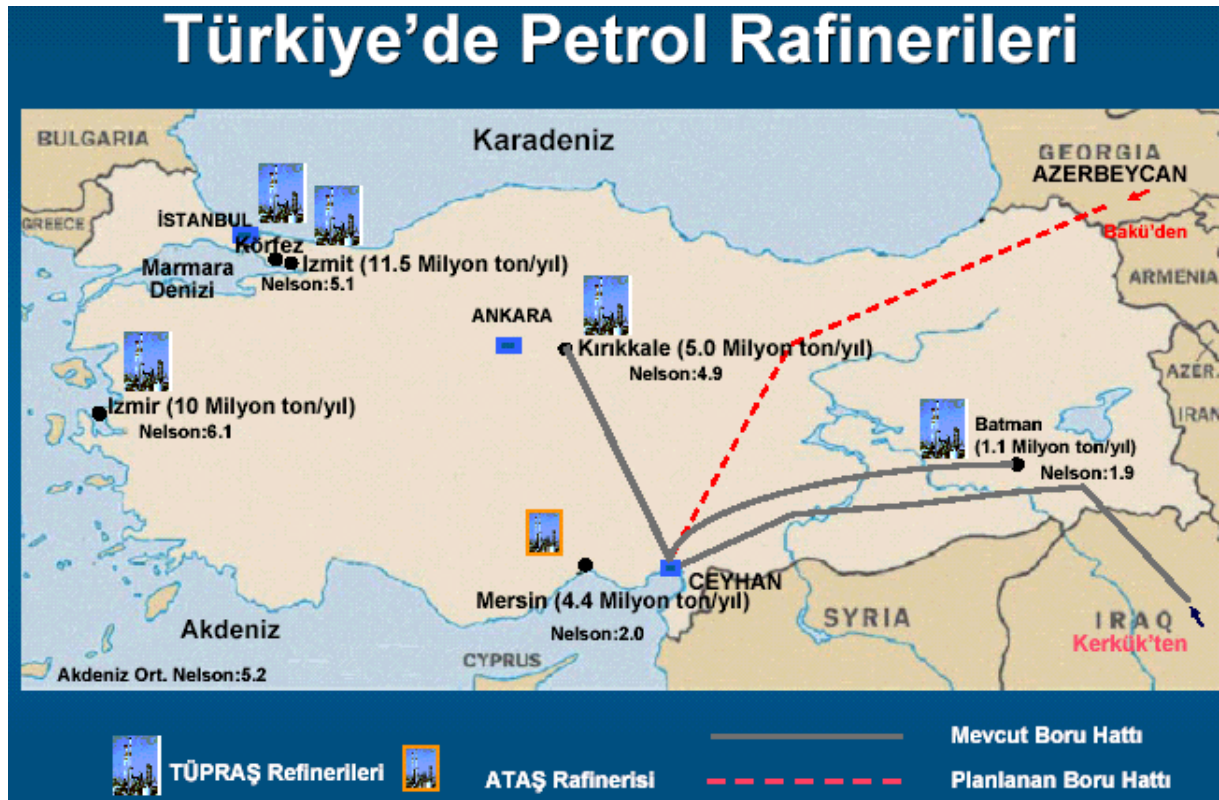
³²³ Olgay, a.g.k., s.4-4, 4-5

³²⁴ ATASE, "Güvenlik Boyutunda Kafkasya'nın Geleceği Ve Türkiye", Ankara, 2002, Sayı 3, s.57

perçinlenmesi anlamına geldiğinden, en baştan beri Rusya Federasyonu tarafı bunun engellenmesi için büyük çaba sarf etmiştir.

Türkiye için Azerbaycan, ortak dili, kültürü ve tarihi paylaştığı önemli bir ülkedir. Türkiye'nin Orta Asya'daki diğer Türk cumhuriyetleriyle temasını sağlaması ve zengin doğal kaynaklara sahip olması Azerbaycan'ın önemini daha da artırmaktadır.³²⁵

Türkiye'nin BTC yönündeki çabasının dışında, özellikle İran'a karşı ABD ambargosu ve Azerbaycan'ın BTC yönündeki kararlılığı, BTC'nin Mega Proje için ana ihraç hattı olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Projenin gerçekleşmesi ile Türkiye'nin stratejik önemi artacak, arz güvenliğimiz açısından, kendi şirketimizin de üretim noktasında olduğu bir sahadan petrol temin edilebilecek ve uluslararası piyasaya yeni bir kaynak arz olunmuş olacaktır.³²⁶

Harita 7: <http://tr.wikipedia.org>

³²⁵ ATASE, "Güvenlik Boyutunda Kafkasya'nın Geleceği Ve Türkiye" Ankara, 2004, Sayı 34, s.75

³²⁶ Pamir, N., "Kafkasya'daki Enerji Kaynaklarının Arz Güvenliği Ve Kafkasya Siyasetine Etkileri", ATASE, Ankara, 2004, Sayı 34, s.102

BTC hattı içinde ve Ceyhan terminalindeki ham petrol sayesinde, kriz zamanlarında arz esnekliği sağlamak üzere, Türkiye'nin stratejik petrol stok kapasitesi de artacaktır. Proje ile Ceyhan terminali önemli bir uluslararası petrol piyasası merkezi haline gelirken, oluşturulan sinerji ile Mersin ve İskenderun limanları da canlanacaktır. Bugüne kadar siyasi, ekonomik, stratejik ve güvenlik bakımından en uygun çözüm olduğunu ispatlayan BTC, Türk Boğazları'ndaki aşırı trafik yükünden kaynaklanan geçiş risklerinin en aza indirilmesi sayesinde çevresel etkiler bakımından da açık ve önemli bir avantaj sağlayacaktır.³²⁷

Doğu-Batı Enerji Koridoru'nun en kritik ayağını oluşturan bu proje ile hem Türkiye'nin jeopolitik önemi artacak hem de Azerbaycan ve Gürcistan'ın siyasi ve iktisadi istikrarına katkı yapılacaktır. Proje ile Azerbaycan dünya genelinde sayılı üreticiler arasına girerken, Gürcistan kritik ve önemli bir geçiş ülkesi olarak ön plana çıkacaktır. Hattın geçeceği güzergah Doğu ile Batı arasında bir enerji köprüsü oluşturacak ve önemlisi Avrasya bölgesinden dünya pazarlarına ham petrol ve doğal gaz nakledecek diğer boru hattı projelerine öncülük edecektir.³²⁸

Bakü-Ceyhan Hattı başlangıçtan beri gerçekleşme şansı en fazla olan Türk projesiydi. Bunda en belirleyici faktör şüphesiz Azerbaycan'ın coğrafi konumudur. ABD 1990'ların başından bu yana stratejik nedenlerle Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya'daki aktif dış politikasını ve bu bağlamda yine stratejik bir sorunsal olan Hazar Denizi petrollerini dünya piyasalarına ulaştıracak boru hatlarının rotaları konusundaki Bakü-Ceyhan Projesini (BCP) desteklemektedir. Başlangıçta Türk karar alıcıları tarafından tek alternatif olarak kavranan Bakü-Ceyhan Projesi, sonraları Rusya'nın bölgede yüzyıllardır devam eden başat politik, ekonomik ve askerî konumu dikkate alınarak tek opsiyon olarak sunulmaktan vazgeçilmiştir. Bu yeni dış politik değerlendirme bölgede Türkiye'nin gücüne orantılı bir realist karar olarak nitelendirilebilir. Türkiye açısından önemli olan HDH(Hazar Denizi Havzası) petrollerinin Batı'ya açılan terminali olmak ve bölgenin yeni aktörlerinin bağımsızlıklarının devamını desteklemektir. Rus Novorossisk hattının varlığı, BCP'nin gerçekleşmesi ile zaten görecelileşecek ve tekel olma özelliğini kaybetmesi noktasında Türk çıkarlarının

³²⁷ Olgay, a.g.k., s.2-10

³²⁸ Olgay, a.g.k., s., 2-14

gerçekleşmesi anlamına gelecektir. Çünkü Azerbaycan artık petrolünü salt Rusya üzerinden satmak zorunda değildir.³²⁹

2.2. Türkiye – Diğer Türkî Cumhuriyetler İlişkilerindeki Yeri

Bakü–Tiflis–Ceyhan Ham Petrol Ana İhraç Boru Hattı Projesi, Rusya Federasyonu’nun ekonomik ve siyasi nüfuz alanında yer alan Türk Cumhuriyetleri’nin kendi ayakları üzerinde durmalarını sağlayacak tarihi ve önemli bir fırsattır. Böylece Türkiye, Güney Kafkasya ve Orta Asya’yı, Türkiye ve Akdeniz’e bağlaması planlanan ve Doğu–Batı taşıma koridoru olarak bilinen güvenlik koridorunu tamamlamakta, batının çok önem verdiği bir konu olan enerji arz güvenliği açısından sağlam bir temel atmış olmaktadır. Söz konusu proje, Türk boğazlarındaki aşırı trafik yükünden kaynaklanan geçiş risklerinin en aza indirilmesi açısından da çok önemli bir avantaj sağlayacaktır. Söz konusu proje diğer alternatiflere göre daha uzun bir kara güzergahına sahip olmasına karşın, alternatif projelerle karşılaştırıldığında çeşitli avantajlara sahiptir. Bunlar:

- Bu hat ile Hazar Petrollerinin dünya enerji pazarlarına ulaştırılmasına yönelik, ihracat alternatiflerini çeşitlendirmek imkanı doğmaktadır.
- Türkiye, şu andaki durumuyla bölge petrolü açısından önemli bir Pazar konumundadır. Taşınacak petrolün bir bölümüyle Türkiye petrol talebinin belli bir oranda karşılanması planlanmaktadır.
- Ceyhan Terminali dünya geneli ile karşılaştırıldığında oldukça iyi işletme koşulları bulunan ihraç tesislerine sahiptir. Aynı zamanda büyük tankerlerle yükleme yapılabilen derin bir limandır. Hazar Petrolleri’nin taşınması için, Hazar Denizi’nden Karadeniz, en kısa yoldur. Ancak her yıl 150-170 milyon ton petrolün boğazlardan geçmesi mümkün değildir. Oysa Türkiye, Ceyhan’dan herhangi bir tankerle herhangi bir bölgeye petrol çıkarabilme imkanına sahiptir. Bu kanaldan petrol, Avrupa-Amerika pazarlarına ekonomik olarak elverişli bir şekilde ulaştırılabilir.³³⁰

³²⁹ Çaman, E., “Kafkasya ve Orta Asya’da Türkiye’nin Yeni Bölgesel Politikası: Dış Politikanın Yönelim Sorunsalı” Avrasya dosyası, Sayı.1, 2006,Cilt.12, s.206

³³⁰ Çaman, a.g.k, s. 203

Türk karar alıcıları da SSCB'nin ortadan kalkmasından sonra HDH hidrokarbon kaynaklarına gerek tüketici, gerekse potansiyel transit rota olarak ilgi göstermiştir. Türkiye'nin HDH bölgesindeki hedefleri şöyle özetlenebilir:

- Azerbaycan'da üretilen petrolü bir boru hattı ile Türkiye'nin Akdeniz'deki limanı Ceyhan'a nakletmek,
- Kazakistan'da üretilen petrolü boru hatlarıyla Türkiye'ye nakletmek,
- Türkmen doğal gazını Türkiye'ye nakletmek,³³¹

Bu hedefler doğrultusunda Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi (BOTAŞ) gereken boru hattı projelerini geliştirmekle görevlendirilmiştir. İlk adım olarak Türkiye, Mayıs 1992'de Türkmenistan ile 30 yıllık doğalgaz sevkiyatını ve bu gazın Türk toprakları üzerinden Avrupa'ya sevkiyatını öngören bir antlaşma imzaladı. Proje için İran ve Türkiye topraklarından geçmesi düşünülen bir boru hattı öngörüldü ve Türk karar alıcıları ilk kez Avrasya-Akdeniz-Boru Hattı Projesi ana başlığı altında Ceyhan hattını ön plana çıkardı.³³²

İkinci önemli adım, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nın (TPAO) Azerbaycan Petrolleri Konsorsiyumu'na (APK) yüzde 2,5 hisse ile katılımı olmuştur. APK'nın görevi gelecekte Azeri petrolünü dünya pazarlarına nakledecek boru hattı rotalarını saptamaktır. APK bu konuda üç olası rota alternatif belirlemiştir: Rusya Federasyonu rotası, Gürcistan rotası ve Türkiye rotası. Türkiye rotası için de gene üç alternatif söz konusuydu: İran (Azerbaycan-İran-Nahcivan-Türkiye), Ermenistan (Azerbaycan-Ermenistan-Nahcivan- Türkiye) ve Gürcistan (Azerbaycan-Gürcistan- Türkiye). Bu alternatifler aşağı yukarı 1700 km uzunluğunda bir boru hattı öngörmekteydi ve projenin gerçekleşmesinin 2,5 ila 3 milyar Amerikan dolarına mal olacağı tahmin edilmekteydi. Kazakistan hattı için ise gene üç alternatif rota gündemdedi: İran (İran'ın Basra körfezine), Rusya (Rusya üzerinden Karadeniz'deki Novorossisk Limanına) ve Türkiye (Hazar Denizi-Azerbaycan-Türkiye). Türkiye hattının en büyük dezavantajı Azerbaycan ile Nahcivan arasında Ermenistan topraklarının bulunması ve dolayısıyla projenin tıpkı Azeri petrolü konusunda olduğu gibi üçüncü ülkelerin topraklarının kullanılmasını zorunlu olarak öngörmesiydi. Türkiye opsiyonu,

³³¹ Çaman, a.g.k., s.204

³³² Çaman, a.g.k., s.204

gerçekleşmesi halinde 2200 km uzunluğunda bir boru hattını öngörmekteydi ve yaklaşık 2,5 milyar Amerikan dolarına mal olması beklenmekteydi.³³³

SSCB döneminde inşa edilen enerji boru hatlarının tamamının kuzeye yönelik olması, özellikle petrol üreticisi Kazakistan'ı büyük ölçüde Rusya'ya muhtaç etmektedir. Batı'yla ilişkileri de Kafkas ülkeleri kadar gelişme potansiyeline sahip olmayan Orta Asya cumhuriyetlerinde Rusya'nın var olan bölgesel çıkarları doğrultusunda başat olma pozisyonunu koruması kolaylaşmaktadır. Bu bölgede Türkiye'nin Rusya'yı saf dışı bırakarak onun yerini alması ekonomik gücü bakımından kısa ve orta vadede olanaklı değildir. Türkiye enerji politikasını kendi finansal kaynakları ile karşılama potansiyeline sahip olmadığı gibi, bölge devletlerinin gereksinim duyduğu yatırımların karşılanmasına yönelik mali olanaklar da Türkiye'nin bölgesel politikaları bağlamında mevcut değildir.³³⁴

Hazar'ı geçiş kapsamında petrol, Kazakistan ve Türkmenistan'dan küçük tonajlı gemilerle Bakü'ye oradan da değişik yollarla (boru hattı ve / veya demir yolu) Karadeniz'e ulaştırılmaktadır. Çok sınırlı miktarlarla 1996 yılında başlayan bu taşımacılık, halen yılda 3milyon tonluk bir seviyede seyretmektedir. Kazak ve Türkmen limanlarında, boru hatlarında ve demir yollarında yapılacak kapasite artırımları ile bu miktarın daha da artırılması olasıdır. Türkiye'nin 1990'lı yıllardan beri savunduğu Hazar - Akdeniz (Daha çok kullanılan adıyla BTC) Ham Petrol Projesi, yalnız Azerbaycan petrolünün değil, yılda yaklaşık 20 milyon ton Kazak petrolünün de Hazar'ın altından dönecek boru hatlarıyla, önce Bakü'ye, oradan da Gürcistan üzerinden Türkiye'ye ve uluslararası pazara ulaşmasını hedeflemektedir. Kazak petrolü bu anlamda Hazar'ın altından taşınmayı gerekli kılacaktır.³³⁵

Türkiye açısından Hazar petrolü ve doğalgazı; kaynak çeşitliliği, ucuzluk, arama ve üretimde kendi ulusal şirketi TPAO'nun olması gibi çok sayıda nedenle yaşamsal değer taşımaktadır. Bunların ötesinde, Rusya Federasyon'una bağlı olmayan güzergahlardan ihraç olanağına kavuşacak olan Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan gibi ülkelerin, gerek kesintisiz ihraç olanağına kavuşmaları gerekse bu ihracatı uluslararası piyasa fiyatları ile yapabilmeleri, iktisatlarının hızla gelişmesine ve bağımsızlıklarının güçlenmesine olanak sağlayacaktır. Bu da bölgede istikrarı artırırken, bu ülkelere çeşitli nedenlerle yakın olan Türkiye'nin, petrol ve gaz alanları ile sınırlı olmayan ticaretini ve yatırım olanaklarını

³³³ Çaman, a.g.k., s.204

³³⁴ Çaman, a.g.k., s.207

³³⁵ Pamir, a.g.m., s.106, 107

artırabilmesine olanak sağlayacaktır. Bu bağlamda Türkiye, SSCB'nin dağılmasının ardından, BTC (Hazar - Akdeniz) Ham Petrol Boru Hattı Projesi'ni yaşama geçirmek için yoğun çaba göstermiştir.³³⁶

Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını ekonomik kalkınma ile pekiştirebilmek için Hazar denizi kaynaklarını geliştirmeleri gerekmektedir. Bunun için Rusya ile bir çatışmaya girmektense enerji oyununun diğer güçlerini ve etnik, dinî ve özellikle dil olarak bütünleşebilecekleri Türkiye'yi öncelikli görmeleri gerekmektedir. Türkiye ise kaynağa sahip olan Türk Cumhuriyetleri'nin gerek askerî gerekse ekonomik ve politik yönden Rusya'nın dışında tam bağımsız olarak kararlar verebileceğini ve bu kararları uygulama aşamasına kadar getirebileceklerini düşünmemelidir. Bu bağlamda, ABD Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla tek süper güç hâline gelmiştir ancak yeni küresel güç olmaya aday ülkelerin başında AB ülkeleri ve Çin'in geldiği unutulmamalıdır. Rusya'nın da bu oluşumda bir denge unsuru olabileceği değerlendirildiğinde, Türk-Rus ilişkilerinde tansiyonu yükseltmektense Türkiye birden fazla boru hattı fikrine sıcak yaklaşmalı ve ısrarcı olmalıdır.³³⁷ Orta Asya'daki doğal zenginliklerin doğru değerlendirilmesi konusunda Türkiye'nin, Türk Cumhuriyetleri'yle ortak politikaları, bölgedeki dış etkileri devre dışı bırakma ölçüsünde Türkiye'nin bölgedeki lider rolünü daha da güçlendirecektir.³³⁸

Türk enerji hatlarının kilit ülkeleri Azerbaycan ve Gürcistan, bağımsız Çeçenistan Moskova aleyhine oluşmuş stratejik boşluktan kaynaklanan desteğinden yoksun kalmaya başladılar. Çeçen oyunu ya da kremlinde ona verildiği söylenen kod ismiyle “ Grozny Kavkaz” operasyonu, Azeri, kazak petroleriyle Türkmen doğalgazının Türkiye den Bakü – Ceyhan boru hattıyla taşınmasını, Türk petrolünün geleceğini ipotek altına alıyordu. Rusya lideri Vilademir Putin, gerçekte geleneksel Rus – Sovyet emperyalizminin zayıf düştüğü zamanlar uyguladığı stratejiye neoklasik bir üslupla yeniden sahnelemekten başka yapmamıştı. 1918-1920 arası, Lenin in başında bulunduğu Bolşevik Rusya'nın yaptığı gibi... Güney Kafkasya'yı yeniden egemenlik altına aldıktan sonra, sıra orta Asya'daki Türk cumhuriyetlerine gelecekti. Yine Lenin'in stratejisi ışığında, Türkiye ile orta Asya'nın 1991

³³⁶ Pamir, a.g.m., s.106, 107, 116, 117, 118

³³⁷ Sarem, “Petrol ve Petrolün Jeopolitik Önemi”, Ankara, 2003, Sayı 1, s.120,121

³³⁸ Harp Akademileri Basım Evi, “Orta Asya-Hazar-Ceyhan Boru Hattı Ve Milli Güce Etkileri”, İstanbul, 1999, s.108

de imparatorluğun çöküşü ile açılan kapılarını kapatmak Türkiye'nin “tarafsızlaştırılmasından” geçiyordu.³³⁹

Kazak petrollerinin batıya ulaşmasına dönük çalışmalarda Türkiye devredeydi. Yaşamını yitirene kadar cumhurbaşkanı Turgut Özal, daha sonra da cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Nursultan Nazarbayev'i ikna etmek için çaba harcamıştı. Her iki lider kazak petrolünün de Azeri petrolü gibi Türkiye üzerinden uluslararası pazarlara ulaşmasını istiyordu. 20 Eylül 1994'te, Bakü'de büyük anlaşma imzalandıktan yaklaşık 4 ay sonra Kazakistan'la Türkiye arasında bir protokol imzalandı. Türk enerji bakanı Veysel Atasoy ile kazak petrol bakanı Nurlan Balgilbayev'in imza koyduğu protokol, kazak petrolünün Azeri petrolüyle birleşip Akdeniz'e inmesine ilişkindi. Kazak lider Nursultan Nazarbayev ile başbakan Tansu Çillerin de imzalanmasına tanıklık ettiği protokol, kazak petrolünün hangi rotadan Ceyhan'a ineceği konusunu açık bırakıyordu. Ancak o dönemde uluslararası bir firma Kazakistan petrollerinin Akdeniz'e inmesinin “yolu”nu bulmuştu. Amerika Brown and Root enerji hizmetleri şirketi, Kazakistan'ın tengiz yataklarındaki petrolü Ceyhan limanına indirecek bir boru hattı projesi hazırlamıştı.³⁴⁰

1994'ün son aylarında tamamlanan proje 2 seçenekliydi. Seçeneklerden biri, Hazar'ın doğu kıyısındaki Kazakistan'ın Aktau bölgesinden başlayıp deniz altından geçen, Rusya federasyonundaki Dağıstan özerk cumhuriyetinin başkenti Mohaçkale'de kıyıya çıkan sonra da Gürcistan üzerinden Türkiye'ye girip Akdeniz'e inen bir hattın inşasını öngörüyordu. İkinci seçeneğe göre ise Tengiz petroleri mevcut hatlar yoluyla hazar'ın kuzeyini dolaşacak, daha sonra güneye yönelip Çeçenistan'a girecek, Grozni yakınlarından geçerek Mohaçkale'ye inecekti. Kazak petrolü, Mohaçkale'den sonra yapılacak boru hattı ile ilk seçenekte olduğu gibi Gürcistan üzerinden Ceyhan'a ulaşacaktı.³⁴¹ Projeyi hazırlayan Brown and Root firması Türkiye, Gürcistan, Rusya ve Kazakistan'da görüşmeler yaptı. Ancak seçeneklerden birine göre uzunluğu 2050, diğerine göre 2430 km'yi bulan hat, ilgili ülkeler ve petrol şirketlerine cazip gelmedi. Kazak petrolünü Ceyhan'a indirme projesi hayata geçirilemedi.³⁴²

³³⁹ Ülkü, İ., Moskova'yla İslam Arasında Orta Asya, İstanbul, 2002, s.96,97

³⁴⁰ Şen, Y., Hazar'ın Kanı Orta Asya'nın Petrolle Yazılan Tarihi, İstanbul, 2009, s. 191

³⁴¹ Şen, a.g.k., s.191

³⁴² Şen, a.g.k., s.192

2.3. Türkiye – İran İlişkilerindeki Yeri

Kanıtlanmış 132,5 milyar varil petrol rezervi ile dünya rezervlerin % 11,1'ine sahip olan İran, en önemli petrol üreticilerinden birisi konumundadır. Günlük 4,2 milyon varil olan ham petrol üretiminin 2,7 milyon varil gibi önemli bir bölümünü, başta Japonya, Çin Güney Kore, Tayvan ve Avrupa ülkeleri olmak üzere farklı ülkelere ihraç etmektedir.³⁴³

Türk İran ilişkilerinin bölge içi dengeleri etkileyen boyutu Ortadoğu bölgesinin bereketli kuzey hilal hattını oluşturan Mezopotamya – Basra hattı ile ilgilidir. Osmanlı İran dengelerinin de şekillendiği bu hat üzerinde bulunan Irak'ın mezhep ve etnik nitelikleri itibariyle taşıdığı iç çelişkiler ve soğuk savaş sonrası dönemde Irak eksenli yaşanan bunalım Türk – İran ilişkilerini gerek bu hattın jeopolitik geleceği, gerekse Irak'ın siyasi geleceği açısından önemli bir faktör haline gelmiş bulunmaktadır. Dünyanın en zengin petrol rezervlerini de barındıran bu hat üzerindeki küresel ve bölgesel rekabetin en hassas dengelerinden birini Türkiye – İran ilişkileri oluşturmaktadır.³⁴⁴

İran bölgede, kısaca Hazar ve Orta Asya petrolünü Körfez'e taşımak ve bölgeyle yakın politik ve ekonomik bağlantılar kurmak amacını taşımaktadır. Öncelikle İran yapılacak boru hatları ile petrol ve gaz geçiş ücretlerinden yararlanmak, petrol ve gaz geçişi ile başta Rusya ve Çin olmak üzere bölge ülkeleri ile ticaretini geliştirmek için farklı politikalar izlemektedir. Bu politikalarının sonucunda da Orta Asya'nın İran'ın imalat ürünleri için önemli bir pazar hâline gelebilmesini amaç edindiği öngörülmektedir. Bu şekilde İran Orta Asya'da bölgesel bir güç konumuna gelmeyi hedeflemektedir. Bunun yanında Orta Asya petrolünün, İran'ın Körfez'deki limanları aracılığı ile taşınması, ülkenin özellikle de Suudi Arabistan karsısında Körfez'deki konumunu güçlendirebilecektir. Bu şekilde Orta Asya'da bir güç olarak ortaya çıkması, aynı zamanda İran'ın Körfez komşuları arasındaki konumunu da güçlendirebilecektir.³⁴⁵

İran, Petrol ihtiyacı olan Avrupa ülkeleri ile çok yakın temasa girmiştir. Birçok Avrupa ülkesi ile ticari faaliyetlerini geliştirmiş ve ortak Petrol arama çıkarma ve pazarlama

³⁴³ Aklin, a.g.k., s.84

³⁴⁴ Davutoğlu, A, Stratejik Derinlik, İstanbul, 2008, s.435

³⁴⁵ Aklin, a.g.k., s.85

anlaşması yapmıştır. Avrupa Birliği'nin, ABD'ye karşı İran'la daha fazla işbirliğine yöneleceği, bir anlamda Ortadoğu'da bu önemli köşe başını tutmaya çalışacaktır³⁴⁶

Bunun anlamı, İran ile Türkiye'nin ticari ilişkiler ve boru hatları güzergahı konularında ciddi bir ekonomik rekabete gireceğidir. Bu arada, Hazar Denizi'nin statüsü nedeniyle İran ve Azerbaycan'ın karşı karşıya gelmesi, Türkiye ve İran arasında askeri çatışma ihtimalini de gündemde tutmaktadır. Hazar Denizi'nde bulunan petrol rezervlerinin geleceği, Türkiye'yi de gelişmelere müdahale etmeye zorlamaktadır.³⁴⁷

2.4. Türkiye – Irak İlişkilerindeki Yeri

Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı 27 Ağustos 1973 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti Hükümetleri arasında imzalanan Ham Petrol Boru Hattı Anlaşması çerçevesinde Irak'ın Kerkük ve diğer üretim sahalarında üretilen ham petrolün Ceyhan (Yumurtalık) Deniz Terminaline ulaştırılması amacıyla inşa edilmiştir. 40m çapında, 986 km. uzunluğundaki ilk hat 1976 yılında işletmeye alınmış ve ilk tanker yüklemesi 25 Mayıs 1977 tarihinde gerçekleştirilmiştir.³⁴⁸

Birinci Tevsii Projesi: 1983 yılında başlanan inşaat çalışmaları, 1984 yılında tamamlanmıştır. Böylelikle, başlangıç kapasitesi 35 Milyon tondan 46,5 Milyon ton'a yükselmiştir. İkinci Boru Hattı Projesi: Birinci boru hattına paralel olan ve inşaat çalışmaları 1985 yılında başlayan ikinci boru hattı 1987 yılında tamamlanmıştır. 46" çapındaki bu hat ile yıllık taşıma kapasitesi 70,9 Milyon tona yükseltilmiştir.³⁴⁹

BOTAŞ, hattın Türk topraklarında kalan kısmının mülkiyetine sahip olup, bu kısmın işletilmesi, kontrolü, bakım ve onarımını da üstlenmiştir. Boru hattının işletimi, etkin bir telekomünikasyon sistemi ile sağlanmaktadır. Bu sistem sayesinde boru hattı işletmesi, Irak ve Türkiye'deki ana kontrol merkezlerinden otomatik olarak kontrol edilmektedir. Ham Petrol

³⁴⁶ Şimşek, a.g.k., s.146

³⁴⁷, Şimşek, a.g.k., s.147

³⁴⁸ Hücuptan, a.g.t, s.3-30

³⁴⁹ Hücuptan, a.g.t., s.3-30

Boru Hattı Sisteminin Türkiye sınırları içinde kalan kısmında; 6 adet pompa istasyonu, (Silopi, İdil, Midyat, Viranşehir, Araban ve Pazarcık) 1 adet pig istasyonu (Bahçe) vardır.³⁵⁰

Birleşmiş Milletler tarafından Irak'a verilen izinler doğrultusunda 2000 yılında Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı ile taşınan ham petrol miktarı 38.747.770 Ton (285.715.626 Varil)'dur. Aralık 1996'dan Aralık 2000 sonuna kadar da toplam 136.077.798 Ton (1.008.767.195 Varil) taşıma gerçekleştirilmiştir.

Irak'ın kuzeyindeki Bölgesel Yönetim, 1 Haziran itibarı ile Erbil'den çıkardığı petrolü Kerkük-Ceyhan Petrol Boru Hattı aracılığı ile Türkiye üzerinden dünya pazarlarına ihraç etme kararı aldı. Kapasitesi 1,5 milyon varil düzeyinde olan bu hattın şu anda sadece 400 bin varillik bölümü kullanılıyor. Irak iç politikasında oldukça sorunlu bir konu olan petrolün paylaşımı henüz tam anlamı ile netleştirilebilmiş değil. Bu proje kapsamında Kerkük ve Erbil bölgelerinden çıkan petrolün yüzde 17'sine sahip olacak bölgesel Kürt yönetimi, petrol girdilerinin çok büyük bir bölümünü Irak Hazinesi'ne bırakacak. Irak petrollerinin yıllar sonra Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattı ile Türkiye üzerinden dünyaya ulaşması, bu iki ülke arasındaki çıkar birlikteliklerinin daha da artacağı anlamına geliyor. Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden PKK dâhil tüm sorunlar, yıllık petrol üretimini gelecek dört yıl içinde bir milyon varile ulaştırmayı hedefleyen Irak'ın da sorunu olacak.³⁵¹

Ankara'nın bölge ile entegrasyonunu güçlendiren alternatif boru hatları aynı şekilde fiilen üçe bölünmüş olan Irak'ın toprak bütünlüğünü de koruyan bir etken durumuna dönüşebilir. Ülke petrollerinin Sünniler, Şiiler ve Kürtler arasında adil bir şekilde paylaşımı gerçekleştirilirse, Bağdat, boru hatları ile birbirinden farklı bu üç yerel yönetime daha sıkı bağlanabilir.³⁵²

Kerkük – Yumurtalık boru hattı, yılda 71 milyon ton petrol taşıma kapasitesine sahip. BTC'nin mevcut kapasitesinden 20 milyon ton daha fazla. Kerkük – Yumurtalık, Saddam döneminde (hiç değilse) yarı kapasite ile çalışıp, minimum taşıma garantisi koşulunu yerine getirebiliyordu. Oysa ABD'nin Irak'ı işgalinden bu yana, söz konusu hat yıllarca çalışmadı. Henüz %18 kapasiteye yeni erişmişken, şimdi de Irak'ın kuzeyindeki bir sabotaj nedeniyle,

³⁵⁰ Hücuptan, a.g.t., s.3-30

³⁵¹ <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/138-selim-savas-genc.html>

³⁵² <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/138-selim-savas-genc.html>

yeniden durdu. Minimum taşıma garantisi yerine getirilemediğinden, Türkiye'nin Irak'tan 1 milyar dolardan fazla taşıma alacağı birikti.³⁵³

2.5. Türkiye – Orta Doğu İlişkilerindeki Yeri

Dünya petrol rezervlerinin bölgelere göre dağılımında Orta Doğu 733,9 milyar varil ile dünya petrol rezervinin % 61,7'sine sahiptir. Rezervleri bakımından olduğu kadar en fazla üretim kapasitesine sahip bölge olan Orta Doğu; günlük 24,5 milyon varil üretim ile dünya toplam üretimin % 30,7'sini karşılamaktadır.³⁵⁴

Bölgede özellikle Suudi Arabistan, Irak, İran ve Kuveyt önemli rezervlere sahiptir. Bu bölgede bulunan petrol, hem kaliteli hem de işletmesi ve maliyeti açısından çok ucuzdur. Mevcut ve muhtemel rezervler dikkate alındığında Orta Doğu bölgesi, bugün olduğu gibi de stratejik durumunu devam ettirecektir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde petrol kaynaklarının, pazarlara aktarma güzergâhları olan Basra Körfezi ve Doğu Akdeniz, stratejik ulaştırma güzergâhı olarak önemini koruyamaya devam edecek ve bu bölgede meydana gelebilecek önemli gelişmeler arz kesintisine yol açabilecektir.³⁵⁵

Dünyada ispatlanmış petrol rezervlerinin yüzde 65'ini içeren Ortadoğu ABD ve tüm Batı için olağanüstü stratejik bir öneme sahiptir. Ancak ABD'nin bölgeyi denetim altına almak istemesinde, kendi ihtiyacını garanti altına almak amacıyla ilgili hesaplar olmasıyla birlikte, esas amaç, dünya üzerindeki rakiplerinin çok büyük ölçüde bu kaynaklara bağımlı olmasıdır. ABD'nin rakipleri üzerinde ekonomik baskı kurabilmesi için, sadece Ortadoğu'daki petrol ve gaz kaynaklarını denetim altında bulundurması yeterli olmamaktadır. Komşu bölgelerde bulunan enerji kaynaklarının, erişim ve sevk yollarının da kontrolü gerekmektedir. Bu stratejiler, ABD'yi Ortadoğu coğrafyasının yanında, stratejik önem taşıyan diğer yakın bölgelerin de kontrol altına alınması gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.³⁵⁶

³⁵³ http://enerjienergy.com/artikel.php?artikel_id=8

³⁵⁴ Aklin, a.g.k., s.81

³⁵⁵ Aklin, a.g.k., s.82

³⁵⁶ Erdoğan, a.g.k, s:3, 8

Türkiye, coğrafi konumu itibarı ile Büyük Ortadoğu'nun merkezinde yer almaktadır. Türkiye'nin tarihi, kültürel, ekonomik, siyasi ve güvenlik bağları ile bağlı olduğu Büyük Orta Doğu bölgesinde gelişmelere sessiz kalması beklenemez. İçinde her türlü istikrarsızlık, çatışma, terör, aşırı dinci hareketler ve önemli enerji kaynakları olan bu bölgede, Türkiye kendi inisiyatifi dışında biçilen yeni rollerin, Türkiye'nin Batı'dan koparılıp Orta Doğu'ya itilmesini öngören bazı çabaların bir parçası olup olmadığının değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.³⁵⁷

Arap petrol ve Doğalgazının Türkiye üzerinden yüksek fiyatla dünya pazarına çıkması her iki taraf için büyük bir gelir kaynağı olacaktır. Ancak ilginçtir, Araplar, Türkiye'nin bu yöndeki tekliflerini hep kulak ardı etmeyi tercih etmişlerdir. Ancak burada Saddam yönetimini ayırmak gerek. Saddam Hüseyin, petrol boru hattına büyük önem vermiş ve savaş boyunca bu politikasının çok büyük karşılığını görmüştür.³⁵⁸

Petrol ve petrol ürünleri ile doğalgaz, Türk Arap ticari ilişkilerinin gelişmesinde öncü rolü oynayabilir. Fiyatların yükselmesi ile birlikte yakın ilişkiler sıklaşmış ve fakat fiyatların düşmesi bu ilişkilerin geriye dönmesine sebep olmamıştır. Mamafih, petrol ve gaz, Türk-Arap ilişkilerinin anahtar faktörüdür. Yukarıda değindiğimiz gibi bunlar Arap dünyasından gelen Türk ithalat girdilerinin %90'ını teşkil etmektedir.³⁵⁹

³⁵⁷ Erdoğan, a.g.k, s:3, 8

³⁵⁸ Şimşek, a.g.k, s.94

³⁵⁹ Şimşek, a.g.k, s.94

SONUÇ

Petrol; ülkelerin ekonomisini, siyasetini, diğer ülkelerle olan ilişkilerini, güvenliğini etkileyen ve uluslararası ilişkilerin önemli bir parçası olan stratejik enerji kaynakların başında yer almaktadır. Dünya ekonomisinde birçok ülkenin petrole sahip olmak ve / veya petrolü kontrol etmek istemesi, petrolün siyasi açıdan vazgeçilemez bir kaynak olduğunu göstermektedir. Tarihten günümüze kadar petrol rezervleri üzerinde hâkimiyet kurmak için askeri güç kullanıldığı, birçok çatışma ve savaşın çıktığı görülmüştür.

Petrolü bilinçli olarak arama ve bulma dönemi Amerikalı Albay Edwin Drake'in 1859 yılında 21 metre derinlikte petrole ulaşmasıyla başlamıştır. Bu tarihten sonra petrolün insana sızıntı yoluyla ulaştığı dönem son bulmuştur. Bu olay aynı zamanda dünya politikasında yeni bir aktörün başrole ilk çıkışı olmuştur. Artık dünyada ekonomik ve siyasi güç, petrol hammaddesi etrafında önceleri İngiltere daha sonra ABD'nin oluşturduğu politikalar çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır. Özellikle I. Dünya Savaşı'ndan bu yana petrol önemli bir enerji kaynağı haline gelmiştir ve petrolün önemi bir kez daha kanıtlanmıştır. Çünkü petrol artık donanmadaki gemilerde, uçaklarda, otomotiv sektöründe yakıt olarak kullanılmaya başlanmış, petrol kullanılarak patlayıcı maddeler üretilmiş, sanayide de kullanılmaya başlanmış ve kısaca hayatın her alanına yerleşmeye başlamıştır.

Önemi gittikçe artan petrol vazgeçilmez bir merkez (enerji kaynağı) haline gelmeye başlamıştı. Yabancı politikanın, uluslararası iktisadi planlamaların, milli güvenlik ve büyük işletmelerin bir araya toplandığı bir merkez. Bu merkezin odak noktası ise Orta Doğu ve Kafkasya'dır. Burada bu stratejik maddeyi bulma ve onu ele geçirme yarışı da gittikçe hızlanarak günümüze kadar devamlılığını sürdürmüştür. Çünkü bu madde dünya devletleri tarafından hala "geleceğin anahtarı" olarak görülmeye devam edilmektedir. Ancak her ülkenin topraklarında petrol rezervleri de bulunmamaktadır, bu durum devletlerin petrol politikalarının şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Güçlü devletler petrole ulaşmak için savaşmak ve petrol olan ülkeleri sömürgeleştirmek yoluna giderken diğer devletler de tıpkı Türkiye'nin de yaptığı büyük devletlerin politikaları üzerinden jeopolitik avantajlarını da kullanarak kendilerine bir petrol politikası belirlemektedirler. Türkiye'de yeterli petrol rezervi olmadığı için petrol politikasının belirlenmesinde zengin petrol kaynaklarına sahip civar ülkeler üzerindeki

politikalar ve jeopolitik konum etkili olmuştur. Ancak jeopolitik konum başlı başına bir değer değildir. Jeopolitik konum bu konuma uygun bir tarzda ortaya konan bir dış politika stratejisinin etkin araç olması halinde değer kazanır. Bu anlamda Türkiye jeopolitiğinin dış politika stratejisi içindeki yerini yeniden yorumlamak ve uluslararası çevre içinde yeni bir anlam kazandırmak zorundadır. Değerlendirilebilen enerji kaynağı yönüyle fakir olan Türkiye'nin, artan oranlardaki ithalatı gelecekte enerji ticareti açısından piyasaları yakından izlemesi ve zengin petrol kaynaklarına sahip komşuları ve Orta Asya ülkeleri ile siyasi ve ticari ilişkilerinin geliştirilmesini de gerekli kılmaktadır.

Petrol boru hatları uluslararası bağlantıları yakın gelecekte Türk enerji ve dış siyasi politikasının en önemli unsuru olacaktır. Ancak bu atılımları yaparken ve gelişmeleri izlerken dünya konjonktüründeki bazı gerçekleri kabul etmek ve zaafllara düşmemeyi de ön planda tutmak gerekecektir. Türkiye Türkmenistan doğalgazının ve Kazakistan petrolünün dünya piyasalarına sunulması hususunda önemli bir alternatif durumundadır. Ayrıca Karadeniz, boğazlar ve Akdeniz'deki petrol ve doğalgaz taşımacılığı üzerinde söz sahibidir. Bütün bunların bir sonucu olarak Türkiye enerji arzı hususunda dünyanın kilit ülkelerinden biri haline gelmiştir. Kuşkusuz bu durum, bölgesel ve küresel plânda Türkiye'nin jeopolitik konumunu güçlendirmektedir.

Sanayi devriminden bu yana her dönemde enerji kaynağının oldukça revaçta olduğunu ve birçok savaşın da bu kaynağın mevcut olduğu coğrafyalarda baş gösterdiğini görebiliriz. Ülkelerin gelişimi için vazgeçilmez bir unsur durumunda olan enerjinin kesintisiz sağlanabilmesi, siyasi bir zorunluluk olduğundan, güvenlik de ister istemez enerji politikalarının belirlenmesinde anahtar rolü oynamaya başlamıştır Varlığını sürdürmek isteyen her devletin belirli dış politika amaçları vardır. Bu amaçların şekillenmesi süreci ise, devletlerin çoğu kez birbiriyle çatışma halinde olan hedefleri arasından optimum bir seçim yapmalarıyla oluşur. Ekonomik çıkarlar, geçmişte olduğu gibi günümüzde de devletlerin dış politikalarında çok önemli bir yer tutmaktadır ve açıktır ki tutmaya da devam edecektir. Petrolün azalıyor olması ve yerine alternatif enerji kaynağının bulunamaması Orta Doğu ve Avrasya'nın önemini artırırken güç mücadelelerinin bu bölgelerde yoğunlaşacağı öngörülmektedir.

Dünya petrol rezervlerinin büyük bir kısmına sahip olan Orta Doğu ve Kafkasya, petrol endüstrisi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Üretim – tüketim açısından

değerlendirildiğinde ise sırasıyla Asya Pasifik, Kuzey Amerika ülkelerinin ve Avrupa'nın en önemli petrol tüketicileri olduğu gözlenmektedir. Ellerindeki kaynakların iç tüketimlerine yetecek düzeyde olmaması bu ülkeleri Orta Doğu'ya ve Eski Sovyetler Birliği ülkelerinde bulunan kaynaklara bağımlı kılmaktadır. Asya Pasifik ülkeleri petrol ihtiyaçlarını Orta Doğu'dan karşılarken, Kuzey Amerika, kendi kaynaklarının yanı sıra Orta Doğu ve Orta/Güney Amerika orijinli petrol ile de kendi talebini karşılamaya çalışmakta, Avrupa'nın petrol talebini karşılamak amacıyla yöneldiği kaynak ise Eski Sovyetler Birliği ve Orta Doğu ülkeleri olmaktadır. Açıkça görülmektedir ki petrol tüketiminde kendi kaynakları yetersiz kalan ülkeler açısından en kritik öneme sahip olan bölge Orta Doğu olarak ortaya çıkmaktadır. SSCB'nin dağılmasının ardından değişen jeopolitik dengelerin, Avrasya bölgesini uluslar arası ilişkilerin odak noktası haline getirmesinde bölgenin sahip olduğu zengin doğal kaynakların etkisi olduğu gerçeği inkar edilemez. Bu çerçevede Kafkas petrollerini de içine alan Hazar petrollerinin dünya enerji ihtiyacının karşılanmasındaki önemi aşikardır.

Türkiye bir enerji koridoru olmak yönünde kendine politika belirlemesine rağmen sadece iki adet petrol boru hattı bu amacı sağlamak için yetersiz kalmaktadır. Eğer Türkiye gerçekten enerji koridoru olmak istiyorsa bunun için petrol boru hattı ağını geliştirerek güçlendirmelidir. Ancak bu Türkiye'deki istikrarın ve güven ortamının geliştirilmesiyle mümkün olacaktır, çünkü, petrol boru hatları güzergahının Türkiye'den geçmesinin en önemli sebepleri arasında Türkiye'nin istikrarlı bir ülke olması ve güven ortamının, diğer çevre ülkelere oranla daha yüksek olmasıdır. Türkiye tüm bu avantajları iyi değerlendirebilirse bölgede sözü en çok geçen ülke konumuna gelebilecektir.

Petrolün uluslararası vazgeçilmezliği, çıkarıldığı ve “asıl mekanlar” (Orta Doğu ve Kafkasya) olarak tanımlanan bölgelerden dünya pazarları için naklini zorunlu hale getirmiştir. Sanayi devriminden itibaren enerji kaynaklarına sahip olmak, üretimini elde tutmak ve en önemlisi taşıma güzergahlarını denetim altında bulundurmak ve bu uğurda uluslararası mücadelelerde başarılı olmak devletlerin temel amaçları arasında olmuştur. Türkiye soğuk savaştan beri Avrupa güvenliğinin temelinde yer alan, Orta Doğu, Kafkaslar ve Orta Asya ile komşu olmasından dolayı bu bölgede önemli bir stratejik oyuncu konumunda görülmektedir. Hazar petrollerinin transferi için Rusya'ya alternatif bir rota olan ve Irak ham petrolüne en hızlı ulaşımı sağlayan Türkiye, Avrupa enerji güvenliği açısından önemli bir rol üstlenmektedir. Trans – Afgan hattı güvenlik nedeniyle, İran güzergahı ise uluslararası

ambargo nedeniyle devreye sokulamadığından, batı pazarlarına ulaşımında BTC halen tek önemli seçenek olarak görülmektedir. Bu durum ülkemiz dış politikasını da etkileyen en önemli olaylardan birisidir. Dünyanın en zengin petrol rezervlerine komşu olmayı ve jeopolitik konumumuzu bir avantaja dönüştürmek üzere politika belirlemek ülkemiz için kaçınılmaz hale gelmiştir. Çünkü Türkiye petrolün dünya pazarlarına sevkinde önemli bir konumdadır. Türkiye'nin bu konumunu sürdürmesi enerji güvenliğini ön plana çıkarmıştır.

Petrol kaynağının, petrol politikasında etkin rol oynadığı günümüz konjonktüründe Türkiye'nin "enerji koridoru" olarak da bu politikayı etkileyebileceğini düşünmekteyim. Bölgesel jeopolitikanın tüm dünyayı etkilediğini düşünürsek alternatif yolların en güvenilir ve yenisi olan bu koridorun varlığı Türk dış politikasını da yakından etkilemektedir. Petrol boru hatlarıyla Türkiye petrol alanında bir enerji koridoru haline gelip, ulusal ve uluslararası işbirliği fırsatlarını değerlendiren, dünyada saygın, bölgesinde lider bir ülke olmak amacı gütmektedir. Türkiye'nin stratejik hedeflerinde ise Hazar Bölgesi ve Orta Doğu'daki enerji kaynaklarını Avrupa talebi ile birleştirerek değer yaratmak, Serbest pazar koşullarının oluşumuna katkıda bulunup, etkin ve bağımsız olarak, doğal gaz ve petrol piyasa faaliyetlerinde söz sahibi olmak, stratejik işbirlikleri oluşturmak, dünya maliyetinde enerji kullanmak gibi unsurlar yer almaktadır. Böylece Türkiye çağımızın bu önemli yarışında geri kalmayacak, bölgedeki etkinliğini artırırken ekonomik olarak da kar elde edecektir.

KAYNAKÇA

1. Alemdaroğlu, N., Enerji sektörünün Geleceği Alternatif Enerji Kaynakları ve Türkiye'nin Önündeki Fırsatlar, İstanbul, 2007
2. Aklin, “Küresel Petrol Stratejilerinin Jeopolitik Açıdan Dünya ve Türkiye Üzerindeki Etkinleri”, İstanbul, 2006
3. Akpınar, E., “Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı ve Türkiye Jeopolitiğine Etkileri”, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt.25
4. Arı, T., Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Bursa, 2008
5. ATASE, “Güvenlik Boyutunda Kafkasya'nın Geleceği Ve Türkiye”, Ankara, 2002, Sayı 3
6. ATASE, “ABD'nin Petrol Politikaları”, Ankara, 2002
7. Bradley, R., Oil Gas and Government, London Rowmand and Littlefield, 1996
8. Çaman, E., “Kafkasya ve Orta Asya'da Türkiye'nin Yeni Bölgesel Politikası: Dış Politikanın Yönelim Sorunsalı” Avrasya dosyası, Sayı.1, 2006,Cilt.12
9. Çaylı, B., Hazar Petrolleri Petrol Boru Hattı Projeleri ve Türkiye, İstanbul, 2002
10. Çelik, K., Kalaycı, C., Azeri Petrolünün Dünyü ve Bugünü, Trabzon
11. Çetin, A., “Dünya Enerji Kaynakları İle Küresel Tehdit Algılamaları Ve Türkiye”, Jandarma Dergisi, Sayı 109, İstanbul, 2006
12. Davutoğlu, A, Stratejik Derinlik, İstanbul, 2008
13. Doğanay, H., Irak'ın Başlıca Coğrafi Özellikleri Ve Petrol Yatakları
14. Eren, C. Kerem., “Türkiye Üzerinden Geçen Enerji Hatlarının Türkiye Üzerinde Oluşturduğu Riskleri İnceleyiniz”, İstanbul, 2007
15. Erdoğan, N., “BTC (Bakü-Tiflis-Ceyhan) Ham Petrol Boru Hattının Siyasi Boyutu”, İstanbul, 2004
16. Erdoğan, Ş., “Ortadoğu Siyasi Coğrafyasındaki Son Gelişmeler Ve Türkiye” Tunceli, 2007
17. Eslen, N, Yeniden Şekillenen Dünya, İstanbul,2006
18. Gül., A, A., Avrasya Boru Hatları Ve Türkiye, İstanbul, 1995
19. Gürbüz, V., Petrol, Petrol Politikaları ve Ortadoğu: Global Politikaların Bölgesel Yansımaları ve Irak Savaşı
20. Harp Akademileri Basım Evi, “Orta Asya-Hazar-Ceyhan Boru Hattı ve Milli Güce Etkileri”, İstanbul, 1999

21. Hacısalihoğlu, Y., Jeopolitik Hamleler Ve Türkiye, İstanbul, 2008
22. Hekimler, A., “Global Gelişmeler Işığında Türkiye’de Enerji ve Çevre Politikalarının Geleceği”, 2007
23. Hücuptan, E., Yüksek Lisans Tezi, Hazar Denizi Bölgesindeki Petrol Ve Doğalgaz Kaynaklarının, Paylaşım ve Taşınmasının Türkiye Yönünden Önemi Ve Etkileri, İstanbul, 2003
24. İmer, F., “Rusya Federasyonunun Orta Asya’ya Yönelik Dış Politikasının Türkiye’ye Etkileri”, İstanbul, 2007
25. İTÜ, Türkiye’de Enerji ve Geleceği, İstanbul, 2007
26. Kaynak, G., “RF, Bulgaristan Ve Yunanistan’ın Üzerinde Anılaşığı Burgaz-Dedeağaç PBH’nin Türkiye Açısından Önemini İnceleyiniz”, İstanbul, 2008
27. Koç, M., “Dünya Enerji Rekabetinde Yeni Boyutlar”, Jandarma Dergisi, Sayı 111, Ankara, 2006
28. Kotan, O., “21. yy Petrol Stratejileri Işığında Kürt Hareketine Bakış”
29. Kürkçüoğlu, E., “V-XV. Yüzyıllarda Bakü Petrolleri Ve Bölgenin Sosyo-Ekonomik Hayatına Etkileri”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 27, Erzurum, 2005
30. Lacoste, Y., Büyük Oyunu Anlamak Jeopolitik: Bugünün Uzun Tarihi, İstanbul, 2008
31. Lokman, K., Türkiye’de Petrol Arama Amacıyla Yapılan Jeolojik Etütler, Ankara, 1969
32. Mehracov, S., Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattının Stratejik Önemi, Eskişehir, 2002
33. Nahum, J., “Enerji Oyunu Programı Söyleşisi” POAŞ Genel Müdürü CNN Haber Programı
34. Olgay, T.E., “Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının ilgili ülke ekonomilerine katkısını ve bu hattı tehdit edebilecek bölgesel güvenlik sorunlarını inceleyiniz”, İstanbul, 2006
35. Oral, E. Z., Karataş Ç., “Uluslararası Ulaştırma Koridorlarında Türkiye’nin Stratejik Rolü”, Sarem, Sayı 9
36. Pala, C., 21.yy Dünya Enerji Dengesinde Petrol Ve Doğalgazın Yeri Ve Önemi; Hazar Boru Hatlarının Kesişme Noktasında Türkiye”
37. Pala, C., “Kafkasya Boru Hattı Oyununda Yeni Perde: Rusya ve İran’ın Muhtemel Tepkileri Üzerine Bir Deneme”, İşletme Finans Dergisi, 2000
38. Pamir, N., “Enerji Arz Güvenliği ve Türkiye” Stratejik Analiz, Sayı. Mart, İstanbul, 2007

39. Pamir, N., “Kafkasya’daki Enerji Kaynaklarının Arz Güvenliği Ve Kafkasya Siyasetine Etkileri”, ATASE, Sayı 34, Ankara, 2004
40. SAREM, Uluslararası Petrol Piyasasının Ekonomik Analizi, Ankara, 2008
41. SAREM, “AB’nin Enerji Politikaları”, Ankara, 2002
42. SAREM, “Petrol ve Petrolün Jeopolitik Önemi”, Ankara, 2003, Sayı 1
43. Sempozyum, “Türkiye’nin Enerji Politikası, Kaynakları, Petrol Ve Doğalgaz Boru Hatları Ve Deniz Ulaşım Yolları”
44. Sempozyum, Enerjinin Önemi, Sınıflandırılması İle Kaynak İhtiyaç Dengesi Ve Gelecekteki Enerji Kaynakları
45. Sevim, C., “Geçmişten Günümüze Enerji Güvenliği ve Paradigma Değişimleri”, Sarem, Sayı 13, 2009
46. Şen, Y., Hazar’ın Kanı Orta Asya’nın Petrolle Yazılan Tarihi, İstanbul, 2009
47. Şenol, R., “Türkiye’nin Petrol ve Doğalgaz Politikasını İrdelleyiniz”, Yüksek Lisans Tezi, 2002
48. Taylı, B., “Karadeniz Jeopolitik Önemini Kaybetti mi?” Tunceli, 2007
49. Tarakçı, N., “Birleştiren Veya Çalıştıran Güç: Enerji” Jeopolitik Dergisi, Sayı:65, İstanbul, 2009
50. Torun, E., “Asya Pasifik Bölgesindeki Çıkar Çatışmaları Ve Türkiye’nin Güvenlik Boyutuna Yansımaları”, Sarem, Ankara, Sayı 7
51. Uluğbay, H., İmparatorluktan Cumhuriyet’e Petropolitik, Ankara, 2008
52. Uslubaş, F., “Küresel Enerji Jeopolitiği Ve Türkiye”, Jeopolitik Dergisi, Sayı 65, İstanbul, 2009
53. Ülkü, İ., Moskova’yla İslam Arasında Orta Asya, İstanbul, 2002
54. Yalçınkaya, A., Türk Cumhuriyetleri Ve Petrol Boru Hatları, Ankara, 1998
55. Yanardağ, T., “Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı”, Ankara
56. Yanmaz, Ş., “Türkiye’nin Petrol Macerası – II”, Panorama Dergisi, Sayı 2, Ankara, 2004
57. Yergin, D., Petrol, Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü, İstanbul, 2003
58. Yıldırım, S., Dünyada ve Türkiye’de Petrol, Ankara, 2003
59. Yılmaz, H., Küreselleşen Dünyada Hazır Enerji Kaynaklarının Dünya Enerji Pazarı İçindeki Konumu, Küresel Bölgesel Güçlerin Hazar Havzasına Yönelik Politikalarının Analizi, İstanbul, 2005
60. Yılmaz, S., “Enerji Güvenliği” Jeopolitik Dergisi, Sayı:65, İstanbul, 2009

61. Yüce, Ç. K., “Hazar Bölgesinde Tehlikeli Oyunlar ve Türkiye” Jeopolitik Dergisi, Sayı 65, İstanbul, 2009
62. Yüce, Ç. K., “Hazar Enerji Kaynaklarının Türk Cumhuriyetleri İçin Önemi ve Bölgedeki Yeni Büyük Oyun”, Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, İstanbul, 2008
63. http://enerjienergy.com/artikel.php?artikel_id=8
64. <http://iibf.karaelmas.edu.tr/sbd/makaleler/1303-9245/200905009097108.pdf>
65. <http://www.botas.gov.tr/index.asp>
66. <http://sbe.dpu.edu.tr/11/19-41.pdf>
67. <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/138-selim-savas-genc.html>
68. <http://www.radikal.com.tr.haber.php?haberno=210560> (13.01.2010)
69. <http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=560&kat=5>.
70. <http://www.ccs.neu.edu>
71. <http://www.botas.gov.tr/>
72. <http://tr.wikipedia.org>

ÖZGEÇMİŞ

06 Temmuz 1973 tarihinde Gaziantep'te doğdum. İlkokulu Gaziantep, ortaokulu Osmaniye, Düziçi'nde Anadolu Öğretmen Lisesi'nde okudum, liseyi Jandarma Astsubay hazırlama okulunda okuduktan sonra 1991 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri'ne astsubay olarak katıldım. 2000 yılında subay oldum. 2002 yılında Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi'nden mezun oldum. Türk Silahlı Kuvvetleri'nde Özel Harekat Timleri'nde Tim ve Bölük Komutanlığı yaptım. 2008 yılında Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümünde yüksek lisans eğitimine başladım. Halen J.Yzb olarak görev yapmaktayım.

Yabancı dilim İngilizcedir. Evli ve bir çocuk babasıyım.

Aday: Erdoğan TEKİN